

Sotilaallisesti liittoutunut valtio

Suomen Nato-optio ja miksi se käytettiin

Valtio-oppi
pro gradu -tutkielma
Syksy 2023
Eemeli Vapamaa

28.8.2023

Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Valtio-oppi

Tekijä: Eemeli Vapamaa

Otsikko: Sotilaallisesti liittoutunut valtio – Suomen Nato-optio ja miksi se käytettiin

Ohjaaja: professori Henri Vogt

Sivumäärä: 76 sivua

Päivämäärä: 28.8.2023

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan Suomen Nato-optiota ja sen käyttöä. Tarkastelen Suomen Nato-optiota vuosien 1995 ja 2022 välillä ja tutkin, miksi Nato-optio päätettiin käyttää hakemalla Naton jäseneksi ja miksi tämä päätös tehtiin juuri vuonna 2022. Tämän lisäksi pyrin asettamaan Nato-option laajempaan ulko-, ja turvallisuuspolitiikan kehykseen ja erittelemään Nato-option roolia Suomen ulkopoliitikassa.

Tutkin Suomen päätöstä liittoutua Stephen Waltin uhkatasapainoteorian kautta käyttäen aineistona virallisia lausuntoja Nato-hakemuksen syistä. Nato-optiota tutkin alueellisen turvallisuuden teorian linssin kautta käyttäen aineistona valtioneuvoston ulko-, ja turvallisuuspoliittisia selontekoja. Työni metodiksi valitsin teorialähtöisen sisällönanalyysin.

Aloitin tarkasteluni vuodesta 1995, jolloin Lipposen hallitus varasi itselleen oikeuden tarkastella sotilaallista liittoutumattomuutta uudestaan, jos lähialueiden turvallisuus muuttuu. Tämä kirjaus muotoutui hiljalleen moderniksi Nato-optioksi. Merkkivuotena option kehityksessä voidaan pitää vuotta 2004, jolloin Nato mainittiin nimeltä liittona, johon Suomi voi halutessaan hakea. Tämän jälkeen Nato-optio pysyi lähes samankaltaisena. Optiolausekkeen tärkein sisältö on, että Suomi voi halutessaan hakea Naton jäseneksi.

Miellän Nato-option työkaluksi, joka toimii niin ulko-, kuin sisäpolitiikassa. Sisäpoliittisesti Nato-option avulla on kyetty siirtämään Nato-keskustelua ja ylläpitämään Suomen vahvaan konsensukseen pohjautuvaa linjaa, sillä Natosta ei ole tarvinnut tehdä päätöstä. Ulkopoliittisesti Nato-optio toimi pelotteena ja viestinä siitä, että tuntiessaan uhkaa Suomi voi liittoutua ja kasvattaa tosiasiallista sotilaallista pelotettaan.

Pääasiallinen syy Suomen Nato-päätökselle oli Venäjän aggressiivisten tarkoituksien muodostama uhka. Uhkatasapainoteorian mukaan valtiot pyrkivät liittoutumaan suurinta kokemaansa uhkaa vastaan ja Venäjän hyökkäys Ukrainaan kasvatti Suomen kokema uhkaa niin paljon, että Suomi piti tarpeellisenä tasapainottaa kokemaansa uhkaa liittoutumalla sotilaallisesti.

Suomi ei liittynyt Natoon ennen vuotta 2022, koska Naton jäsenyyden ei ajateltu lisäävän Suomen turvallisuutta. Tämä johtuu siitä, että Venäjää ei pidetty tarpeeksi suurena uhkana, jolloin Nato-jäsenyyden tuoma mahdollinen turvallisuusdilemma voi heikentää Suomen turvallisuutta. Tämän lisäksi pelko Nato-jäsenyyden takia heikentyvistä Venäjä-suhteista uhkasi Suomen identiteettiä ja ontologista turvallisuutta. Myös ajatus Suomesta sotilaallisesti liittoutumattomana valtiona oli syvällä Suomen valtiollisessa identiteetissä ja identiteetin muutokseen vaadittiin suurta turvallisuushokkia.

Tutkielmani tarjoaa katsauksen Nato-option historiaan ja näkökulman Suomen päätökseen liittyä Natoon. Tulokseni vahvistaa uhkatasapainoteoriaa, sillä Suomi toimi teorian ennustusten mukaisesti. Suomen päätös liittyä Natoon oli historiallinen muutos Suomen ulkopoliitikassa. Tämä tutkielma tarjoaa tälle päätökselle yhden näkökulman, mutta päätöstä tulee tutkia tulevaisuudesta monesta näkökulmasta.

Avainsanat: Nato, Suomen ulkopoliittikka, Nato-optio, neorealismi, uhkatasapaino, ontologinen turvallisuus, liittoutuminen, alueellinen turvallisuus

1	JOHDANTO	5
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	8
2.1	Liitot ja liittoumat kansainvälisessä politiikassa	8
2.2	Realismi ja neorealismi	10
2.2.1	Uhkatasapaino	16
2.3	Turvallisuus	20
2.3.1	Fyysinen ja ontologinen turvallisuus	20
2.3.2	Alueellinen turvallisuus	22
3	AINEISTO, METODOLOGIA JA TIETEENFILOSOFISET LÄHTÖKOHDAT	27
3.1	Aineisto	27
3.2	Metodologia	28
3.3	Tieteenfilosofiset lähtökohdat	29
4	SUOMEN ULKOPOLITIIKKA JA NATO-OPTIO	32
4.1	Suomen ulkopolitiikka	32
4.2	Nato ja Suomen Nato-optio	38
4.2.1	Nato-optio	39
4.2.2	1995–2001: Optio ennen Nato-optiota	40
4.2.3	2004–2012: Liittoutumismahdollisuudesta Nato-optioksi	42
4.2.4	2016–2022: Paluu menneisyyteen	45
4.3	Nato-optio Suomen ulkopolitiikan osana	51
4.3.1	Option käyttö: looginen jatkumo vai dramaattinen muutos?	55
5	SUOMEN NATO-HAKEMUKSEN SYYT	59
5.1	Perustelut Nato-hakemukselle	59
5.2	Miksi ei aikaisemmin?	63
5.2.1	Turvallisuus	64
5.2.2	Nato-keskustelun muutos	69

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

72

LÄHTEET

82

1 Johdanto

Minusta meillä ei ole tällä hetkellä minkäänlaista tarvetta Natoon. En näe sitä tarvetta seuraavan presidenttikauden aikana, ehken tällä vuosikymmenelläkään. Jos jokin olennaisesti muuttuu, niin meillä on olemassa tällainen Nato-optio

(Niinistö 2011)

Jokin muuttui olennaisesti. Vähän yli 10 vuotta sen jälkeen, kun presidenttiehdokas Niinistö vastasi vaalitentien kysymykseen sotilasliitto Natosta, ilmoitti presidentti Niinistö yhdessä pääministeri Marinin kanssa Suomen aikomuksesta hakea Naton jäsenyyttä. Suomi siis lunasti optionsa liittyä Natoon. Päätös ei luultavasti yllättänyt montaa ulkopoliittikan seuraajaa, sillä mielipidemittauksissa Naton kannatus nousi nousemistaan, ja sanomalehdet uutisoivat lähteisiinsä vedoten päättäjien kääntyvän enemmän ja enemmän Naton kannalle. Presidentti vieraili Washingtonissa ja pääministeri Tukholmassa. Samaan aikaan Venäjän asevoimat joko jonottivat Kiovaan johtavalla tiellä maailman pisimmässä liikenneuuhkassa tai pyrkivät murtamaan ukrainalaisten asemat Harkovassa ja Donbassissa.

Tämä tapahtumaketju käynnistyi Venäjän aloitettua täysimittaiset sotatoimet Ukrainassa¹, mutta niin Suomen Nato-jäsenyyttä kuin Venäjän hyökkäystä oli valmisteltu pitkän aikaa. Tämä tutkielma keskittyy Suomen Nato-jäsenyyteen ja jäsenyyden valmisteluun.

Tavoitteenani on selvittää, mitä ns. Nato-optiolla tarkoitettiin ja millainen rooli sillä oli Suomen ulko-, ja turvallisuuspolitiikassa. Lisäksi pyrin vastaamaan kysymykseen, miksi se käytettiin juuri nyt.

Etenkin Nato-optio on aiheena mielenkiintoinen, sillä konsepti on tuttu, mutta optio on usein jäänyt vain pintapuoliseksi. Tutkimusta Nato-optiosta ei ole ennalta olemassa, joten on mahdoton sanoa, onko optio pelkästään sisäpoliittista sanahelinää vai onko sillä jokin poliittinen tehtävä.

Tutkimusta Suomen ja Naton suhteesta ennen Suomen jäsenhakemusta on vähän.

Hakemuksen jälkeen etenkin Ulkopoliittinen instituutti on tuottanut paljon tutkimusta Natosta ja Suomesta, mutta usein tämä tutkimus on keskittynyt Suomen rooliin sotilasliitossa (esim. Iso-Markku ym. 2023; Pesu, Iso-Markku ja Jokela 2020; Pesu, Mikkola ja Iso-Markku 2022). Suomalaista Nato-keskustelua on tutkinut Särkkä (2019), mutta tämä väitöskirja keskittyy

¹ Termit ”Sota Ukrainassa” tai ”Ukrainan sota” tarkoittavat tässä tekstissä 24.2.2022. Venäjän suurhyökkäyksen jälkeistä aikaa. 20.2.2014-24.2.2022 välistä aikaa kutsun yleisesti ”Ukrainan kriisiksi” ja tämän kriisin osia ”Krimin kriisiksi” ja ”Itä-Ukrainan konfliktiksi”.

retoriikkaan suomalaisessa keskustelussa, ei ”viralliseen” Nato-suhteeseen. Oma tutkielmani taas käsittelee ulko- ja turvallisuuspolitiikan virallista puolta, mikä eroaa yleensä värikkäämmästä laajemmasta ulko- ja turvallisuuspoliittisesta keskustelusta.

Intuitiivisesti on helppo sanoa, mitä Nato-optio tarkoitti. Suomi lunasti optionsa hakemalla Naton jäseneksi 17.5.2022, ja optiosta tehtiin täydellinen Suomen liittyttyä Natoon 4.4.2023. Suomella siis oli optio, joka käytettiin. Optio on kuitenkin epämääräinen sana, ja vaikka julkisessa keskustelussa ajatus Nato-optiosta oli hyvin selkeä (Suomi voi hakea Natoon tai liittyä Naton jäseneksi halutessaan), harvemmin kysyttiin, mitä Nato-optio oikeasti tarkoittaa. Satunaisia soraääniä lukuun ottamatta Nato-optiosta ei ole käyty laajaa keskustelua. Ja usein nämäkin soraäänit eivät saaneet käynnistettyä laajempaa keskustelua Suomen mahdollisuuksista liittyä Natoon ja keskustelu jatkui yhtä pintapuolisena kuin ennenkin.

Optio kirjattiin lähes samankaltaisena jokaiseen hallitusohjelmaan sekä ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon. Optiokirjauksen pohtiminen oli hallituksille niin yleinen toimi, että Ruotsalaisen kansanpuolueen puheenjohtaja Anna-Maja Henriksson jopa vitsaili vuoden 2023 hallitusneuvottelujen ensimmäisenä päivänä, että ”Tällä kertaa ei tarvitse pohtia, miten hallitusohjelmaan kirjataan Nato-optio” (Aholainen, Keski-Heikkilä ja Sundman 2023). Nyt kun Nato-optio on käytetty, on hyvä aika tutkia, millainen Nato-optio todellisuudessa oli ja mikä sen merkitys oli Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

Miksi tämä optio sitten käytettiin? Vastaus tähänkin kysymykseen saattaa syntyä intuitiivisesti. On yksinkertaista piirtää suora jatkumo Ukrainan sodan alusta suomalaisen Nato-keskustelun kiihtymisen kautta Nato-hakemukseen. Tapahtumaketjun pintapuolinen yksinkertaisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että asiaa ei tarvitsisi tutkia. Suomen Nato-hakemuksen syiden ”päivänselvä” luonne voi piilottaa taakseen asioita, jotka ovat jääneet huomiotta. Täten on tärkeä tarkastella Suomen Nato-hakemuksen syitä tieteellisesti ja analyyttisesti, jotta saamme tietoa Suomen ulkopoliitikasta ja olemassa olevien teoreettisten kehikkojen käyttökelpoisuudesta oikeassa maailmassa.

Muutos on aina tutkittava jälkeenpäin. Vaikka voi keskustella, oliko Suomen päätös hakea Naton jäseneksi osa pitkää ulkopoliittista jatkumoa vai dramaattinen linjanmuutos, on vaikea väittää, että sotilaallinen liittoutuminen ei merkitsisi muutosta. Suurilta osin voi sanoa, että olemme yhä muutoksen keskellä. Suomi liittyi Natoon huhtikuussa 2023, mutta puolustusliittoon liittyminen ei tarkoita prosessin loppua. Nyt Suomen on löydettävä oma paikkansa ja identiteettinsä Natossa, ja tämä eroaa aikaisemmasta roolista Naton

ulkopuolisena kumppanina. Myös kansallisesti muutos on suuri. Suomi on pitkään ollut joko puolueeton tai sotilaallisesti liittoutumaton, mutta ei ole tätä enää. Vielä emme voi vastata kysymykseen, millainen maa Nato-Suomi on, mutta voimme vastata kysymykseen ”Miksi Suomesta tuli Nato-Suomi?”.

Täten tutkimuskysymykseni ovat:

1: Mitä Nato-optio tarkoitti, ja mikä oli sen rooli Suomen ulkopoliitikassa?

2: Miksi Suomi haki Naton jäsenyyttä vuonna 2022

Seuraavaksi esittelen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen, jonka avulla analysoin kappaleessa 3 esittelemääni aineistoa. Tämän jälkeen käyn lyhyesti läpi tutkielmani metodologian ja tieteenfilosofiset lähtökohdat. Näiden osioiden jälkeen analysoin ensin Suomen ulkopoliitikkaa ja Nato-optiota ja tämän jälkeen syitä Suomen Nato-hakemukselle. Viimeisenä niputan tulokseni yhteen ja keskustelen laajemmin Nato-Suomesta ja vertailen Suomen ja Ruotsin syitä hakea Natoon sekä mahdollisia Nato-hakemusta estäviä syitä keskenään.

2 Teoreettinen viitekehys

Tutkin liittoutumista Stephen Waltin uhkatasapainoteorian kautta. Uhkatasapainoteoria kuuluu neorealistiseen teoriaperinteeseen, joten käsittelen neorealismia ja realistista teoriaperinnettä. Tämän lisäksi tarkastelen käsitettä turvallisuudesta fyysisen ja ontologisen turvallisuuden kautta ja esittelen turvallisuusanalyysissä hyödyntämäni teoriaa alueellisista turvallisuuskomplekseista. Ennen tätä käsittelen käsitystä liitoista kansainvälisessä politiikassa.

2.1 Liitot ja liittoumat kansainvälisessä politiikassa

Tutkin tutkielmassani liittoja ja liittoutumista, joten on tärkeää määritellä, mitä termillä (sotilas)liitto tarkoitetaan. Tutkimukseni kohteena oleva liittouma, Nato (North Atlantic Treaty Organization, Pohjois-Atlantin liitto), on sotilasliitto, joten en tässä tutkielmassa erota ei-sotilaallisia liittoja sotilasliitoista, vaan tarkoitan termillä ”liitto” ainoastaan sotilasliittoja. Käytän tässä tutkielmassa termiä liitto tässä tutkielmassa ainoastaan muodollisista liittoumista, sillä Nato on muodollinen liittokunta, jonka toiminta perustuu jäsenmaiden hyväksymiin sopimuksiin. Tämä ei ole ainoa tapa ymmärtää liittoja kansainvälisessä politiikassa. esimerkiksi Walt huomauttaa, että esimerkiksi Yhdysvallat ja Israel eivät vuoteen 1987 mennessä olleet solmineet minkäänlaista muodollista liittoa, mutta kukaan ei epäile tämän ”liittouman” kestävyyttä (Walt 1987, 12).

Epäselvyys muodollisten liittojen ja epämuodollisempien liittosuhteiden välillä johtuu siitä, että Walt käyttää termejä liitto (alliance) ja suuntaus (alignment) keskenään vaihtokelpoisesti. Näiden kahden termin eroa on kuitenkin tarkennettu ja luotu myöhemmin. Glenn Snyder pitää liittoja tapana muodollistaa suuntauksia ja luo selvän eron näiden kahden termin välille (Snyder 1997, 6–8). Pohjaan liittoumasta käyttämäni määritelmän Waltin määritelmään, mutta jätän liitoista pois epäviralliset järjestelyt. Näin ollen tässä tutkielmassa termi ”liitto” tarkoittaa kahden tai useamman valtion välille solmittua turvallisuusyhteistyötä koskevaa järjestelyä. Tämä määritelmä on laaja, ja tutkielman kannalta tärkein liitto, eli Nato, sopii hyvin tämän määritelmän sisään.

Kansainvälisessä politiikassa liitoilla on monia erilaisia merkityksiä ja liittoja on monia erilaisia. Liitot yleensä ymmärretään työkaluina, joita valtiot käyttävät yhdistääkseen sotilaalliset suorituskykynsä yhteistä uhkaa vastaan. Valtiot kuitenkin luovat liittosuhteita huomattavasti heikompien liittolaisten kanssa, jotka eivät voi merkittävästi tukea suurempaa

valtiota mahdollisessa konfliktissa. Näissä tilanteissa epäsymmetrisiä liittosuhteita voi selittää mm. kansainvälinen kauppa tai suuremman valtion halu suojata olemassa olevia suhteita kolmansilta valtioilta tai sisäisiltä konflikteilta (Fordham 2010).

Nato on sotilasliittona hyvin epäsymmetrinen, ja Naton tapauksessa liiton johtavan valtion, Yhdysvaltojen, puolustusbudjetti on yli kaksi kertaa suurempi kuin muiden jäsenmaiden yhteenlasketut puolustusbudjetit ja yli kymmenen kertaa suurempi kuin toiseksi suurin puolustusbudjetti Natossa (Yhdysvaltojen puolustusmenot vuonna 2022 olivat 821 830 miljoonaa dollaria, toiseksi suurin puolustusbudjetti oli Yhdistyneellä kuningaskunnalla, joka käytti vuonna 2022 72171 miljoonaa dollaria.) (Nato 2022). Verrattuna symmetrisiin liittoihin, joissa kaksi tasavahvaa toimijaa liittoutuu, epäsymmetriset liitot eivät tarjoa suuremmalle valtiolle sotilaallista turvaa, mutta antavat muita etuja: Epäsymmetrisessä liitossa voimakkaampi osapuoli tarjoaa turvallisuutta heikommalle osapuolelle ja voi vastineeksi saavuttaa toisia ulkopoliittisia päämääriä, jotka eivät liity suoraan sotilaalliseen turvallisuuteen (Morrow 1991).

Liittosuhteiden mukanaan tuomat velvoitteet voivat vähentää valtioiden välistä aggressiota ja luoda olosuhteita, joissa valtioiden välinen kauppa voi menestyä. Liittoumat ja alueellinen turvallisuusyhteistyö voivat luoda alueellista rauhaa ja vakautta, mikä luo tarvittavat olosuhteet valtioiden välisen keskinäisriippuvuuden syntymiseen. Suurvallat voivat hyödyntää, ja ovat hyödyntäneet, liitojen rauhoittavaa vaikutusta estääkseen valtioiden välisiä konflikteja, esimerkiksi Kreikka ja Turkki aseistautuivat toisiaan vastaan kylmän sodan aikana päätyttyä sotimaan suoraan keskenään². Toinen esimerkki tästä ilmiöstä on toisen maailmansodan jälkeinen Eurooppa, jossa Naton yhtenä tehtävänä liiton alkuaikoina oli juurruttaa demokraattisia rakenteita Länsi-Eurooppaan ja rakentaa rauhanomaisia suhteita Saksan ja Saksan entisten vihollisten välillä. (Powers 2006; Weitsman 2004).

Keskustelen enemmän liittoutumiseen johtavista olosuhteista myöhemmin (Waltin uhkatasapaino), mutta liittoutumien muodostumisessa on huomattava, että usein liittoumat muodostuvat kahden valtion yhteistä vihollista vastaan, mikä ei vaadi kahden liittoutuvan valtion välistä ystävyssuhdetta (Resnick 2019). Liittosuhde ei myöskään tarkoita liittolaisten

² Kreikka ja Turkki ovat hyvin vahvasti osapuolia Kyproksen konfliktissa. Turkki on osallistunut konfliktiin sotilaallisesti, kun taas Kreikan osallistuminen on ollut vahvaa, mutta ei yhtä suoraa, kuin Turkin, joka hyökkäsi saarelle 1974. Sotilaalliselta yhteenotolta Kreikan ja Turkin välillä kuitenkin vältyttiin. (esim. Bishku 1991; Camp 1980)

välischen erimielisyyksien tai vaikeidenkaan neuvottelujen (hard bargaining) ja kiistojen loppumisesta (Snyder 1997).

2.2 Realismi ja neorealismi

Valtioiden välisiä liittosuhteita ja liittojen vaikutusta kansainvälisessä politiikassa tapana yhdistää valtioiden voimat yhtä vihollista vastaan pohti jo ”ensimmäinen realisti” Thukydides. Thukydideksen *Peloponnesolaissodassa* sotilasliitto ja sen tuoma pelotevaikutus ei kuitenkaan onnistunut estämään sotaa, vaan Spartan ja Ateenan johtamat liittoumat päätyivät sotimaan keskenään (Lebow 2007). Ennen kuin keskitymme realistien näkökulmiin sotilasliitoista ja liittojen synnystä, on syytä palata tämän teoriasuuntauksen perusolettamuksiin, jotta tiedämme, minkälaisen teoriakehikon päälle teorit liittoutumisesta ovat rakentuneet.

Nykyaikaiset realismit, kuten koko kansainvälisen politiikan akateeminen oppiaine, syntyivät ensimmäisen maailmansodan jälkeen, vaikkakin teoksia, jotka auttoivat käynnistämään kansainvälisen politiikan akateemisen tutkimuksen, oli kirjoitettu jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Näistä tärkeimpänä voidaan pitää Norman Angellin kirjaa *The Great Illusion*, jonka ensimmäinen painos ilmestyi vuoden 1909 lopulla ja vastusti ajatusta sodasta toimintana, jolla voi saada valtiollista hyötyä (Ceadel 2011).

Suurimpana klassisen realismin kulmakivenä pidetään usein Hans Morgenthauin teosta *Politics Among Nations* vuodelta 1948, vaikkakin samankaltaisia ajatuksia anarkiasta voimana, joka ajaa valtiot väijäämättä sotaan keskenään, oli esittänyt aikaisemmin esim. Goldsworthy Lowes Dickinson teoksessaan *The European Anarchy* vuonna 1916. Morgenthaua kuitenkin pidetään realismin oppi-isänä, joka kirjoitti ajatuksia kansainvälisen voimatasapainon tärkeydestä, eroista niiden valtioiden, jotka haluavat säilyttää olemassa olevan järjestelmän (status quo-valtiot) ja niiden, jotka haluavat muuttaa sitä (revisionistiset valtiot) välillä. Morgenthauin mukaan maailmassa, jossa ei ole maailmanhallitusta (eli se on anarkian tilassa) on oltava joko voimatasapaino tai pyrkimys voimatasapainoon, jonka jälkeen ainakin osa valtioista pyrkii säilyttämään tämän voimatasapainon. (Lebow 2013; Morgenthau 1985).

Suuri muutos realistisessa teoriaperinteessä tapahtui, kun Kenneth Waltz pyrki luomaan realistista ”tieteellisempää” teoriaa vuoden 1979 teoksellaan *Theory of international politics* (Lebow 2013, 59). Waltzin, kuten myös Morgenthauin, mukaan kansainvälisen järjestelmän

voimatasapaino on järjestelmää määrittelevä tekijä. Ero näiden kahden teoreetikon välillä on, että Morgenthau mukaan valtiot välittävät voimasta muuttumattoman ihmisluonnon takia, kun taas Waltzin mukaan valtiot pyrkivät tavoittelemaan voimaa kansainvälisen järjestelmän rakenteiden vuoksi. Waltzin neorealismi (tunnetaan myös nimillä uusrealismi ja rakenteellinen realismi) pyrkii siis selittämään kansainvälisen järjestelmän luonnetta ja suuria kehityskulkuja ilman ihmisluontoa, luottaen järjestelmän lainalaisuuksien pakottavaan voimaan. Eroja klassisten ja rakenteellisten realistien välillä on myös suhtautumisessa valtion voimaan. Klassisille realisteille voima on päämäärä itsessään, kun taas neorealisteille voima on työkalu, jota valtion pitää käyttää selviytyäkseen. (Mearsheimer 2013)

Realistisessa teoriaperinteessä voiman jakautuminen ja siitä johtuva voimatasapaino on yksi merkittävimmistä kansainvälisen järjestelmän lopputuotoksista. Voimatasapainoteorioiden mukaan kansainvälinen järjestelmä luonnostaan³ synnyttää tilanteita, joissa suurvallat (ja suurvaltojen liittolaiset) ovat yhtä vahvoja, jolloin järjestelmä on ”vakaassa” tilassa (Morgenthau 1985, 187; Waltz 1979). Tilanteet, jossa yksi valtio tai liittouma on muita selkeästi vahvempi johtaa taasen epävakautteen kansainvälisessä järjestelmässä, ja tämä epävakaus usein johtaa konflikteihin tai liittoumiin johtavaa valtiota vastaan. Lopulta kansainvälinen järjestelmä vääjäämättä palautuu epävakauden kautta tasapainotilaan, jossa yksikään valtio tai liittouma ei ole huomattavasti muita voimakkaampi.

Uhkatasapainoteoria, jonka avulla tutkin Suomen päätöstä liittoutua, luetaan kuuluvaksi neorealistiseen teoriaperinteeseen (esim. Keohane 1988; Walt 1997), ja teorian taustaoletukset vastaavat (neo)realistisen teoriaperinteen taustaoletuksia. Tämän vuoksi ennen uhkatasapainon käsittelemistä on käsiteltävä realistista teoriaperinettä. Realisti John Mearsheimer⁴ esitti artikkelissaan *The False Promise of International Institutions* viisi neorealismien perusolettamaa, jotka ovat:

1) Kansainvälinen järjestelmä on anarkian tilassa

³ Waltz antoi kaksi kriteeriä, joiden täyttyessä voimatasapaino syntyy luonnostaan: kansainvälisen järjestelmän on oltava anarkian tilassa ja siinä täytyy olla vähintään kaksi toimijaa, jotka haluavat selviytyä. (Waltz 1979)

⁴ Mearsheimer on syyttänyt läntistä maailmaa, eritoten Natoa ja Yhdysvaltoja Ukrainan sodan aiheuttamisesta useaan otteeseen (Mearsheimer 2014; *The Economist* 2022) ja on vastaanottanut merkittävää kritiikkiä mielipiteistään ja ”realismin” hyödyntämisestä perusteluna tälle mielipiteelle (esim, European University Institute 2023; Luecke 2014; McFaul 2014; Poast 2022). Henkilökohtaisesti olen eri mieltä Mearsheimerin kanssa Ukrainan sodan syistä, mutta tämä ei poista hänen merkittävää panostaan kansainvälisen politiikan tutkimukselle ja hänen teoreettisen tuotantonsa selitysvoimaa, joten pidän Mearsheimerin teoreettisen tuotannon hyödyntämistä perusteltuna, hänen viimeaikaisista kannanotoistaan huolimatta.

- 2) Valtioilla on luonnostaan sotilaallista hyökkäysvoimaa, jolla ne voivat satuttaa tai tuhota toisiaan
- 3) Valtiot eivät koskaan voi olla täysin varmoja toisten valtioiden tarkoitusperistä, eli koskaan ei voi tietää täysin varmaksi, että toinen valtio ei aio hyödyntää hyökkäysvoimaansa muita vastaan
- 4) Jokaisen valtion pohjimmainen motiivi on selviytyminen, eli valtiot haluavat säilyttää suvereniteettinsa
- 5) Valtiot ajattelevat strategisesti, miten kansainvälisessä järjestelmässä voi selviytyä ja toimivat rationaalisesti. Tämä ei tarkoita sitä, että valtiot ovat erehtymättömiä. Valtiot voivat tehdä virheitä pyrkiessään selviytymään, sillä yhdelläkään toimijalla ei ole täydellistä tietoa kaikesta (Mearsheimer 1994)

Listassa ensimmäisenä mainittua anarkiaa pidetään yleisesti kansainvälisen järjestelmän hallitsevimpana ominaisuutena, joka antaa kansainväliselle politiikalle sen ainutlaatuisen luonteen (Lake 2009, 2). Ajatus anarkiasta koko järjestelmää määrittelevänä, keskeisenä käsitteenä, nousi esiin vasta 1979 jälkeen Waltzin *Theory of international politics* -teoksen myötä ja ennen tätä neorealismien merkkiteosta anarkia oli harvoin keskeinen kansainvälistä järjestelmää määrittävä käsite (Donnelly 2015). Anarkian merkityksellisyyden vuoksi on käsiteltävä, miten anarkia vaikuttaa kansainväliseen politiikkaan ja valtioiden välisiin liittosuhteisiin.

Anarkialla tarkoitetaan kansainvälisen politiikan tilaa, jossa valtioiden yläpuolella kansainvälisessä järjestelmässä ei ole keskitettyä auktoriteettia, joka valvoisi lakeja ja rankaisisi sääntörikkomuksista. Tämä tilanne pakottaa valtiot pelaamaan voimapolitiittisia pelejä, sillä keskitetyn auktoriteetin lisäksi myös todellinen kollektiivinen turvallisuus puuttuu. Anarkian hallitsemassa järjestelmässä valtiot joutuvat viime kädessä turvautuvaan ”omaan apuun” (self-help), sillä lopullista varmuutta siitä, että muut valtiot pitävät sopimuksistaan kiinni ei ole. (Wendt 1992, 392)

Oman avun ajatuksesta voi päätyä siihen päätelmään, että liittosuhteet ovat irrelevantteja kansainvälisessä järjestelmässä, sillä toisin kuin toimijoiden välisissä sopimuksissa valtioiden sisäisesti, kansainvälisessä järjestelmässä liittosopimuksilla ei ole takanaan oikeusjärjestelmää, joka varmistaisi, että sopimuksista pidetään kiinni. Tämä ei kuitenkaan pidä täysin paikkaansa, sillä monesti liittolaisilla on yhteneviä intressejä, joten tuen antaminen

liittolaiselle kuuluu valtion intresseihin. Tällöin liittolaisen on rationaalista antaa tukea sitä tarvitsevalle valtiolle, sillä harvemmin puolustusliittoihin ryhdytään valtion kanssa, jonka turvallisuus ei paranna myös omaa turvallisuutta. (Snyder 1997)

Liitot lisäävät myös pelotevaikutusta, sillä potentiaalisen hyökkääjän on pakko laskelmoida liittolaiset mukaan omista kustannuslaskelmissaan. Esimerkiksi, jos jostakin syystä puolet Naton jäsenmaista kieltäytyisivät toteuttamaan 5. artiklan mukaisia velvollisuuksiaan, tämä silti jättäisi puolet Naton jäsenmaista puolustamaan liittolaistaan, ja Nato-maahan hyökkääjän pitää huomioida sotilaalliset kyvykkyydet, joita jokaisella Nato-maalla on. Myös empiirisesti on havaittavissa, että liittoa pidetään arvokkaina, mikä itsessään on omiaan kasvattamaan liittojen arvoa. Sotilasliitot siis antavat liittoutuneille valtioille hyötyjä niin sotilaallisen tuen kautta sodan sattuessa, mutta myös monen muun seikan kautta rauhan aikana. (Snyder 1997)

Hyvänä esimerkkinä sotilasliiton (tässä tapauksessa Naton) jäsenyyden merkityksestä toimivat Viro, Latvia ja Liettua, jotka välittömästi itsenäistymisiensä jälkeen ottivat jokainen suureksi ulkopoliittiseksi tavoitteekseen Naton jäsenyyden ja saavuttivat tämän vuonna 2004. Tämän tavoitteen saavuttaminen vaati paljon poliittisen pääoman käyttöä, ja jäsenyyttä ei olisi lähdetty tavoittelemaan, jos se olisi ollut Baltian maille merkityksetön (Banka 2019).

Ajatuksia siitä, miten anarkia saa valtiot käyttäytymään on monia. Anarkian vaikutuksen kansainväliseen politiikkaan, erityisesti realistien mielissä, tiivisti Walt kirjoittamalla ”Itsenäisten valtioiden maailmassa, jossa ei ole keskitettyä auktoriteettia, jatkuvasti läsnä oleva sodan uhka luo varjonsa lähes kaiken ylle, mitä valtiot tekevät⁵” (Walt 2022).

Kansainvälisen politiikan tutkimuksen eri traditiot suhtautuvat anarkiaan eri tavoin, vaikkakin ”perinteisten” realistien ja liberalistien suhtautumisessa anarkiaan ei ole suuria eroja ja eroavaisuudet löytyvät nyansseista, kuten siitä, motivoiko valtioita eniten suhteelliset edut (realistit) vai absoluuttiset edut (liberalistit). Konstruktivistit taasen uskovat, että anarkia on sosiaalinen konstruktio, joka voi saada erilaisia muotoja. Tämä eroaa realistien ja liberalistien joustamattomista ajatuksista, vaikka liberalistit uskovatkin siihen, että anarkian negatiivisia puolia voi hallita ja estää ilmaantumasta (Wendt 1992).

Realistisessa teoriaperinteessä anarkia johtaa siihen, että valtiot ajautuvat joko tavoittelemaan hegemonia-asemaa ja muiden valtioiden alistamista tahtoonsa (esim. Herz 1950; Mearsheimer 2001) tai tavoittelemaan asemaa, joka on vahva ja turvaa valtion aseman, mutta ei niin vahva,

⁵-- In a world of independent countries without a central authority, the ever-present possibility of war casts a shadow over much of what states do.”

että muut valtiot haluaisivat ”tasapainottaa” (balancing) yhtä valtiota vastaan. Tällöin valtio on suhteessa muihin valtioihin mahdollisimman turvattu (esim. Taliaferro 2001; Waltz 1979)⁶.

Voimatasapainoon pyrkivässä järjestelmässä valtio voi havaitessaan uhan itselleen tai voimatasapainolle joko tasapainottaa uhkaa, tai seurata (bandwagon) uhkaavaa valtiota. Uusrealistisen voimatasapainoteorian mukaan valtiot lähes vääjäämättä tasapainottavat kansainvälistä järjestelmää, jopa silloin kun tämä ei välttämättä ole liittoa etsivän valtion tarkoituksena (Waltz 1979, 125). Valtio voi tasapainottaa järjestelmää kahdella tavalla: joko sisäisesti hankkimalla itselleen lisää voimaa esimerkiksi aseostojen muodossa, tai ulkoisesti etsimällä liittolaisia. Keskityn tässä esityksessä pääasiassa ulkoiseen tasapainottamiseen, sillä tutkin tutkielmassani liittoutumista.

Valtiot tasapainottavat estääkseen yhden valtion kasvamista liian vahvaksi, sillä valtiot tai liittoutumat, jotka ovat huomattavasti muita valtioita tai liittoumia vahvempia, heikentävät kansainvälisen järjestelmän vakautta. Waltz ei kuitenkaan pidä seuraamista, eli liittoutumista vahvimman valtion kanssa, mahdottomana politiikkavaihtoehtona. Hänen mukaansa silloin, kuin kilpailun voittaja näyttää varmalta, valtaosa toimijoista haluaa seurata tulevaa voittajaa niin sisä- kuin ulkopolitiikassa. (Waltz 1979, 103–29)

Valtion omaa turvallisuutta kasvattava toiminta, joka on teoreettisesti rationaalista (esim. puolustukselliset asehankinnat), voivat anarkiassa aiheuttaa tilanteen, jossa valtion naapurit ymmärtävät puolustuksellisetkin asehankinnat omaa turvallisuuttaan uhkaavina, sillä kuten mainittu, valtiot eivät koskaan voi olla täysin varmoja toisten valtioiden tarkoituseristä. Kokemus uhattuna olemisesta pakottaa naapurivaltiot hankkimaan aseita taatakseen oman turvallisuutensa, joka taasen pakottaa alkuperäisen asehankkijan hankkimaan lisää aseita ja niin edelleen. (Jervis 1978)

Kuvailemaani tilannetta kutsutaan turvallisuusedilemmaksi. Dilemma voi johtua joko todellisesta sotilaallisesta varautumisesta, tai väärinymmärryksestä valtioiden kesken. Keskeistä on se, että järjestelmässä, jossa yksikään valtio ei voi saada täydellistä ja

⁶ Näitä kahta neorealismien pääsuuntausta kutsutaan offensiiviseksi ja defensiiviseksi neorealismiksi, jotka eroavat pääasiassa siinä, mikä on paras tapa valtiolle hankkia turvallisuutta. Offensiivisten realistien mielestä hegemonian tavoittelu on rationaalista (Mearsheimer 2001), kun taas defensiivisten realistien mielestä hegemonian tavoittelu johtaa väistämättä vastareaktioon kansainvälisen järjestelmän puolesta, mikä heikentää hegemoniaa tavoittelevan valtion suhteellista turvallisuutta. Täten rationaalisin toimi valtiolle on olla vahva, mutta olla tavoittelematta hegemoniaa (Waltz 1979).

erehtymätöntä tietoa muiden valtioiden tarkoitusperistä, on rationaalista pelätä pahinta mahdollista vaihtoehtoa, sillä yksikään valtio ei halua olla Jean-Jacques Rousseau'n kauriinnetsästysesimerkin hölmö, joka jahtaa yhä kaurista, kun muut jo juoksevat jänisten perässä.

Parhaimmillaan turvallisuusdilemma voi johtaa kilpavarusteluun valtioiden kesken, pahimmillaan ennaltaehkäisevään sotaan, sillä dilemman toinen osapuoli ei usko pysyvänsä perässä asevarustelussa (Levy 2011). Valtiot eivät kuitenkaan pelkää, että kaikki muut valtiot ovat aikeissa hyökätä heidän kimppuunsa, mutta ovat tietoisia siitä, että kansainvälisessä järjestelmässä on valtioita nyt tai tulevaisuudessa, jotka voivat olla halukkaita hyökkäämään muiden valtioiden kimppuun (Jervis 1978, 212–13). Valtiot, joilla tulkitaan olevan ”aggressiivisiä tarkoitusperiä”, aiheuttavat muissa enemmän pelkoa ja vastareaktioita kuin rauhanomaisiksi tulkitut valtiot, ja yksi näistä vastareaktioista on liittoutuminen muiden valtioiden kanssa (Walt 1987).

Olen tässä luvussa maininnut useasti oletuksen valtioiden rationaalisuudesta ja monen oletuksen pitävän paikkansa, jos valtio toimii rationaalisesti. Täten on syytä avata oletusta rationaalisuudesta neorealistisessa teoriaperinteessä. Waltzin mukaan valtiot, tai valtion puolesta toimivat henkilöt, pyrkivät saavuttamaan päämääriään, jotka voivat olla kaikkea selviytymisen ja maailmanvalloituksen väliltä (Waltz 1979, 118). Tämä itsessään ei sisällä oletamusta rationaalisuudesta ja Waltz ei tarjoa selkeää määritelmää rationaalisuudelle. Päinvastoin: Äärimmäisyyksiin viedyssä rakenteellisessa neorealismien tulkinnassa päätöksentekijöiden ei tarvitse olla rationaalisia, sillä kansainvälisen järjestelmän rakenteet pitkällä aikavälillä pakottavat valtiot toimimaan oman selviytymisensä eteen samoin, kuten rationaalinen päätöksentekijä (Bessner ja Guilhot 2015).

Toiset teoreetikot taas sanovat suoraan oletavansa, että suurvallat ovat rationaalisia toimijoita, jotka ottavat huomioon seikat, jotka vaikuttavat valtion selviytymiseen ja pohtivat, miten oma toiminta vaikuttaa toisiin valtioihin, mitkä ovat toisten valtioiden preferenssit ja miten muiden valtioiden käyttäytyminen vaikuttaa valtion omaan selviytymisstrategiaan (Mearsheimer 2001, 31). Tämän oletuksen Mearsheimer rajaa kuitenkin vain suurvaltoihin, ja vaikka teos *The Tragedy of Great Power politics* (2001) keskittyy juuri suurvaltapolitiikkaan, on epäselvää, päteekö tämä oletamus myös toimijoihin, jotka eivät ole suurvaltoja.

Robert Keohane kuvasi oletuksen jokaisen valtion rationaalisesta toiminnasta siten, että valtiot toimivat suurilta osin rationaalisesti, ja täten valtion toimintaa voi ymmärtää

rationaalisesti. Keohane pitää oletusta rationaalisuudesta yhtenä realismin perusolettamista, jota ilman teoria ei kuulu realistiseen teoriaperinteeseen (Keohane 1986, 7). Tarkentaessaan rationaalisuutta, Keohane hyödyntää Morgenthau'n käyttämää määritelmää, jonka mukaan valtiot toimiessaan rationaalisesti toimivat johdonmukaisesti preferenssiensä mukaan ja laskelmoivat eri politiikkavaihtoehtojen hyödyt ja haitat voidakseen toimia parhaiten omien preferenssiensä mukaisesti (Keohane 1986, 11). Samassa teoksessa, jossa Keohane kuvailee rationaalisuutta Morgenthau'n mukailleen, Waltz esittää eriävän mielipiteen. Waltzin mukaan rationaalisuus ja rationaalisuuden selittäminen vaatii erillistä teoriaa ulkopoliitikasta⁷, ja hänen mukaansa ulkopoliittiselta johdolta ei ole syytä olettaa ”rationaalisuuden” vaatimia laskelmoituja päätöksiä (Waltz 1986, 330).

Tässä tutkielmassa käyttämäni rationaalisuuden määritelmä on lähempänä Keohanea, Mearsheimeria ja Morgenthau'n. Kun oletan valtion toimivan rationaalisesti, oletan valtion toimivan päämäärätietoisesti pyrkien toteuttamaan omia ulkopoliittisia tavoitteitaan. Kuten aikaisemmin mainittu, tämä ei tee valtioista virheettömiä, mutta uskon valtioiden toimivan olemassa olevan tiedon valossa omia päämääriään ajaen. Nämä päämäärät voivat olla erilaisia eri valtioilla, mutta pohjimmaisena motivaattorina valtioiden toiminnalle toimii pelko ja tästä pelosta johtuva pyrkimys maksimoida valtion turvallisuus.

Käsiteltyämme neorealistisen teoriaperinteen perusolettamuksia, voimme siirtyä tarkastelemaan tarkemmin uhkatasapainoteoriaa, joka jakaa samat perusolettamukset muiden neorealististen teorioiden kanssa.

2.2.1 Uhkatasapaino

Liittoutumista käsittelevään osioon valitsemani teoreettinen viitekehys eli uhkatasapaino esitellään Stephen Waltin artikkelissa *Alliance Formation and the Balance of World power* (Walt 1985) ja teoriaa tarkennetaan teoksessa *The Origins of Alliances* (Walt 1987).

Perinteisistä neorealismeista poiketen Walt kuvailee uhkatasapainoteoriaansa uudelleenmuotoilluksi voimatasapainoteoriaksi (balance of power -theory). Walt haluaa teoriallaan muotoilla voimatasapainon uudestaan, sillä jos oletamme, että anarkiassa valtiot haluavat turvallisuutta ja varmistaa selviytyvänsä, ohjaa valtioiden toimintaa pelkän

⁷ Waltz erottaa kansainvälisen politiikan (international relations) ja ulkopoliitiikan (foreign policy) vahvasti toisistaan ja pyrkii itse kuvailemaan juuri kansainvälistä politiikkaa

voimatasapainon saavuttamisen sijaan valtioiden havaitsemat uhat. Näissä uhkalaskelmissa tärkeää on toisten valtioiden uhkaavuus, ei absoluuttinen voimatasapaino. (Walt 1985, 1987)

Uhkatasapaino voimatasapainon sijaan ei kuitenkaan tarkoita sitä, että voimatasapainoja ei syntyisi. Erona ajattelussa on se, että etenkin alueelliset toimijat välittävät huomattavasti enemmän omasta turvallisuudestaan kuin kansainvälisestä voimatasapainosta. Alueellisten toimijoiden tapa kiinnittää huomiota pääasiassa koettuun uhkaan johtaa alueellisiin voimatasapainoihin, mutta myös globaaliin voimatasapainoon. Jos alueellisemmin ajattelevat valtiot kiinnittäisivät enemmän huomiota globaaliin voimatasapainoon, niin lähes jokainen alueellinen toimija tasapainottaisi suurvaltaa vastaan ja esimerkiksi Yhdysvalloilla olisi huomattavasti vähemmän liittolaisia. Nämä alueelliset liittolaissuhteet eivät kuitenkaan vaikuta globaaliin voimatasapainoon niin paljon, että alueellinen tasapainottaminen voisi sitä järkyttää. Suurvallat kuitenkin haluavat liittoutua alueellisten toimijoiden kanssa, sillä suurvaltoja motivoi suuresti liittolaisten tuomat suhteelliset edut ja se, että liittoutumalla alueellisen toimijan kanssa voi varmistaa sen, että toinen suurvalta ei liittoutu tämän alueellisen toimijan kanssa. (Walt 1987)

Walt ei ole eri mieltä siitä, että valtiot todennäköisemmin tasapainottavat kuin seuraavat, mutta lisää Waltzin teoriaan tärkeän huomion. Waltz keskittyy globaaliin voimatasapainoon ja valtioiden absoluuttiseen voimaan, kun taas Waltin mukaan valtiot pyrkivät tasapainottamaan suurinta uhkaa vastaan. Waltin mukaan maailmassa, jossa tasapainottaminen on yleistä, valtiot ovat turvatumia kuin maailmassa, jossa seuraaminen on yleistä. Tämä johtuu siitä, että seuraajien maailmassa aggressiivisia valtioita palkittaisiin uusilla liittolaisilla, sillä seuraavat valtiot pyrkisivät liittoutumaan suurimman uhkaajansa kanssa. Tämä taas johtaisi siihen, että suurempi osa valtioista toimisi aggressiivisesti, sillä kansainvälinen järjestelmä palkitsisi tästä (Walt 1985)

Rationaalisesti toimivat valtiot haluavat maksimoida turvallisuutensa, eli varmistaa fyysisen olemassaolonsa ja identiteettinsä säilymisen. Yksi näistä tavoista voi olla liittoutuminen, jos liitto luo enemmän turvallisuutta, kuin kuluttaa. Waltin uhkatasapainoteorian mukaan valtiot pääasiassa liittoutuvat koettua uhkaa vastaan. Ajatus koetusta uhasta suurimpana liittoutumiseen vaikuttavana tekijänä voimatasapainon sijaan eroaa huomattavasti aikaisemmista voimatasapainoteorioista (esim. Liska 1962; Waltz 1979). Koettuun uhkaan vaikuttaa Waltin mukaan neljä seikkaa:

1) Kokonaisvoima (aggregate power), joka on valtion yhteenlaskettujen ”resurssien määrä” esim. väestö, teollinen kapasiteetti, teknologinen kehitys ym. Mitä suurempi valtion yhteenlaskettu voima on, sitä uhkaavampi se voi olla muita valtioita kohtaan.

2) Läheinen voima (proximate power), joka yksinkertaisimmillaan tarkoittaa maantieteellistä etäisyyttä. Sotilaallinen vaikuttaminen vaikeutuu sitä mukaan, mitä kauempana maantieteellisesti valtiot ovat toisistaan, joten valtiot ovat enemmän huolissaan lähellä olevasta voimasta kuin kaukana olevasta voimasta.

3) Hyökkäysvoima (offensive power), määrittelee valtion kykyä toteuttaa hyökkäyksellisiä sotilasoperaatioita. Jos valtio on sotilaallisesti heikko, tai kykenee vain puolustautumaan, on epätodennäköistä, että tämän valtion takia muut valtiot liittoutuisivat. Tarpeeksi suuri hyökkäysvoima voi myös pakottaa pienen valtion liittoutumaan uhkaavimman valtion takia, sillä jos pieni valtio ei usko, että sotilaallinen apu liittolaisilta ehtii paikalle ennen, kuin koko valtio on valloitettu hyökkäyssodan keinoin, voi pienen valtion olla järkevämpää seurata kaikista uhkaavinta valtiota. Toisaalta pieni valtio voi tasapainottaa naapurissaan olevaa suurvaltaa, joka kykenee hyökkäämään tehokkaasti ja sen jälkeen jatkuvasti pyytää liittolaisiltaan vakituista sotilaallista läsnäoloa, joka vähentäisi hyökkäyksen todennäköisyyttä (Esim. Baltian maat nykyään).

4) Hyökkäykselliset tarkoitusperät (offensive intentions), jonka mukaan aggressiivisilta vaikuttavat, tai aggressiivisesti toimivat valtiot todennäköisimmin saavat muut valtiot tasapainottamaan niitä vastaan. Tässä seikassa tärkeää on muiden tulkinta tarkoitusperistä, joten on mahdollista, että valtio, jolla ei ole tarkoitusta aloittaa hyökkäyssotaa saa vastaansa liittouman, jos tämä valtio vaikutti toimivan aggressiivisesti. Hyökkäykselliset tarkoitusperät ja valtioiden revisionistiset aatteet ovat uhkakuvien muodostumisessa merkittävin yksittäinen tekijä ja vaikuttavat suuresti muiden valtioiden kokemaan uhkaan.

(Walt 1987, 21–26)

Voiman lisäksi Walt huomioi muita seikkoja, jotka vaikuttavat liittoutumien muodostumiseen: Valtiit, joilla on samanlaiset tai samankaltaiset ideologiat liittoutuvat keskenään todennäköisemmin kuin valtiot, joiden ideologiat eroavat merkittävästi toisistaan. Ideologiset syyt eivät kuitenkaan paina vaakakupissa enempää kuin voimasta johtuvat syyt, vaan ovat toissijaisia syitä, vaikkakin poliittisessa retoriikassa ideologiaa korostetaan, jolloin ideologisuus vaikuttaa tärkeämmältä, kuin se todellisuudessa on. (Walt 1985)

Muita heikkoja, mutta kuitenkin vaikuttavia, tekijöitä ovat suurvaltojen antama rahallinen tuki ja pienten valtioiden poliittisten järjestelmien suora tai epäsuora manipulaatio. Nämä tekijät voivat vaikuttaa liittoutumien muodostumiseen, mutta eivät riitä yksinään liittoutumisen syyksi. Tärkein yksittäinen syy valtion liittoutumispäätökselle on ulkoinen koettu uhka, mikä koostuu aikaisemmin mainituista neljästä tekijästä. Varsinkin rahallinen tuki kehitysavun ym. mekanismien muodossa on erittäin heikko selittävä tekijä liittoutumispäätöksille. Ajatus poliittisesta ”manipulaatiosta” vaatii sen, että suurvallat voivat luoda positiivisia asenteita itsestään heikompien valtioiden sisään tai luoda itselleen hyödyllisiä henkilökohtaisia suhteita, ja näin vaikuttaa heikompien valtioiden liittoutumispäätöksiin. Waltin mukaan poliittinen manipulaatio ja positiiviset asenteet poliittisten eliittien mielissä voivat olla vaikuttava tekijä liittoutumispäätöksiin tietyissä tilanteissa⁸, mutta on hyvin epätodennäköistä, että kaikki kriteerit täyttyisivät. (Walt 1985, 1987)

Aikaisemmin mainitut teoriat ovat kylmän sodan kaksinapaisen maailmanjärjestelmän luomia, joten on tärkeää myös tarkastella, ovatko nämä seikat muuttuneet maailmanjärjestyksen muututtua yksinapaiseksi. Suomen päätöstä hakea Naton jäsenyyttä ei voi kutsua globaalissa mittakaavassa miksikään muuksi kuin seuraamiseksi, sillä Suomi pyrkii viralliseen liittosuhteeseen maailman ainoan supervallan kanssa.

Walt itse vastasi kysymykseen sotilasliittoista yksinapaisessa maailmassa artikkelissaan *Alliances in an unipolar world* (2009). Yksinapaisessa maailmassa valtioiden vaihtoehdot pysyvät pääosin samoina, kuin kaksinapaisessa maailmassa. Valtiot voivat joko liittoutua keskenään ja pyrkiä täten tasapainottamaan johtavaa valtiota, liittoutua johtavan valtion kanssa (eli seurata) johtavaa valtiota tai pysyä puolueettomina. Erona moninapaiseen maailmaan on se, että yksinapaisessa maailmassa on moninapaista maailmaa vaikeampaa liittoutua johtavaa valtiota vastaan, sillä johtavan valtion voimaan vastaaminen vaatii huomattavat määrät voimaa, eli toisin sanoen montaa valtiota, jotka haluavat nousta johtavaa valtiota vastaan ja/tai voimakasta sisäistä tasapainottamista yhdeltä potentiaaliselta supervallalta. (Walt 2009)

Yksi syy, joka saattaa ajaa heikomman valtion liittoon johtavan valtion kanssa on *alueellinen tasapainottaminen* (regional balancing), eli tilanne, joka vaikuttaa globaalissa mittakaavassa

⁸ Poliittinen manipulaatio (eng. penetration) voi olla liittoutumispäätöksiin vaikuttava tekijä jos: 1: valtioiden välillä on suuri määrä kontakteja ennen liittoutumista, 2: kontaktit luovat positiivisia mielikuvia merkittävässä määrässä poliittista eliittiä, 3: nämä eliitin edustajat ovat ja/tai pääsevät valtaan ja 4: he jatkavat supervallalle hyödyllistä politiikkaa vallassa ollessaan oman tai valtionsa hyödyn vuoksi (Walt 1987, 250)

seuraamiselta, mutta tosiasiallisesti on liitto, jonka tarkoitus on luoda alueellinen voimatasapaino. Walt selittää alueellisella tasapainottamisella Itä-Euroopan maiden halua hakea Naton jäsenyyttä kylmän sodan jälkeen, sillä vaikka Venäjä ei kylmän sodan jälkeen ollut Neuvostoliiton veroinen, se oli Itä-Euroopalle ja Baltialle huomattavasti Yhdysvaltoja suurempi uhka, jota nämä valtiot halusivat tasapainottaa. (Walt 2009, 111–14)

Waltin mukaan valtiot voivat pysyä puolueettomina (tai liittojen ulkopuolella), jos ne kokevat monia yhtä suuria uhkia, jos valtiot eivät näe uhkia lainkaan tai jos ne pyrkivät pysymään erossa suurvaltakilpailusta. Jos puolueeton valtio kohtaa välittömän alueellisen uhan, niin todennäköisin tapa vastata tähän alueelliseen uhkaan on tasapainottaa uhkaa alueellisesti. Yksinapaisuudessa Waltin vähemmän merkityksellisten liittoutumiseen johtavien tekijöiden painoarvo kasvaa, etenkin samankaltaisten ideologioiden. Tämä johtuu siitä, että kaksinapaisessa maailmassa kansainvälisen järjestelmän rakenteet vaikuttavat ideologiaa enemmän liittosuhteisiin, kun taas yksinapaisessa maailmassa johtavalla valtiolla on enemmän varaa valita liittolaisensa, jolloin liittolaisiksi valikoituu suurilta osin ideologisesti samankaltaisia valtioita. (Walt 2009)

2.3 Turvallisuus

Turvallisuus⁹ on tärkeä käsite kansainvälisessä politiikassa. Jos oletamme turvallisuudenhakuisuuden määrittelevän valtioiden toimintaa, on tärkeä tietää, mitä on turvallisuus. Tässä kappaleessa esittelen fyysisen ja ontologisen turvallisuuden käsitteet sekä teorian alueellisista turvallisuuskomplekseista, jota hyödynnän Suomen ulkopoliittikan analysoinnissa.

2.3.1 Fyysinen ja ontologinen turvallisuus

Perinteinen näkökulma turvallisuuteen kansainvälisen politiikan tutkimuksessa on ajatus turvallisuudesta valtion selviytymisen kannalta. Turvallisuus siis tarkoittaa valtion selviytymistä¹⁰. Toinen vaihtoehto selviytymiselle on valtionhallinnon selviytyminen, mikä on koko valtion selviytymistä kapeampi määritelmä.

⁹ Englanniksi ”Security”

¹⁰ Esim. Waltz (1979) pitää turvallisuutta valtion perimmäisenä tavoitteena, mutta turvallisuuden määritelmä jätetään avoimeksi. Waltzin mukaan turvallisuuden avulla valtio voi tavoitella valtaa, taloudellista menestystä ja rauhaa

Vaikka pelko valtion kuolemasta voi olla olemassa, ja valtiot pyrkivät toimimaan siten, että ne pysyvät maailmankartalla, toisen maailmansodan jälkeen valtiokuolema on ollut hyvin harvinaista ja epätodennäköistä (Fazal 2004). Hallinnon selviytyminen voi olla motivaationa joidenkin sotien jatkamiselle, etenkin diktaattorit ovat vaarassa menettää valta-asemansa, jos he häviävät sodan katastrofaalisesti, kun taas demokratioissa hallitukset todennäköisesti vaihtuvat, jos demokratia häviää sodan, mutta demokratia silti jatkuu, joten tätä voi pitää hallinnon institutionaalisenä selviytymisenä (Goemans 2000). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että valtioiden johdot aloittaisivat sotia taatakseen oman selviytymisensä.

Turvallisuudella voidaan myös tarkoittaa valtion vapautta väkivallasta ja pakkovallasta. Tämä näkökulma ei suoraan liity valtion selviytymiseen, vaan pikemminkin valtion kykyyn kasvaa ja menestyä maailmassa valtionjohdon haluamalla tavalla (Lake 1996).

Perinteisen fyysisen turvallisuuden rinnalle on noussut ajatus ontologisesta turvallisuudesta. Ontologinen turvallisuus tarkoittaa sitä, että fyysisen turvallisuuden lisäksi valtiot haluavat turvata oman identiteettinsä pelkkien rajojen ja kaupunkien sijaan (Mitzen 2006; Steele 2007). Valtioiden identiteetit muodostuvat ja niitä ylläpitää vuorovaikutus muiden valtioiden kanssa, joten ontologista turvallisuutta voi luoda toimimalla rutiininomaisesti tärkeinä pidettyjen toisten valtioiden kanssa (Pratt 2017; Steele 2007). Ontologisen turvallisuuden etsiminen on luonteeltaan ”sosiaalista toimintaa, joka luo identiteettiä” (Mitzen 2006, 363).

Fyysisen turvallisuuden lisäksi valtiot, samalla tavalla kuin ihmiset, tarvitsevat turvaa identiteetilleen. Valtiit kaipaavat turvaa omalle identiteetilleen, ja valtion identiteetti tarvitsee ennustettavaa ympäristöä, jotta valtion identiteetti voi muodostua ja kukoistaa. Valtiit ymmärtävät itseään peilaamalla omaa toimintaansa muihin valtioihin. Tämä antaa valtioille ymmärryksen itsestään, omasta identiteetistään ja siitä, miten valtion ”kuuluu toimia”. Valtion toimintaa siis ohjaa identiteetti ja ajatus siitä, millainen valtio on ja miten valtion kuuluu identiteettinsä valossa toimia. Valtion identiteetti ohjaa valtion toimintaa, sillä valtiit eivät halua toimia oman identiteettinsä vastaisesti ja täten uhata omaa itseymmärrystään (Mitzen 2006)

Ontologinen turvallisuus ja fyysinen turvallisuus voivat olla ristiriidassa keskenään. Täten ontologista turvallisuutta tavoitteleva valtio voi ryhtyä toimiin, jotka vaarantavat valtion fyysisen turvallisuuden, kuten ryhtyä konflikteihin, jotka voivat olla tuhoisia tai luoda ja ylläpitää vaarallisia turvallisuuskonflikteja (Pratt 2017). Valtiit, jotka toimivat fyysisen turvallisuuden kannalta irrationaalisesti, voivat silti toimia kokonaisturvallisuuden kannalta

rationaalisesti, jos valittu toiminta kasvattaa ontologista turvallisuutta enemmän kuin se kuluttaa fyysistä turvallisuutta. Ontologisen turvallisuuden tavoittelu siis motivoi valtiota samalla tavalla kuin fyysisenkin turvallisuuden, mutta monesti nämä kaksi turvallisuuden alaa voivat vaatia erilaisia politiikkatoimia, esimerkiksi pasifistinen valtio voi parantaa fyysistä turvallisuuttaan hankkimalla aseita, mutta samalla heikentää omaa pasifistista identiteettiään.

Ontologista ja fyysistä turvallisuutta on myös pyritty lähentämään. Ontologisen turvallisuuden identiteetti vaatii fyysisen turvallisuuden ruumista toimiakseen. Täten kahden erillisen turvallisuuden alan sijaan voi kokonaisturvallisuuden ymmärtää turvattuna identiteettinä turvallisten rajojen sisällä (Krickel-Choi 2022).

Valtioiden identiteetit eivät ole kiveen hakattuja, vaan ne voivat muuttua. Identiteetin muutos vaatii valtioilta suuria ponnisteluja, ja valtiot pyrkivät ylläpitämään entistä identiteettiään, vaikka muuttaisivatkin politiikkaansa (Karp 2018). Identiteetin muutos vaatii suurta ontologista ahdistusta, mikä pakottaa valtion ontologista turvallisuutta parantaviin toimiin, jos vanha identiteetti ei ole enää käyttökelpoinen tai on ontologisen ahdistuksen syy (Cash 2020; Homolar ja Scholz 2019). Nämä identiteetin muutokset voivat antaa valtioille mahdollisuuksia politiikkatoimiin, jotka vaikuttivat ennen muutosta mahdottomilta. On mahdollista, että uusi identiteetti löytyy nopeasti, mutta identiteetin etsiminen voi myös olla valtiolle työläs prosessi, mikä vaatii uusien kumppanuussuhteiden ja rutiinien luomista, joiden avulla valtio voi hitaasti rakentaa uutta identiteettiään.

2.3.2 Alueellinen turvallisuus

Työkaluna alueellisen turvallisuuden ja Suomen ulkopoliitiikan arviointiin käytän Barry Buzanin ja Ole Wæver teoksen *Regions and Powers: The Structure of International Security* (2003) esittelemää teoreettista viitekehystä alueellisesta turvallisuudesta ja ajatusta alueellisista turvallisuuskomplekseista. Buzan ja Wæver tutkivat turvallisuutta monitasoisesti, eli eivät vain globaalissa mittakaavassa, mikä on yleistä kansainvälisen politiikan tutkimuksessa niin realistien kuin liberalistien keskuudessa. Valtaosalle valtioista alueellinen taso on toiminnan tärkein taso, ja täten myös turvallisuutta tulisi tarkastella alueellisesta näkökulmasta

Buzan ja Wæver kritisoivat kirjassaan hyvin paljon juuri neorealistien tapaa olla huomioimatta muuta kuin globaalia tasoa, tai jos huomioita alueellisella tasolla tehdään, ovat ne hyvin empiirisiä ja vailla teoreettista merkitystä. Tästä huolimatta neorealistiseen

teoriakehikkoon on suhteellisen yksinkertaista lisätä alueellinen analyysin taso. Globaalin analyysin tason alapuolelle ja paikallisen yläpuolelle lisätään alueellinen taso, jolla osa valtioista toimii. Tämä ei tee neorealismien globaalista tarkastelusta turhaa, vaan pikemminkin lisää syvyyttä analyysiin, ja antaa mahdollisuuksia moninaisempaan tarkasteluun, kuin pelkkä globaali taso. Tämän moninaisuuden takia käytän Suomen turvallisuuden ja ulkopolitiikan arviointiin alueellista teoriaa. Suomi ei ole pääasiallisesti kansainvälisellä tasolla toimiva valtio, vaan ”normaali” alueellisesta tasosta välittävä toimija. (Buzan ja Wæver 2003, 27–39)

Buzan ja Wæver jakavat valtiot kolmeen luokkaan. Valtiot voivat olla joko *supervaltoja*, jotka voivat vaikuttaa poliittisesti ja sotilaallisesti kaikkialla. Ollakseen supervalta valtio tarvitsee talouden, joka voi tukea globaaleja valtapyrkimyksiä. Tämän lisäksi muiden valtioiden täytyy hyväksyä supervalta-asema. Supervallat pyrkivät ylläpitämään maailmanjärjestystä¹¹ ja universaaleina pidettyjä arvoja omilla kyvykkyyksillään. *Suurvallat* vaikuttavat muiden valtioiden järjestelmätason laskelmiin nykyhetken tai tulevaisuuden valta-asemista, mutta suurvaltojen ei tarvitse kyetä vaikuttamaan jokaisella sektorilla jokaiseen asiaan samalla tavalla, kuin suurvaltojen täytyy. Suurvallat useasti ovat joko nousemassa kohti mahdollista supervalta-asemaa (esimerkiksi Kiina, Venäjä), tai ovat ollaan globaalin tason supervaltoja menneisyydessä (esim. Iso-Britannia). *Alueelliset vallat* määrittelevät oman alueellisen turvallisuuskompleksinsa (Regional security complex) napaisuuden. Alueelliset vallat ovat merkittäviä toimijoita omilla alueillaan, mutta eivät kykene suureen vaikutukseen kansainvälisesti. (Buzan ja Wæver 2003, 35–37)

Analyysin pohjalla on ajatus alueellisista turvallisuuskomplekseista, jotka yhdessä luovat kansainvälisen järjestelmän. Valtaosa valtioiden turvallisuustoiminnasta (security interaction) tapahtuu näiden kompleksien sisällä: valtiot tekevät yhteistyötä naapureidensa kanssa, pelkäävät toisia naapureita ja sietävät kolmansia. Buzan ja Wæver määrittelivät alueellisen turvallisuuskompleksin ”setiksi yksiköitä, joiden suuret turvallistamisen ja poisturvellistamisen prosessit ovat niin yhteen linkittyneitä, että niiden turvallisuusongelmia ei voi järkevästi analysoida tai ratkoa ottamatta toisia huomioon”¹² (Buzan ja Wæver 2003, 44).

¹¹ Yhdysvaltojen roolista liberaalissa maailmanjärjestyksestä on kirjoittanut esim. Ikenberry (2011)

¹² ”a set of units whose major processes of securitisation, desecuritisation, or both are so interlinked that their security problems cannot reasonably be analysed or resolved apart from one another” (Buzan ja Wæver 2003, 44)

Tärkeää teoriassa alueellisesta turvallisuudesta on, että sen avulla voimme analysoida super-, ja suurvaltoja pienempien toimijoiden turvallisuutta ja turvallisuustoimintaa kehikossa, jota ei ole rakennettu suurvaltojen ympärille. Valtiot, etenkin suurvaltoja pienemmät toimijat, vaikuttavat turvallisuuden alalla huomattavasti enemmän maantieteellisesti läheisiin valtioihin ja lähekkäisillä valtioilla on kaukana todennäköisemmin yhteistä historiaa, joka vaikuttaa valtioiden suhteisiin, kuin maantieteellisesti kaukana toisistaan sijaitsevilla valtioilla. Kaikki tämä vaikuttaa alueellisten turvallisuuskompleksien syntyyn, joiden sisällä valtaosa turvallisuuden alan toiminnasta tapahtuu. (Buzan ja Wæver 2003, 45–47)

Buzan ja Wæver teoksessaan jakavat Euroopan kahteen erilliseen turvallisuuskompleksiin: Läntiseen EU-Eurooppaan, johon kuuluu myös Balkanin alue ja Venäjän dominoimaan Neuvostoliiton jälkeiseen tilaan. Länsi-Euroopan kompleksissa EU on vahvin alueellinen toimija ja Euroopan unionia voi kutsua todelliseksi turvallisuusyhteisöksi, kun taas Neuvostoliiton jälkeinen tila on Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen kokenut useita konflikteja. (Buzan ja Wæver 2003, 352–442)

Alueelliset turvallisuuskompleksit eivät kuitenkaan ole kiveen hakattuja järjestelmiä, vaan ne muuttuvat maailman muuttuessa. Buzan ja Wæver jättävätkin mahdollisuuden sille, että Euroopan kaksi turvallisuuskompleksia yhdistyvät yhdeksi, jos EU ja Venäjä ovat mukana toistensa turvallisuusasioissa niin paljon, että yhden turvallisuutta ei voi analysoida ottamatta toista huomioon (Buzan ja Wæver 2003, 343). Argumentoin sen puolesta, että nämä kaksi turvallisuuskompleksia ovat yhdistyneet yhdeksi alueelliseksi turvallisuuskompleksiksi, minkä sisällä myös Suomi toimii.

Ollakseen yhtenäinen turvallisuuskompleksi, on valtioiden turvallisuuden oltava yhteen liittyneitä. Tämän voi näyttää toteen empiirisesti havainnoimalla valtioiden toimia turvallisuuden alalla. Buzan ja Wæver vuonna 2003 asettivat Baltian maat Neuvostoliiton jälkeiseen tilaan, mutta näiden valtioiden jäsenyydet EU:ssa ja Natossa sitoivat Baltian turvallisuuden kiinni muuhun Euroopan Unioniin niin EU:n kuin Naton turvallisuusrakenteiden kautta. Tämä ei kuitenkaan vähentänyt Venäjän intressejä alueella, vaan aloitti pidemmän prosessin, jonka lopputuloksena oli yhtenäinen alueellinen turvallisuuskompleksi.

Tavoitteenani ei ole tarjota kattavaa katsausta turvallisuuskompleksien yhdistymisestä, vaan tavoite on tarjota empiiriset perustelut näkemykselleni turvallisuuskompleksien yhdistymisestä. Argumentoin tätä pitkälti Ukrainan sodan aikaisten lausuntojen ja toimien

kautta, sillä Ukrainan sota on näyttänyt, miten merkityksellinen kahden entisen Neuvostoliiton jälkeisen tilan valtion välinen sota on muille Euroopan maille. Merkityksellisyyttä voi havainnoida niin toimien kuin lausuntojen kautta.

Euroopan johtajien retoriikassa on usein esiintynyt ajatus siitä, että Ukraina taistelee koko Euroopan puolesta, ja täten Ukrainan sotamenestys on olennaista Euroopan turvallisuudelle (esim. Kinnunen 2022; Koutsokosta 2022; Stoltenberg 2023). Hyvin tämän ajattelun tiivistä Eurooppa-Neuvoston puheenjohtaja Charles Michel lausunnollaan ”Vapaata Eurooppaa ei voi olla ilman vapaata Ukrainaa” (Eurooppa-neuvosto 2023).

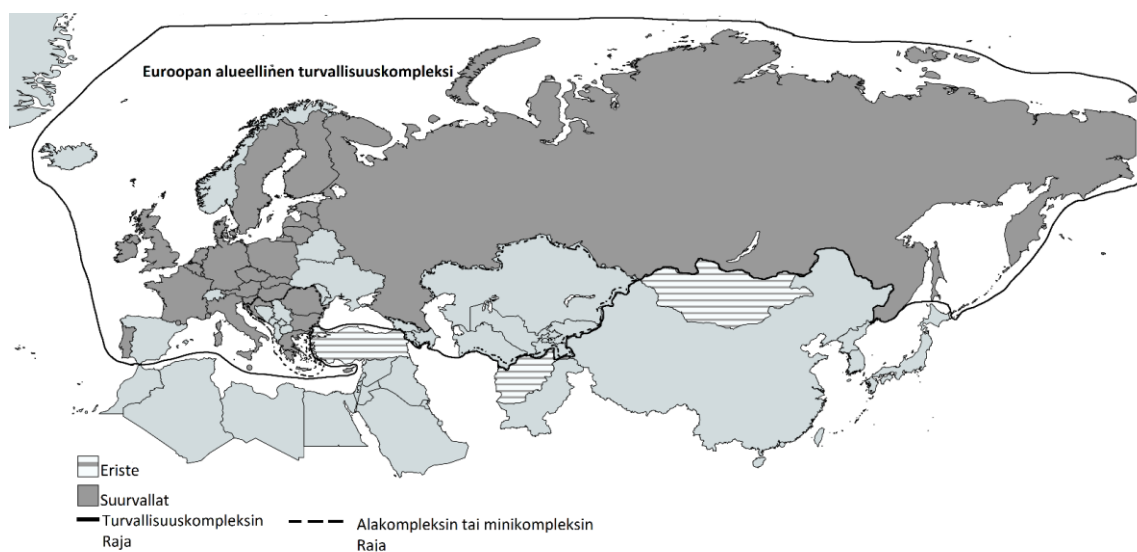
Politiikkatoimista tärkeimpänä voidaan pitää Ukrainaan lähettyä aseapua. EU ensimmäistä kertaa historiassaan hankki ja vei aseita hyökkäyksen kohteena olevaan valtioon (Reuters 2022a), ja Euroopan valtioista ainoastaan Andorra, Monaco, Moldova, San Marino, Vatikaani ja Valko-Venäjä eivät ole lähettäneet sotilaallista, humanitaarista tai taloudellista apua Ukrainaan (Ifw-Kiel 2023; Islannin Ulkoministeriö 2023; Mil.in.ua 2022; N1 Sarajevo 2022; Ozturk 2023; Petrushevska 2022; Radio Free Europe 2022). Vaikka kaikki Ukrainan saama apu ei ole sotilaallista, vaan mukana on paljon humanitaarista tukea, on avustusoperaatio mittava. Suuren asemäärän toimittaminen Ukrainaan Euroopan valtioiden asevarastoista viestii sitoutumisesta Ukrainan tukemiseen, ja sotilaallisen avun antamisen tarkoituksena on Ukrainan sotilaallinen voitto.

Jos Ukrainan sotamenestystä ei pidettäisi suoraan tukijamaiden turvallisuuteen vaikuttavana seikkana niin Ukrainaa sotilaallisesti tukevien valtioiden ei olisi rationaalista lähettää suuria määriä sotilaskalustoaan Ukrainaan. Ukrainaan aseapuna lähetetyn aseistuksen korvaamisessa menee aikaa, jolloin aseapua lähettänyt valtio on heikentänyt itseään ja vahvistanut Ukrainaa. Jotta valtio hyötyisi itse lähettämästään aseavusta, sen on parannettava lähettävän valtion turvallisuustilannetta.

Näiden elementtien lisäksi turvallisuustekijöiden yhdistymistä on oltu nähtävissä muun muassa energiasektorilla, jossa Venäjä ja EU ovat 2000-luvun aikana kietoutuneet yhteen. Energian tuontia Venäjältä pyrittiin turvallistamaan ennen Ukrainan sodan alkua, mutta yritykset turvallistaa EU: energiariippuvuutta Venäjästä pääasiassa epäonnistuivat, ja energian, etenkin maakaasun, tuontia Venäjältä ei pidetty turvallisuuskysymyksenä (Bundesministerium für Wirtschaft und Energie 2021; Hofmann ja Staeger 2018; MTV Uutiset 2017). Tämä siitä huolimatta, että Venäjä oli aikaisemmissa kiistoissaan Ukrainan kanssa vähentänyt Ukrainan läpi kulkevan kaasun määrää ja täten osoittanut sitä, että kriisiin

tai valtioiden välisen kiistan sattuessa myös maakaasun vienti Venäjältä voi vähentyä, kuten oli tapahtunut vuosina 2006, 2009 ja 2014 (van de Graaf ja Colgan 2017; Pirani, Stern, ja Yafimava 2009; Stern 2006).

Ukrainan sodan alettua energian tuonti Venäjältä EU-maihin väheni tai loppui kokonaan (Kuzemko ym. 2022). EU:n tulkinta tilanteesta on, että Venäjä on pyrkinyt käyttämään energiaa, etenkin maakaasua, aseena, tavoitteenaan aiheuttaa hajaannusta EU:n sisällä kiristämällä yksittäisiä jäsenmaita energialla, jotta ne irtoaisivat yhtenäisestä pakoterintamasta (Borrell 2023). Tämä energialla kiristäminen on myös ollut yksi elementti Venäjän retoriikassa Euroopan Unionin pakotteita vastaan. Venäläisissä lausunnoissa on kerrottu siitä, miten ”länsi tulee jäätymään” ilman venäläistä energiaa (Jack 2022b). Venäjä on siis toiminnallaan pyrkinyt ”aseistamaan” keskinäisriippuvuutta Venäjän ja Länsi-Euroopan välillä. Tässä tapauksessa keskinäisriippuvuus ei tuonut, perinteisten ajatusten mukaan¹³, rauhaa. Rauhan tila mahdollistaa keskinäisriippuvuuden syntymisen, mutta keskinäisriippuvuus ei itsessään takaa rauhaa.

Kuva 1 Euroopan alueellinen turvallisuuskompleksi

Kartassa EU on merkitty suurvallaksi yhtenäisen ulko- ja turvallisuuspolitiikkansa vuoksi. EU:n jäsenmaista suurvaltoina pidetään Ranskaa ja Saksaa. EU:n ulkopuolisista valtioista suurvaltoja ovat Yhdistynyt Kuningaskunta ja Venäjä. Turvallisuuskompleksien ulkopuolisia suurvaltoja tai alueellisia valtoja ei ole huomioitu.

¹³ Barbieri (1996) tarjoaa laajan katsauksen kaupankäynnin ja rauhan yhteyden teoreettisesta pohjasta, vaikkakin hänen oma, empiirinen, analyysinsä ei anna tälle hypoteesille täyttä tukea.

3 Aineisto, metodologia ja tieteenfilosofiset lähtökohdat

Tässä luvussa esittelen käyttämäni aineiston, aineiston analyysin metodologiset lähtökohdat ja laajemmat tieteenfilosofiset lähtökohdat tutkielmalleni. Tärkeää on keskustelu siitä, mitä teoria tässä työssä merkitsee ja mitä teoriolla voi tehdä.

3.1 Aineisto

Tutkielmani aineistona käytän virallisia lausuntoja ja julkaisuja Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta. Tutkiessani Nato-optiota aineistonani ovat valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot. Ensimmäinen parlamentaarinen turvallisuuspoliittinen selonteko on vuonna 1995 julkaistu *Turvallisuus muuttuvassa maailmassa. Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjat* ja viimeisin vuoden 2022 *Ajankohtais selonteko turvallisuusympäristön muutoksesta*. Tukeudun selontekoihin, sillä ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot kuvailevat ja luovat ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa sekä viestivät sekä Suomeen että ulkomaille siitä, miten Suomi pyrkii toimimaan maailmassa ja vastaamaan tulevaisuuden uhkakuviin (Limnell 2008).

Selontekojen kautta on mahdollista luoda kuva Suomen virallisesta ulkopoliittisesta linjasta, mikä voi erota yksittäisten kansanedustajien tai vaikuttajien näkemyksistä tai ulostuloista. Tämä ero on tärkeä tutkimukselleni, sillä aiheenani ei ole tutkia näkemyksiä Nato-optiosta, vaikka tämä olisi hyvä aihe tutkimukselle. Tärkeää minulle on se, mitä virallisesti on sanottu ja jätetty sanomatta. Olen tietoinen siitä, että Suomessa virallisten tahojen käymä Nato-keskustelu on historiallisesti ollut niukkaa, mutta tämä niukkuus on myös tutkimustulos. Tutkimuksellisesti tärkeää on siis tietää, mitä Natosta on virallisesti sanottu ja mitä on jätetty sanomatta. Huomattavaa on myös se, että tukeudun Nato-optiota tutkiessani lähes yksinomaan selontekoihin, vaikka esimerkiksi ministerit ovat antaneet Nato-optiosta lausuntoja (esim. YLE 2014b). Tavoitteenani on kuitenkin löytää parlamentaarisesti hyväksytty ulkopoliittinen linja, jota ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot kuvailevat.

Tutkiessani Nato-hakemuksen syitä tukeudun Nato-hakemuksesta annettuihin virallisiin perusteluihin. Näitä ovat muun muassa hallituksen esitysten perustelut, avainministerien eduskuntapuheenvuorot ja ministerin tai presidentin roolissa annetut lausunnot ja lehtihaastattelut. Pyrin löytämään hakemuksen perusteluja laajalti erilaisissa muodoissa, sillä on mahdollista, että eri yleisöille pyritään perustelemaan Suomen Nato-hakemusta eri tavoin. Tämän vuoksi on tärkeää olla rajoittamatta itseään pelkästään yhteen poliittisen keskustelun

areenaan, sillä tavoitteenani on luoda yleiskuva Suomen Nato-hakemuksen syistä. Tärkeää on kuitenkin se, että nämä perustelut ovat Suomen virallista linjaa kuvailevia, joten tärkeimpiä ovat ne lausunnot, jotka ovat annettu ministerin tai presidentin asemasta. Jätän siis vähemmälle huomiolle esimerkiksi ministereiden henkilökohtaiset blogit, etenkin jos puhe on henkilökohtaisista mielipiteistä.

3.2 Metodologia

Tutkielmani metodina toimii teorialähtöinen sisällönanalyysi. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä analyysiä ohjaa valmis teoriakehikko. Valitsemani teoreettinen viitekehys ohjaa analyysiä ja tutkin aineistoani teoriakehikon antamien käsitteiden kautta. En siis pyri luomaan uutta teoriaa liittoutumisesta, vaan tutkimaan liittoutumista olemassa olevan teorian kautta. En myöskään pyri luomaan uutta teoriaa havainnoistani Nato-optiosta, vaan sovitan ajatuksen Nato-optiosta olemassa olevaan tapaan analysoida valtion ulkopolitiikkaa ja täten löytämään aineistostani asioita, joita oletan teorian perusteella olevan aineistossani. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 82–83)

Etsin tutkiessani Suomen liittoutumispäätöstä aineistostani teoreettisen viitekehykseni mukaan neljää Waltin erittelemää koettuun uhkaan vaikuttavaa tekijää (Kokonaisvoima, hyökkäysvoima, läheinen voima ja hyökkäykselliset tarkoitukset). Tutkiessani Nato-optiota toimin pitkälti Buzanin ja Wæverin alueellisten turvallisuuskompleksien viitekehyksessä. He kirjassaan esittelevät, miten teoriaa alueellisista turvallisuuskomplekseista voi käyttää deskriptiiviseen tutkimukseen, jossa pyritään kuvailemaan, miten jokin asia on tai on ollut (Buzan ja Wæver 2003, 51–65).

Tutkiessani Nato-optiota ja Suomen ulkopolitiikkaa pyrin kuvailemaan, millaista ulkopolitiikka on ollut, ja millainen Nato-optio Suomella oli. Analyysi alueellisella tasolla on Suomen kaltaisen valtion ulkopolitiikkaa analysoidessa järkevää, sillä Suomen kokoiset toimijat keskittyvät ulko- ja turvallisuuspoliittisesti alueelliselle tasolla suurimmat voimavaransa (Buzan ja Wæver 2003). Täten tutkiessani Suomen Nato-optiota oletan, että Nato-optio on pääasiassa alueellinen työkalu ja että optiota luultavasti ei käytettäisi Euroopan alueellisen turvallisuuskompleksin ulkopuolisen kriisin takia.

On kuitenkin huomioitava, että tarkoitukseni on myös luoda koherentti esitys siitä, millainen Nato-optio on ollut historiansa aikana. Etsin siis aineistostani maininnat Nato-optiosta ja siitä, minkälaisissa olosuhteissa optio hyödynnettäisiin. Tavoitteenani siis ei ole

etsiä aineistosta pelkästään mainintoja ulkopoliittikan alueellisesta painotuksesta, vaan maininnat Nato-optiosta. Ajatus turvallisuudesta pääasiassa alueellisena ilmiönä kuitenkin kulkee analyysissä taustalla ja sen roolia ei sovi vähätellä.

3.3 Tieteenfilosofiset lähtökohdat

Tutkielmani tieteenfilosofisten lähtökohtien avaamiseen käytän Patrick Thaddeus Jacksonin teosta *The Conduct of Inquiry in International Relations* (2011). Teos käsittelee tieteenfilosofiaa kansainvälisen politiikan tutkimuksen näkökulmasta ja esittelee sitä, miten eri teoreettisten viitekehysten kanssa työskentelevät tutkijat tieteenfilosofisesti oikeuttavat omien empiiristen havaintojensa oikeuden ja tieteellisyyden.

Tieteenfilosofisesti Jackson (2011) asettaa neorealististen teorioiden kuuluvan omassa filosofisten positioiden nelikentässään analytismiin (*analyticism*) kenttään, missä yhdistyvät mieli-maailma monismi ja fenomenalismi.

Taulukko 1 Jacksonin kansainvälisen politiikan tutkimuksen tieteenfilosofisten asemien ideaalityypit (Jackson 2011, 37)

TIEDON JA HAVAINNON VÄLINEN SUHDE			
TIETÄJÄN JA TIEDETYN VÄLINEN SUHDE		Fenomenalismi	Transfaktualismi
	Mieli-maailma dualismi	Neopositivismi	Kriittinen realismi
	Mieli-maailma monismi	Analytismi	Refleksiivisyys

Jaettuna osiinsa nämä kaksi tekijää tarkoittavat, että Waltzilaisessa teoriakehikossa¹⁴ teoria on ymmärrettävä todellisuuden rekonstruktion tai totuuden sirpaleen sijaan mielen rakentamana kuvauksena jostain todellisuuden osasta tai toiminnan sektorista. Teoria tarkoittaa maailman joidenkin osien välisiä suhteita ja eristää yhden maailman sektorin toisesta, jotta sitä voi tarkastella tieteellisesti. (Jackson 2011, 112–13)

Ymmärtääksemme, miten tähän asemaan päädyttiin, on ymmärrettävä Jacksonin nelikentän kahta analytismiin osuvaa lohkoa eli mieli-maailma monismia ja fenomenalismia.

Mieli-maailma monismilla Jackson tarkoittaa ajatusta siitä, että maailma ja mieli eivät ole kaksi toisistaan irrallista asiaa, vaan mieli on yhteen linkittynyt osa maailmaa. Täten myös teoriat, maailman kuvailun sijaan, ovat osa maailmaa. Tärkeää on siis tiedostaa, että monisteille ”tieto” ja ”maailma” eivät ole kaksi toisistaan eriävää asiaa, vaan osa samaa

¹⁴ Waltz itse kuvaili tätä tapaa ymmärtää teoria teoksessaan *Theory of International politics* (Waltz 1979, 8)

kokonaisuutta. Tämä filosofinen näkemys eroaa radikaalisti dualistisesta näkemyksestä, jossa ”mieli” havainnoi ulkopuolista maailmaa ja tuottaa havaintojen pohjalta tietoa. Monistien tieteenfilosofisessa kehikossa tieteellinen tieto on syvimmältä olemukseltaan käytännöllistä. Tieteellisen tiedontuottamisen olemus on olla tapa organisoida kokemuksia maailmasta ja tämän organisoinnin kautta voi luoda hyödyllisiä väitteitä maailmasta. Verrattuna dualismiin, jossa tieto nähdään maailmasta itsenäisen mielen havaintojen summana, monismissa totuus nähdään sen selitysarvon kautta. (Jackson 2011, 113–41)

Mielen ja maailman suhteen lisäksi on käsiteltävä tiedon ja havainnon fenomenologista suhdetta, jotta voimme päästä analytismin tietoteoreettiseen ytimeen. Fenomenologisesta tietoteoreettisesta näkökulmasta katsottuna tieto asioista perustuu kokemukseen tästä asiasta. Asian voi kokea monin tavoin, joko ”puhtaasti” omilla aisteilla tai apuvälineiden kautta, mutta asioista täytyy olla jonkinlainen kokemus, jotta tietoa tästä voidaan tuottaa. Tiedon rajat ovat siis mahdollisesti koettavien tai havainnoitavien ilmiöiden rajat. Jos tämä kuulostaa vahvasti positivistiselta lähestymistavalta, se johtuu siitä, että myös neopositivismi lasketaan fenomenologiseksi lähestymistavaksi, joten Jackson erittelee myös, miten mieli-maailma monistinen analytismi eroaa kansainvälisen politiikan tutkimuksessa valtavirtaa olevasta mieli-maailma dualistisesta neopositivismista. (Jackson 2011, 59–61, 141)

Analytistinen lähestymistapa tiedon tuottamiseen pyrkii hyödyntämään tiedon tuottajan kokemuksia ja havaintoja ja tätä kautta luomaan erilaisia ideaalityyppejä. Ideaalityypit ovat tarkoituksenmukaisia yksinkertaistuksia monimutkaisista asioista, joita voidaan käyttää analyysin työkaluina. Ideaalityyppien on tarkoitus olla luotuja ”tosielämästä”, mutta niiden tarkoitus ei ole vastata yksi yhteen reaali-maailmaan. Ideaalityyppejä analysoimalla voidaan luoda malleja maailmasta. Tärkeää malleissa ei ole niiden totuudenmukaisuus, vaan niiden hyödyllisyys maailman ilmiöiden ymmärtämisessä. Näiden mallien avulla maailmaa voi ymmärtää ja näitä malleja voidaan testata vertaamalla mallien ”ennustamia” lopputulemia tosimaailman tapahtumiin. (Jackson 2011, 141–52)

Jos nyt katsoo edeltävää kappaletta niin siinä kuvailtu teoreettinen osuus voi näyttää erilaiselta. Hyödyntämieni teorioiden ei ole tarkoitus olla millintarkka kuvaus maailmasta, vaan analyttinen työkalu, jonka avulla analyysiä tehdään. On selvää, että on suuri yksinkertaistus sanoa, että maailmassa on pelkästään supervaltioita, suurvaltioita, alueellisia valtioita tai ”muita” valtioita, mutta tämä on analyysityökaluna hyödyllinen jaottelu. Samoin myös Waltzin luoma malli maailmasta, jota Walt tarkensi liittoutumispäätösten suhteen, on

ideaalityyppi. Tätä mallia voi kuitenkin hyödyntää maailman analysointiin ja kausaalipäätelmien tekemiseen. Esimerkiksi Walt esittää neljä tärkeää kriteeriä, jotka muodostavat valtion kokeman uhan ja ajatuksen siitä, että kansainvälisessä järjestelmässä tärkeää on uhan tasapaino. Täten voimme päätellä, että uhkatasapainon järkkyyessä valtiot arvioivat omia liittojaan tai niiden puutetta uudestaan ja lopulta päätyvät todennäköisesti tilanteeseen, missä koetut uhat ovat tasapainossa.

Nyt, kun tieteenfilosofiset, metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat tutkielmalleni on käyty läpi, voimme siirtyä aineiston analysointiin ja etsimään vastauksia tutkimuskysymyksiini.

4 Suomen ulkopolitiikka ja Nato-optio

Seuraavassa luvussa tarkastelen Suomen ulkopolitiikan suuria linjoja kylmän sodan päättymisestä aikaan ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaun. Esittelen Suomen ulkopolitiikassa vaikuttaneet koulukunnat ja koulukuntien vaikutukset Suomen ulkopolitiikalle. Tavoitteenani ei ole luoda kattavaa tutkimusta Suomen ulkopolitiikasta kylmän sodan jälkeen, vaan tarjota kehikko, johon voin asettaa Nato-option, sillä emme voi ymmärtää Nato-optiota ja sen tarkoitusta ilman kehikkoa, johon option voi asettaa. Kattava tutkimus Suomen ulkopolitiikasta sotilaallisen liittoutumattomuuden aikakaudelta, eli alkaen joko kylmän sodan lopusta tai Suomen EU-jäsenyyden alusta Suomen sotilaallisen liittoutumisen aikaan asti ei ole tämän tutkimuksen piirissä, mutta nykyinen muutos Suomen ulkopoliittisessa perusratkaisussa tarjoaa luonnollisen aikavälin tulevaisuudessa tehtävälle kattavalle tutkimukselle Suomen ulkopolitiikasta.

Tämän jälkeen tutkin, mikä ns. Nato-optio oli käyttäen aineistona Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja. Tavoitteenani on selvittää, miten Nato-optiosta muotoutui nykyisenlainen. Tämän lisäksi tutkin miten optiolausekkeissa viestitään Suomen mahdollisuudesta liittoutua, ja lopulta, minkälainen se Nato-optio oli, minkä Suomi käytti hakiessaan Naton jäseneksi. Lopuksi pyrin asettamaan Nato-option Suomen ulkopolitiikan laajempaan kehikseen ja tutkin, mikä oli Nato-option rooli Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan perusratkaisuissa. Tavoitteenani on luoda koherentti kuva siitä, mitä Nato-optio Suomen ulkopolitiikassa merkitsi.

4.1 Suomen ulkopolitiikka

Kylmän sodan päättymisen ja Suomen liittyminen Euroopan unioniin 1995 muokkasivat Suomen ulko-, ja turvallisuuspolitiikkaa perustavanlaatuisesti: Suomi luopui kylmän sodan aikaisesta puolueettomuuspolitiikasta ja siirtyi uuteen sotilaallisen liittoutumattomuuden politiikkaan. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on kokenut vahvaa eurooppalaistumista ja syventyvää yhteistyötä läntisten kumppaneiden kanssa. Tämä yhteistyö saapui kulminaatiopisteeseensä Suomen haettua sotilasliitto Naton jäsenyyttä 17.5.2022. (Blombergs 2016; Palosaari 2013).

Kylmän sodan aikana Suomen ulkopolitiikkaa hallitsi suomettunut konsensushakoinen pienvaltiorealismi. Suomen ulkopoliittinen linja muotoutui presidentti J.K Paasikiven aikana vahvasti Neuvostoliittoa myötäileväksi, joka jatkui koko Kekkonen pitkän presidenttikauden

ajan. Kylmän sodan aikana pienvaltiorealistista perusratkaisua ei kyseenalaistettu, vaan Suomessa ”myönnettiin tosiasiat”, eli Suomen maantieteellinen sijainti supervalta Neuvostoliiton naapurina ja Neuvostoliiton turvallisuusintressit pakottivat Suomen toimimaan Neuvostoliiton hyväksymällä tavalla. Jos niin ei olisi toimittu, riskinä olisi itsenäisyyden menetys, joka oli kahdesta vaihtoehdosta vähemmän mieluisa. (Pesu 2017a)

Kylmän sodan loputtua loppui myös pienvaltiorealismien hegemoninen aikakausi ja Suomi sai itselleen enemmän kuin yhden ulkopoliittisen toimintavaihtoehdon. Pienvaltiorealismi ei kadonnut Suomesta, mutta sen rinnalle nousi muitakin linjoja. Ulkopoliittisia linjoja on ehdotettu Suomella olevan kaksi, kolme tai neljä. Haukkala (2012) kirjoitti Suomella olevan kaksi ulko- ja turvallisuuspolitiikan peruslinjaa: pienvaltiorealismi ja liberalismi. Myöhemmin Haukkala ja Vaahtoranta (2016) lisäsivät näiden kahden joukkoon globalismin ja viimeisimpänä Pesu (2017) ehdotti integrationismia neljänneksi linjaksi.

Kuten mainittu, *pienvaltiorealistit* korostavat selviytymistä suurvallan (Venäjä tai Neuvostoliitto) naapurina voimapolitiikan hallitsemassa maailmassa, jolloin paras tapa selviytyä on toimia naapuria kohtaan varovaisesti ja ottaa huomioon naapurivaltion turvallisuusintressit, eli käytännössä olla toimimatta naapurin tahdon vastaisesti.

Liberalistit (tunnetaan myös nimellä *euroatlantistit*) pyrkivät korostamaan instituutioita sekä kansainvälistä oikeutta toiminnassaan. Liberalisteille Venäjä oli kyllä suurvalta, mutta heille suurvalta-asema ei oikeuta Venäjän erityisasemaa Suomen ulkopoliitikassa etenkin silloin, kun Venäjä on heikko. Liberalistit ovat pyrkineet toimimaan erilaisten instituutioiden sisällä ja täten pyrkineet luomaan Suomelle ulkopoliittista liikkumatilaa. Kylmän sodan loputtua euroatlantistit olivat vahvasti länsimielisiä ja halusivat eroon vanhasta puolueettomuuspolitiikasta, mikä eroaa vahvasti pienvaltiorealisteista, jotka kylmän sodan päättyessä halusivat pitää kiinni puolueettomuudesta Suomea määrittävänä tekijänä.

Globalistit korostavat kansainvälisen yhteistyön ja kansainvälisen toiminnan tärkeyttä Suomelle ja pyrkivät irti voimapolitiikasta. Globalistiselle näkökannalle ominaista on usko siihen, että voimapolitiikka on vanhanaikaista uudessa keskinäisriippuvaisessa maailmassa. *Integrationismi* vaikutti kylmän sodan päätyttyä kaikista voimakkaimpana linjana ja toimi eräänlaisena kompromissina pienvaltiorealismien ja liberalismien välissä. Tärkeää oli integroitua Eurooppaan, mutta silti ylläpitää hyviä suhteita Venäjään ja huomioida Venäjän vaikutus Suomen ulkopoliitikalle. Pesu itse kuvasi tätä linjaa ”eurorealistiseksi” eli yhdistelmäksi Eurooppaa ja realismia. (Haukkala ja Vaahtoranta 2016; Pesu 2017a)

Näistä neljästä ideaalityypistä integrationismi on pitkälti kuihtunut erillisenä linjana pois ja Suomen integroiduttua EU:n rakenteisiin tehnyt itsensä tarpeettomaksi (Pesu 2017a). Täten Suomen nykyisiä ulko- ja turvallisuuspoliittisia linjoja kuvaa kolme ideaalityyppiä, eli pienvaltiorealismi, liberalismi ja globalismi. Huomattavaa näissä näkökannoissa tai koulukunnissa on se, että ne ovat ideaalityyppisiä ja eivät kuvasta suoraan yhtäkään henkilöä tai organisaatiota. Reaalimaailmassa tämä tarkoittaa, että Suomen ulkopolitiikka on valtaosan kylmän sodan jälkeisestä ajasta asettunut kolmion (tai nelion) kulman sijasta lähemmäs keskustaa tai kahden pisteen väliin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö jonkun linjan kannattajat ole onnistuneet saamaan tavoitteitaan läpi, esimerkiksi juuri integrationistit ajoivat vahvasti Suomea EU:n jäseneksi tässä onnistuen ja liberaalit euroatlantistit onnistuivat saamaan Suomen Naton rauhankumppanuusohjelmaan¹⁵ (Pesu 2019, 91).

Lisäksi, vaikka eri koulukuntiin taipuvat henkilöt saattoivat tehdä samoista asioista eri johtopäätöksiä, yhdessäkään koulukunnassa ei vahvasti uskottu voimapolitiikan olevan täysin katoamassa, vaikka kylmä sota päättyikin. Suomi ei osallistunut Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiseen yleiseurooppalaiseen rauhanosingon (Peace dividend) jakoon, vaan jatkoi kylmän sodan aikaisella puolustuspoliittisella linjalla, missä korostui varautuminen pahimpaan mahdolliseen skenaarioon parhaan mahdollisen skenaarion sijasta. (Pesu 2019)

Kylmän sodan loppu oli suurten mullistusten aikakautta myös Suomen ulkopolitiikassa ja Suomen piti asemoida itsensä uudelleen suhteessa Venäjään ja länteen (Ritvanen 2022). Lopulta Suomi päätyi hakemaan EU:n jäsenyyttä, mutta silti huomioimaan Venäjän olemassaolon ja ylläpitämään hyviä suhteita niin länteen kuin itään. Idänsuhteita ylläpidettäessä ei kuitenkaan pyritty vähentämään integraatiota läntisiin rakenteisiin, vaan etenkin Euroopan unioniin Suomi pyrki sitoutumaan hyvin vahvasti päästyään jäseneksi 1995. Tämän lisäksi esimerkiksi Hornet-torjuntahävittäjien hankintaa vuonna 1992 on pidetty tärkeänä symbolisena eleenä Yhdysvaltoihin sitoutumisesta ja ainakin osalla ostopäätöksessä mukana olleella henkilöllä Suomen sitominen länteen oli myös taka-ajatuksena amerikkalaisen konetyypin valinnassa (Pesu 2017a).

Suomessa ulko-, ja turvallisuuspolitiikka sekä puolustuspolitiikka on perinteisesti ollut päivänpolitiikan yläpuolella ja hyvin konsensuslukuista, mikä on mahdollistanut ulko- ja turvallisuuspolitiikan pitkän jatkuvuuden, vaikka muilla politiikan aloilla olisikin tapahtunut muutoksia (Nokkala 2016). Kylmän sodan jälkeen tärkeä trendi oli Suomen

¹⁵ Partnership for Peace program

kansainvälistyminen ja ulko-, ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistuminen. Sitoutuessaan EU:n yhteiseen ulko-, ja turvallisuuspolitiikkaan Suomi hylkäsi ajatuksen puolueettomuudesta ja siirtyi aikaisemmin mainittuun sotilaalliseen liittoutumattomuuteen. Vuonna 1997 Valtioneuvoston selonteossa *Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus* (Valtioneuvosto 1997) Suomen turvallisuuspolitiikan peruspilareiksi määriteltiin sotilaallinen liittoutumattomuus, itsenäinen puolustuskyky ja Euroopan unionin jäsenyys.

Nämä perusajatukset ovat säilyneet Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa ajattelussa vahvoina. Euroopan unionin jäsenyyden lisäksi Suomi on vuosituhaten vaihteen jälkeen toiminut aktiivisesti niin Naton kuin myös muiden kansainvälisten kumppanien kanssa. Naton rauhankumppanuusohjelmaan Suomi liittyi jo 1994 ja vaikka Suomen liittyessä ohjelmaan Naton painopiste oli pitkälti rauhanturvaamisessa, soveltui rauhankumppanuusohjelman institutionaalinen rakenne myös Suomen puolustuskyvyn kehittämiseen Naton painopisteen siirryttyä takaisin Eurooppaan vuoden 2014 jälkeen (Pesu 2017b; Särkkä 2019, 111). Rauhankumppanuuden lisäksi Suomi liittyi Naton laajennettujen mahdollisuuksien kumppanuusyhteistyöhön¹⁶ vuonna 2014 ja samana vuonna solmi Naton kanssa Naton isäntämaasopimuksen. Suomen Nato-yhteistyö kasvoi ja muuttui hyvin paljon 2000-luvun aikana ja tämän lisäksi Suomessa 2000-luvun aikana Natoa ryhdyttiin pitämään Itämeren aluetta vakauttavana tekijänä, toisin kuin aikaisemmin, jolloin Naton laajentuminen nähtiin aluetta potentiaalisesti epävakauttavana seikkana.

Monenkeskisten kumppanuuksien lisäksi Suomi on myös pyrkinyt aktiivisesti luomaan kahdenvälisiä kumppanuussuhteita. Näiden kumppanuuksien kuvailtiin ”edesauttavan poliittisen ja sotilaallisen avun saamista tarvittaessa” (Valtioneuvosto 2017, 15), mikä on selvä kannuste kahdenvälisen yhteistyön kehittämiseksi. Kahdenvälisistä kumppaneista tärkeimpänä yhteistyökumppanina toimii Ruotsi. Ruotsin lisäksi Suomi on tiivistänyt kahdenvälisiä yhteistyötä eritoten Yhdysvaltojen ja Ison Britannian kanssa (Pesu 2017b). Suomi on myös toiminut aktiivisena EU:n yhteisen puolustuksen puolestapuhujana ja pitänyt julkisessa keskustelussa esillä Lissabonin sopimuksen avunantopykälän (42.7) olemassaoloa. Tämä on yksi suuri muutos Suomen asenteissa, sillä EU-jäsenyyden alkuvuosina Suomi oli vahva yhteisen puolustuksen ja EU-tason asevoimien vastustaja (Pesu, Iso-Markku ja Jokela 2020).

¹⁶ Enhanced opportunities program, EOP

Vuonna 2016 tasavallan presidentti Sauli Niinistö kuvasi Suomen turvallisuuden olevan neljän pilarin varassa, joka ovat kansallinen puolustus ja turvallisuus, länsi-integraatio ja kumppanuudet, toimivat Venäjä-suhteet ja kansainvälinen järjestelmä ja laaja turvallisuus (Niinistö 2016). Kuten tästä näemme, sanamuodot ovat muuttuneet vuoden 1995 jälkeen, mutta perusajatukset omasta kansallisesta toiminnasta ja läntisestä yhteistyöstä ovat säilyneet pääosin samanlaisina. EU-jäsenyys vaihtui vuosien varrella laajempaan ajatukseen länsi-integraatiosta kahdenvälisesti ja monenkeskisesti, mutta tämän ajatuksen siemen oli kylvetty jo 1990-luvun aikana.

Venäjä on Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa merkitsevin yksittäinen tekijä. Suomen asema Venäjän naapurissa on historian saatossa pakottanut Suomen toimimaan kylmän sodan aikana pienvaltiorealistisesti ja myötäilemään Neuvostoliittoa. Vaikka kylmän sodan jälkeen Suomen toimintatila kasvoi, on Venäjä silti suurin yksittäinen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan vaikuttava yksittäinen toimija. Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa tämän asian ympärillä on tanssittu esim. Baltian maihin verrattuna paljon varovaisemmin ja tämän asian mainitseminen on pitkään Suomessa aiheuttanut vahvoja vastareaktioita¹⁷.

Venäjään kohdistettu aktiivinen vakauspolitiikka, jossa pyritään ennaltaehkäisemään ”demokratian ja sääntöpohjaisen järjestyksen loukkaukset sekä sotilaalliset uhat ulko- ja turvallisuuspolitiikalla ja kattavalla yhteistyöllä (Valtioneuvosto 2016, 19)” oli laajasti kannatettu tapa toimia Venäjän kanssa. Siitä huolimatta, että Suomi tuomitsi Venäjän toimet Ukrainassa ja osallistui EU:n pakotteisiin vuonna 2014, ei suhteiden täydelle uudelleenarvioinnille nähty tarvetta (Saari ja Lavikainen 2022). Aktiivisen vakauspolitiikan¹⁸ kaltaisen politiikan puolesta Suomi oli puhunut jo 1990-luvun alussa, kun Suomi Maarianhaminan julistuksessa muiden pohjoismaiden kanssa sitoutui vaikuttamaan Baltiassa ja Itämeren alueella pyrkien edistämään vakautta alueella (Pohjoismaiden ministerineuvosto 2001).

¹⁷ Esimerkiksi puolustusministeri Häkämiehen ns. Venäjä, Venäjä ja Venäjä puhe, jossa hän sanoi: ”*Ottaen kuitenkin huomioon maantieteellisen sijaintimme Suomen tämän päivän kolme pääasiallista turvallisuushaastetta ovat Venäjä, Venäjä ja Venäjä. Eikä tämä koske vain Suomea vaan meitä kaikkia.*” (Häkämies 2007) sai osakseen kritiikkiä presidentti Haloselta ja ulkoministeri Kanervalta, jotka painottivat Suomen ulkopoliittisen linjan pysyneen samana puheen jälkeen (Huhtanen 2007). Suurvallan maantieteellisen läheisyyden aiheuttamien turvallisuushaasteiden huomista saatettiin siis vuonna 2007 pitää ulkopoliittisesta linjasta poikkeamisena. Samanlaista retoriikkaa nähtiin myös vuoden 2008 Georgian sodan jälkeen, jolloin Baltian maat ja Puola tuomitsivat Venäjän toimet selväsanaisesti, kun taas Suomen, ja muun EU:n reaktio oli hyvinkin neutraali, sovittelleva ja vältti kummankaan osapuolen syyttämistä sodasta (Lašas 2012).

¹⁸ Termin *aktiivinen vakauspolitiikka* lanseerasi presidentti Niinistö uudenvuodenpuheessaan vuonna (2015)

Suomen suhde Venäjään on myös ohjannut Suomen suhdetta EU:n yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan, ja Suomi oli ennen vuotta 2014 EU:n sisällä vahva vaikuttaja hyvien EU:n Venäjä-suhteiden puolesta (Pesu, Iso-Markku ja Jokela 2020). Myös realistit ja alueellisen turvallisuuden teorian kannattajat ovat vahvasti sitä mieltä, että Suomen pitää ottaa ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan Venäjä huomioon, sillä Venäjä on Suomen naapuri ja suurvalta. Näissä tilanteissa pienempi valtio ei voi unohtaa toimivansa suurvallan kanssa, vaan tämä maantieteellinen tosiasia täytyy vähintäänkin ottaa huomioon päätöksenteossa. Tämä ei tarkoita sitä, että pienemmän valtion pitäisi myötäillä suurvaltaa, esimerkiksi Baltian maat ovat hyvinkin pieniä, mutta myös aktiivisia Venäjä-kriitikkoja. Tämä onnistuu siten, että pienet valtiot ovat pyrkineet, ja onnistuneet pyrkimyksissään, tasapainottamaan Venäjää alueellisesti ja hypänneet yksinapaisen maailman hegemonin kelkkaan, jonka ydinsateenvarjon suojista voi kritisoida naapuriaan ilman suurta pelkoa sotilaallisesta vastareaktiosta.

Suomen 2000-luvun ulkopolitiikkaa on kuvailtu hyvin monella eri tavalla. Suomen liittymättömyyttä kansainväliseen ydinaseiden kieltosopimukseen on kutsuttu pienvaltiorealistiseksi (Juntunen 2018), kun taas Itämeren alueelle keskittyneitä ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja on kuvailtu Suomea läntiseen turvallisuusyhteistyöhön vievänä suuntauksena (Pynnöniemi 2017).

Suomen ulkopolitiikassa ennen Ukrainan sotaa korostui pyrkimys toimia läntisenä valtiona, joka kykenee toimimaan Venäjän kanssa (Brommesson 2022) ja tämä ajatus oli nähtävissä Ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon 2020 asti, missä linjattiin Suomen toimivien naapurussuhteiden Venäjän kanssa olevan tärkeitä samalla kuin puhuttiin EU:n yhteisen Venäjä politiikan puolesta (Valtioneuvosto 2020).

Ukrainan sodan tuoma muutos Suomen ulkopolitiikassa on ollut näkyvää, ja keskustelen siitä enemmän myöhemmissä kappaleissa. Nähtävissä on kuitenkin se, että vanhat ulkopoliittiset koulukunnat uudelleenasemoivat itseään ja etsivät paikkaansa uudessa ulkopoliittikan toimintaympäristössä (Linnainmäki 2023). Tämän lisäksi turvallisuuspolitiikan ja turvallisuuden on nähty ottaneen hallitsevan otteen ulkopoliittikan kentästä ja piilottaneen alleen kaiken muun ulkopoliittisen (Harle 2023).

Suomen päätöksen liittyä Natoon voi nähdä pienvaltiorealistisena turvallisuuden maksimoimisena tai pyrkimyksenä integroitua vahvemmin läntisiin turvallisuusrakenteisiin.

Seuraavissa kappaleissa käsittelen Suomen Nato-päätöstä alustanutta Nato-optiota ja syitä Suomen Nato-jäsenyydelle, josta voi tehdä tulkintoja niin pelon kuin toivonkin kautta.

4.2 Nato ja Suomen Nato-optio

Ymmärtääksemme ajatuksen Nato-optiosta, on tiedettävä, minkälainen organisaatio Nato on. Olen aikaisemmin tutkielmassani viitannut Natoon ja Naton 5. artiklaan sekä sen tuomiin turvatakuihin, joten on syytä tarkastella Natoa ja sen taustaa. Tämän jälkeen voimme ymmärtää, mikä on Naton pääasiallinen tarkoitus ja miksi valtiot haluavat liittyä Natoon.

Nato on vuonna 1949 perustettu sotilasliitto. Liitto perustettiin pääosin suojaamaan jäseniään (liiton perustamishetkellä Alankomaat, Belgia, Islanti, Kanada, Luxembourg, Norja, Portugali, Ranska, Tanska, Yhdistynyt kuningaskunta ja Yhdysvallat) Neuvostoliiton aseelliselta hyökkäykseltä ja ylläpitämään rauhaa jäsenmaidensa kesken (Sayle 2019). Naton toiminnan ytimessä on liiton perustamissopimukseen, eli Pohjois-Atlantin sopimukseen (NATO 1949) kuuluva 5. artikla, jonka mukaan aseellista hyökkäystä yhtä Naton jäsenmaata vastaan Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa pidetään hyökkäyksenä jokaista jäsenmaata vastaan. 5. artikla on historiansa aikana aktivoitu kerran: Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen Yhdysvallat pyysi liittolaisiltaan kollektiivista tukea, vaikkakin 5. artiklan käyttö tuolloin oli pitkälti symbolinen ele (Nato.int 2023).

Kylmän sodan päätyttyä ja Neuvostoliiton hajottua Naton pääasiallinen uhka katosi maailmankartalta, jolloin myös Naton täytyi uudistua. Kaksinaisuusmuututtua yksinaisuudeksi, jotkut arvioivat Naton päivien olevan luettu, sillä liitto oli menettänyt tarkoituksensa (esim. Mearsheimer 1990; Waltz 1993). Tästä huolimatta Nato onnistui pysymään maailmankartalla ja aktiivisena, laajentuvana, organisaationa eikä kadonnut historiankirjoihin yhtenä esimerkkinä kylmän sodan instituutioista (McCalla 2000). 2000-luvulla Nato koki rakenteellisen kriisin pyrkiessään muuntautumaan kylmän sodan jälkeisen maailman haasteisiin, ja vaikka liiton perusajatuksena oli yhä kollektiivinen turvallisuus, pyrki laajentunut Nato viemään demokratiaa myös liiton ulkopuolelle eri kumppanuusohjelmien muodossa ja toimimaan kansainvälisenä kriisinhallintaorganisaationa (Wolff 2009). Muutoksen lopputuloksena oli joustava kriisinhallintaorganisaatio, joka yhteisen vihollisen puuttuessa oli menettänyt strategista johdonmukaisuuttaan jäsenmaiden välisten erimielisyyksien kasvaessa suuremmiksi (Noetzel ja Schreer 2012).

Nato löysi uudelleen tarkoituksensa kollektiivisen puolustuksen organisaationa vuoden 2014 jälkeen Venäjän liitettyä itseensä Krimin niemimaan ja tukemalla Itä-Ukrainan separatisteja aseellisesti sekä sotilasjoukoin. Jäsenmaat tuomitsivat Venäjän toimet yksimielisesti ja ryhtyivät pohtimaan tulevaisuuden kollektiivista puolustusta sekä Naton paluuta juurilleen (Matlé ja Scheffler 2014). Tämä näkyi laajemmassa sitoutumisessa Naton tavoitteeseen siitä, että jäsenmaiden puolustusmenot olisivat 2 % valtioiden bruttokansantuotteesta. Tämän lisäksi Nato loi uuden *Readiness action plan* -valmiussuunnitelman, jonka mukaisesti liittokunta vahvisti joukkojaan Baltian maissa, kasvatti laajojen sotaharjoitusten määrää, perusti uusia nopean toiminnan joukkoja ja pyrki yleisesti vahvistamaan Itä-Euroopan valtioiden luottoa Naton kyvykkyyteen puolustaa jokaisen liittolaisen aluetta tarvittaessa (Arnold 2016)

Natolle Yhdysvallat on ylivoimaisesti tärkein yksittäinen jäsenmaa, jonka takia Donald Trumpin presidenttikausi ajoi Naton pienimuotoisen kriisin partaalle. Yhdysvaltojen voimavarojen tuomaa pelotevaikutusta ei käytännössä ole mahdollista korvata, ja Trumpin Nato-vastaisuus aiheutti todellista pelkoa muissa jäsenmaissa siitä, että Yhdysvallat päättäisi vetäytyä liitosta tai muuttaa aikaisemmin muotoiltua Venäjä-strategiaa vähemmän aktiiviseksi (Schuette 2021). Tätä ei kuitenkaan tapahtunut, ja Nato jatkoi aikaisemmin aloitetulla tiellä.

Naton 2022 Madridin huippukokouksessa hyväksytyssä Naton strategisessa konseptissa (NATO 2022) näkyy 2014 alkaneen kehityskulun lopputulos. Verrattuna aikaisempaan, vuonna 2010 hyväksytyyn strategiseen konseptiin (NATO 2010), uusi konsepti keskittyy enemmän kollektiiviseen puolustukseen ja on vahvemmin suunnattu Venäjää vastaan. Vuoden 2010 strategisessa konseptissa puhutaan yhteistyön kasvattamisesta Naton ja Venäjän välillä, kun taas 2022 konseptissa Venäjä nimetään eniten jäsenmaiden turvallisuutta uhkaavaksi valtioksi. Naton voi siis katsoa palanneen juurilleen liitoksi, jonka pääasiallinen tarkoitus on suojata jäsenmaitaan Venäjän uhalta kaikilla käytössä olevilla sotilaallisilla keinoilla.

4.2.1 Nato-optio

Yksi pitkäaikainen elementti Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa on ollut ajatus mahdollisuudesta hakea Naton jäsenyyttä, jos tähän on tarvetta. Julkisessa keskustelussa tätä ajatusta on kutsuttu Nato-optioksi. Optiosta ei kuitenkaan ole käyty suurta julkista keskustelua ennen vuoden 2021 loppua ja 2022 alkua. Option sisältö ja merkitys on kuitenkin jäänyt, tai tarkoituksella jätetty, epämääräiseksi ja vaikka optio lunastettiin joko Suomen hakiessa Naton jäseneksi 17.5.2022. tai päästessään Naton jäseneksi 4.4.2023. Huomattavaa suomalaisessa

optiokeskustelussa on se, että mitään virallista sopimusta Suomen ja Naton kesken siitä, että Suomella olisi jokin ”optio” Natoon ei ole koskaan ollut. Optio on siis pelkästään suomalainen ajatus, joka on luotu Suomen tarpeisiin. Kuten Suomen hakemusprosessista näimme, vaikka Suomi liittyi Natoon nopeammin kuin yksikään valtio on aikaisemmin liittynyt (Laverick 2023), ei liittymisprosessissa ollut mitään erityiskaistaa, vaan Suomen liittyminen Natoon toteutettiin normaalia liittymisprosessia käyttäen.

4.2.2 1995–2001: Optio ennen Nato-optiota

Tarkkaa tutkimustietoa siitä, että milloin Nato-optio muotoiltiin ensimmäistä kertaa ei ole, mutta arvioita on esitetty, että ensimmäinen versio Nato-optiosta olisi ollut Lipposen ensimmäisen hallituksen ohjelmassa vuonna 1995 (Honkanen 2002; Hämäläinen 2022). Ajoitan myös oman tarkasteluni alkamaan tästä. Hallitusohjelman lause ”*Suomi edistää Pohjois-Euroopan vakaata kehitystä vallitsevissa oloissa parhaiten pysymällä sotilasliittojen ulkopuolella ja ylläpitämällä itsenäistä puolustusta.*” (Valtioneuvosto 1995a) ja maininta ”vallitsevista oloista” on tulkittu siten, että tämä jättää mahdollisuuden liittyä sotilasliittoon, jos olosuhteet Pohjois-Euroopassa tai muualla muuttuvat.

Samanlainen kirjaus löytyy myös Valtioneuvoston turvallisuuspoliittisesta selonteosta eduskunnalle vuodelta 1995, jossa lukee: ”*Suomi ei ole Keski-Euroopan maiden tavoin hakemassa NATOn jäsenyyttä – Jos Euroopan turvallisuusasetelma olennaisesti muuttuu, Suomi arvioi turvallisuustilannettaan ja turvallisuusratkaisujaan tämän kehityksen valossa.*” (Valtioneuvosto 1995b, 34). Eli ovi liittoutumiselle jätetään auki, jos turvallisuustilanteessa tapahtuu perustavanlaatuisia muutoksia, vaikka suoranaista mainintaa sotilaallisesta liittoutumisesta samalla tavalla, kuin myöhemmissä selonteoissa, ei ole. Selonteossa mainitaan myös useaan otteeseen, että paras tapa edistää vakautta Suomen lähialueilla ja Euroopassa on pysyä sotilaallisesti liittoutumattomana ja ottaa huomioon niin Naton kuin Venäjän turvallisuusintressit. Erikseen selonteossa myös mainitaan, että Suomen liittyminen Naton rauhankumppanuusohjelmaan vuotta aikaisemmin vuonna 1994 ei tarkoita sitä, että Suomi hakisi uusia puolustusratkaisuja tai tuntisi tarvetta nykyisen puolustusratkaisun uudelleenarvioinnille.

Seuraava turvallisuuspolitiikkaa arvioiva Valtioneuvoston selonteko oli vuonna 1997 julkaistu *Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus* (1997). Tämä selonteko keskittyi pääasiassa puolustuspolitiikkaan osana Suomen turvallisuuspolitiikkaa ja pohjautui vuoden 1995 turvallisuuspoliittiseen selontekoon. Selonteossa mainitaan, miten uskottava oma

puolustuskyky takaa mahdollisuuden tehdä itsenäisiä valintoja puolustuksen suhteen, ja että liittoutumattomuuden toimivuutta on arvioitava Euroopan turvallisuusaseman muuttuessa. Tämä ei kuitenkaan viittaa varsinaisesti mahdollisiin suuriin muutoksiin vaan pikemminkin selonteon yleiseen teemaan, eli kylmän sodan jälkeiseen turvallisuuden uudelleenarviointiin. Maininta uskottavasta puolustuskyvystä vahvistamassa toimintavapautta taasen voidaan myös tulkita niin, että kansallinen puolustuskyky auttaa selviämään ns. harmaan vaiheen yli, jos Suomi päättäisi pyrkiä jäseneksi sotilasliittoon. Selonteossa myös painotetaan, että Pohjois-Euroopan alueen valtioiden oikeus valita turvallisuusjärjestelynsä ylläpitää vakautta, ja vaikka tässä yhteydessä ei Suomea mainita nimeltä, on selvää, että myös Suomi kuuluu ryhmään, jolla on oikeus valita oma turvallisuusjärjestelynsä. Naton laajenemisen seurauksia on kuitenkin selonteon mukaan hallittava, ja Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus selonteon mukaan tukee Pohjois-Euroopan vakautta. (Valtioneuvosto 1997)

2000-luvun ensimmäinen Valtioneuvoston turvallisuuspoliittinen selonteko *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka* (2001) nosti aikaisemmista selonteoista tutun maininnan ”vallitsevista olosuhteista” vahvemmin esille, yhdeksi kolmesta Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen toimintalinjan perustekijöistä. Ensimmäinen perustekijä listauksessa oli ”Uskottavan puolustuskyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen” ja kolmas ”Osallistuminen kansainväliseen yhteistyöhön turvallisuuden ja vakauden vahvistamiseksi”. Vallitsevien olosuhteiden lisäksi selonteossa mainitaan, että Suomi tekee jatkuvaa arviointityötä liittoutumattomuuden toimivuudesta, mutta suoraan Natoa ei mainita liittoutumiskontekstissa. Tämä sijaan selonteossa toistetaan valtioiden oikeus valita turvallisuusjärjestelynsä mainitsematta kuitenkaan yksittäisiä valtioita. (Valtioneuvosto 2001)

Selonteosta tulee kuitenkin ilmi pyrkimys laajentaa sotilaallista yhteistyötä Naton kanssa, etenkin kriisinhallinnan sektorilla ja Ruotsin pyrkimys luoda asevoimistaan Nato-yhteensopiva. Tämä pyrkimys toimia Naton rakenteissa silloin, kun se on mahdollista, voidaan tulkita Nato-option pohjustamisena, sillä Suomen asevoimien laajaa yhteensopivuutta Nato-standardien kanssa pidettiin ennen jäsenhakemusta hakuprosessia helpottavana tekijänä ja hakemuksen jälkeen yhteensopivuutta käytettiin argumenttina Suomen jäsenyyden kansallisten ratifiointien puolesta (esim. Bergquist ym. 2016; Kaikkonen 2022).

Myös Naton rooli Euroopan turvallisuusjärjestelmässä huomioitiin positiivisessa mutta myös negatiivisessa mielessä. Naton toimia Kosovon kriisissä kuvailtiin kansainvälistä normipohjaa uhkaavaksi ja Naton laajentuminen tulisi toteuttaa niin, että se tukee koko maanosan

turvallisuutta ja vakautta sekä torjuu rajalinjojen ja etupiirien syntymistä. Käytännössä tämä tarkoittaa myös Venäjän intressien huomioimista, sillä selonteossa mainitaan Venäjän ilmoittaneen ryhtyvänsä vastatoimiin, jos Nato laajenee entisen Neuvostoliiton alueelle. Vastatoimet olisivat suuri epävakautta luova tekijä, joten vaikka Suomi korostaa jokaisen valtion oikeutta valita omat turvallisuusjärjestelynsä, ei aivan aukotonta tukea Naton laajenemiselle löydy vuoden 2001 selonteosta.

4.2.3 2004–2012: Liittoutumismahdollisuudesta Nato-optioksi

Ennen vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka* (2004) julkaisua Nato oli ehtinyt laajentua entisen Neuvostoliiton alueelle Baltiaan, ja toisin kuin ehkä vuoden 2001 selonteossa pelättiin, oli Suomen lähialueiden vakaus selonteon mukaan vahvistunut osittain Naton ja Euroopan unionin laajenemisen myötä, mutta osittain myös Venäjän muutoksen myötävaikutuksena. Vuoden 2004 selontekoa voidaan pitää merkittävänä siinä mielessä, että siinä ensimmäistä kertaa suoraan sanottiin Naton jäsenyyden hakemisen mahdollisuudesta. Lause ”*Jäsenyyden hakeminen säilyy Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan mahdollisuutena jatkossakin*” eroaa huomattavasti aikaisemmista ”optiolausekkeista”, sillä aikaisemmissa selonteoissa mahdollisuudesta liittoutua puhuttiin huomattavasti abstraktimmalla tasolla, mainitsematta suoraan Natoa sinä liittona, mihin Suomi halutessaan liittyisi jäseneksi. Vuoden 2004 selonteko suhtautui Naton laajentumiseen huomattavasti vuoden 2001 selontekoa myönteisemmin ja laajentumista pidettiin vakauttavana tekijänä. (Valtioneuvosto 2004)

Selonteossa myös puhuttiin avoimemmin Suomen suhteesta Natoon kuin aikaisemmin. Suomen EU:n ja Naton yhteistyötä pidettiin avaintekijänä Suomen turvallisuuden kehityksen kannalta ja yhteistyö eri sektoreilla, esimerkiksi sotilaallisen yhteensopivuuden alalla nähtiin tärkeänä kehitysalana ja mahdollisuutena kasvattaa omia valmiuksia. Myös tavoite toiminnan ja materiaalin saattamisesta Nato-yhteensopivaksi sanottiin selonteossa suoraan, toisin kuin aikaisemmin. Suomen tulevaisuutta kuvailtiin yhtä sotilaallisesti liittoutumattomaksi, mutta alueellista vakautta seuraten, kuten aikaisemminkin. Lähialueiden vakautta selonteossa korostettiin ja selonteossa aikaisempaa selvemmin kirjatun liittoutumismahdollisuuden lisäksi selonteossa painotettiin lähialueiden turvallisuuden tarkkaa seuraamista. Vuoden 2004 selonteossa Nato nostettiin todelliseksi vaihtoehdoksi sotilaalliselle liittoutumattomuudelle ja aikaisemmat abstraktit muotoilut turvallisuusympäristön seuraamisesta ja mahdollisten

turvallisuusympäristön muutosten aiheuttamasta uudelleenarvioinnista muuttuivat selkeämmäksi mahdolliseksi hakea Naton jäsenyyttä, jos sitä pidetään tarpeellisena.

Valtioneuvoston selonteko *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka* (2009) käsitteli turvallisuutta ensimmäistä kertaa laajan turvallisuuskäsityksen näkökulmasta. Laaja turvallisuuskäsitys ei kuitenkaan poista perinteisemmän turvallisuuskäsityksen olemassaoloa, ja selonteko käsittelee myös ”kovia” turvallisuusaiheita. Naton ja Suomen suhteessa selonteossa keskustellaan huomattavasti enemmän, kuin aikaisemmin ja selonteko tarjoaa konkreettisia argumentteja jäsenyyden puolesta ja jäsenyyttä vastaan. Selonteko toteaa, aikaisempaan ulkoministeriön selvitykseen viitaten¹⁹, että Nato-jäsenyydellä olisi ”ennaltaehkäisevä, Suomen turvallisuutta vahvistava vaikutus” ja että tällä olisi myös heijastusvaikutuksia Pohjois-Euroopan ja lähialueiden turvallisuuteen. Ennaltaehkäisevä vaikutus liittyy selonteon huomioon siitä, että Venäjä ”on valmis käyttämään sotilaallista voimaa intressiensä edistämiseen myös omien rajojensa ulkopuolella”, ja vaikka sitä ei suoraan selonteossa sanota, olisi mahdollinen Nato-jäsenyys liittoutumista juuri Venäjää vastaan. Myös selonteon optiokirjaus on muuttunut yhä sitoutuneemmaksi. Lause ”*Suomi on sotilasliittoon kuulumaton maa ja harjoittaa yhteistyötä Naton kanssa sekä ylläpitää mahdollisuutta hakea Naton jäsenyyttä*” mainitsee perusasiat, eli sotilasliittoon kuulumattomuuden ja mahdollisuuden hakea Naton jäsenyyttä, mutta nostaa Suomen harjoittaman Nato-yhteistyön samaan lauseeseen näiden kahden avaintekijän kanssa.

Sotilaallinen integroituminen Natoon lausuttiin myös hyvin suoraan, kirjaamalla ”Suomi kehittää omia sotilaallisia suorituskykyjään Naton standardien mukaisesti”, mikä osoittaa hyvin selkeästi Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan länttä kohti kulkevan kehityssuunnan. Kansainvälisen sotilaallisen yhteistyön, josta valtaosa oli joko Ruotsin tai Nato-maiden kanssa, kuvailtiin Suomen puolustusta tukevaksi, ja kyky ottaa vastaan kansainvälistä apua mainittiin erikseen tarpeelliseksi kyvyksi kehittää ennen kriisin syttymistä.

Kaiken kansainvälisen ja Nato-yhteistyön keskeltä kuitenkin löytyy maininta siitä, että Suomen turvallisuuspolitiikan peruslinjaukset eivät tarvitse olennaisia tarkistuksia. Täten vaikka Natoon liittyminen toisi turvallisuutta, ei Suomi kokenut tarvetta vaihtaa sotilaallisen liittoutumattomuuden linjaansa. Vaikka Venäjän valmius sotatoimille Venäjän rajojen

¹⁹ UTP 20/2007 vp, Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutukset (Sierla 2007)

ulkopuolella oli havaittu, ei se muokannut avainasemassa olevaa lähialueiden turvallisuutta niin paljoa, että se olisi synnyttänyt tarpeen suurelle uudelleenarvioinnille.

Vuoden 2012 ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka* (2012) optiokirjaus oli lähes täysin sama, kuin kolme vuotta aikaisemmin. Lauseen ”*Suomi on sotilasliittoon kuulumaton maa, joka harjoittaa yhteistyötä Pohjois-Atlantin liiton kanssa sekä ylläpitää mahdollisuutta hakea Nato-jäsenyyttä*” perään oli kuitenkin lisätty maininta siitä, että Suomi ei nykyisen (Kataisen hallituksen) aikana valmistele Nato-jäsenyyden hakemista. Mainittu oli jälleen kerran myös se, että Suomi arvioisi mahdollista jäsenyyttä omien intressiensä pohjalta, mutta vastaavanlaista argumentointia puolesta ja vastaan tai yhtä selkeitä kannanottoja kuin vuoden 2009 selonteossa ei vuoden 2012 selonteossa ole. Aikaisempien selontekojen jatkumoon sopii se, että selonteossa kirjattiin tavoite, että mahdolliselle sotilaalliselle liittoutumiselle muodostu käytännön esteitä Puolustusvoimien materiaalin kannalta.

Selonteossa myös painotettiin, että kansainvälinen puolustusyhteistyö Naton ja EU:n yhteistyökehikoissa ei tarkoita sitä, että Suomi liittoutuisi sotilaallisesti tai että turvallisuuspolitiikan perusteet muuttuisivat. Eurooppalaista ja Atlantin ylittävää yhteistyötä kuitenkin pidettiin selonteossa Suomen etujen mukaisina, joten yhteistyö näissä puutteissa on omaa turvallisuuttaan maksivoivalle valtiolle rationaalinen valinta, kuten on mahdollisen liittoutumisen käytännön esteiden poistaminenkin. Eurooppalainen ja kansainvälinen yhteistyö nousivat selonteossa yhdeksi turvallisuus- ja puolustuspolitiikan lähtökohdista.

Vaikka vuosien 2009 ja 2012 ulko- ja turvallisuuspoliittisten selontekojen kirjaukset mahdollisuudesta hakea Naton jäsenyyttä ovat lähes kopioita toisistaan, on 2012 selonteko huomattavasti varovaisempi näistä kahdesta. Vuoden 2012 selonteon erillinen maininta siitä, että Nato jäsenyyden hakemista ei valmistella tuli uutena kirjauksena mukaan selontekoon ja vuoden 2009 kaltaista argumentointia ja vaihtoehtojen punnintaa ei vuoden 2012 selonteossa näy. 2012 selonteko painottaa vahvasti kansainvälistä yhteistyötä ja etenkin pohjoismaiset yhteistyökehikot, esim. Nordefco, ovat hyvin usein pinnalla selonteon käytännön esimerkeissä toimivista yhteistyöjärjestelyistä. Myös Venäjän integroitumista läntiseen maailmaan pidettiin Suomen etujen mukaisena, ja Suomen suhdetta Venäjään kuvailtiin ”paljon taloussuhteita isommaksi”, mikä kuvastaa Venäjän merkitystä Suomen ulkopoliitikassa, vaikkakin verrattuna vuosituhaten vaihteen selontekoihin vastaavanlaista huolta Venäjän reagoinnista länsi-integraation itälaajentumiseen ei enää esitetty.

4.2.4 2016–2022: Paluu menneisyyteen

Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko (2016) oli aikaisempia selontekoja suppeampi ja kattoi ainoastaan suuret kokonaisuudet, toisin kuin aikaisemmat selonteot, jotka olivat yksityiskohtaisempia. Ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon lisäksi julkaistiin myös puolustuselonteko, jossa kuvailtiin tarkemmin ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon linjauksia. Tätä tutkimusta varten ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon tarjoama yleiskuva Suomen linjasta ja suhtautumisesta Natoon on riittävä.

Selonteon optiolauseke ”*Suomi pitää yllä mahdollisuutta hakea jäsenyyttä Natossa seuraten tarkasti turvallisuusympäristönsä muutosta*” palautti optiolauseeseen maininnan turvallisuusympäristön seuraamisesta, yhdistäen ensimmäistä kertaa turvallisuusympäristön muutoksen suoraan mahdolliseen Nato-jäsenyyteen. Vuoden 2012 kaltaista mainintaa siitä, että jäsenysshakemusta ei tulla valmistelemaan ei kirjauksesta löydy. Päinvastoin selonteossa mainitaan, miten yhteistyö Naton kanssa on poistanut käytännön esteitä mahdollisen liittoutumisen tieltä. Esteiden poistamisen lisäksi selonteossa mainitaan Naton avoimien ovien politiikan, eli jokaisen Natoon haluavan ja kriteerit täyttävän valtion hyväksymisen liittoon, jatkumisen tärkeys Suomelle. Selonteossa keskustellaan myös EU:n puolustusyhteistyöstä ja tämän kehittämisestä yhteistoiminnassa Naton kanssa, mitä pidetään myös Suomelle edullisena. Toisin sanoen selonteko pitää tiivistyvää kansainvälistä puolustusyhteistyötä EU:n, Naton ja Suomen kesken Suomelle edullisena, mutta ottaa kantaa Naton puolesta ja vastaan huomattavasti varoivaisemmin kuin vuoden 2009 selonteko.

Selonteko viittaa vuonna 2016 tehtyyn ulkoministeriön tilaamaan selvitykseen *Arvio Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista* (2016) arvioidessaan potentiaalisen Nato-jäsenyyden vaikutuksia Suomelle, mutta kuvailee näitä pelkästään ”perustavanlaatuisiksi” ja ”kauaskantoisiksi” jättäen selvityksen arvion siitä, että Naton jäsenyys ”todennäköisesti vahvistaisi Suomen välitöntä turvallisuutta” selonteon ulkopuolelle. Tämä päätös ei kuitenkaan vaikuta selontekojen yli kantavaan ajatukseen siitä, että Suomi voi liittoutua sotilaallisesti, jos niin haluaa. Ero on siinä, että vuoden 2016 selonteko (eikä myöskään 2012 selonteko, jos vertailukohtana on hyvinkin avoimesti Natosta puhunut vuoden 2009 selonteko) ei pyrkinyt keskustelemaan mahdollisen liittoutumisen vaikutuksista yhtä monipuolisesti, kuin jotkin aikaisemmat selonteot. Merkittävää vuoden 2016 selonteossa on yhdistetty maininta Natosta ja alueellisen turvallisuuden tarkkailusta. Tässä yhdistyy kaksi aikaisempaa ajatusta: mahdollisuus hakea Naton jäsenyyttä, jos Suomi niin haluaa, ja

sotilaallisen liittoutumattomuuden uudelleentarkastelu, jos lähialueiden turvallisuuspoliittinen tilanne sitä vaatii.

Tuorein ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, jota tarkastelen, on *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko* (2020). Heti selonteon alussa mainitaan, kuten aikaisemmissakin selonteoissa, miten tärkeää Suomelle on alueellinen vakaus, sillä Suomi ei voisi jäädä ulkopuolelle, jos lähialueiden turvallisuus järkkyy. Tämä useammassa selonteossa tehty havainto on osoittautunut todenmukaiseksi Ukrainan sodan myötä, sillä Suomi on osallistunut konfliktiin tarjoamalla materiaali- ja koulutusapua Ukrainalle sodassa Venäjää vastaan.

Selonteossa kerrotaan, miten mahdollisuus tehdä omia turvallisuuspoliittisia valintoja kuuluu Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan perustaan ja yksi näistä mahdollisuuksista on ”liittoutua sotilaallisesti ja hakea Nato-jäsenyyttä”. Lauseessa mahdollisuus liittoutua on erotettu Naton jäsenyyden hakemisesta ja jättää oven auki myös muille sotilaallisille liitoille. Ratkaisuja liittoutumisesta tehdään selonteon mukaan ”reaaliajassa kansainvälisen turvallisuusympäristön muutokset huomioiden”. Tämä eroaa aikaisemmista, enemmän alueellisesti painotetuista, optiolausekkeista. Myös Naton avoimien ovien politiikan tärkeyttä Suomelle painotetaan vastinkappaleena Suomen Nato-optiolle.

Kansainvälisen yhteistyön kuvaillaan olevan Suomen linjan mukaista ja Suomen omaan harkintaan perustuvaa, eli Suomi ei tee yhteistyötä läntisten suurvaltojen kanssa pakotettuna, vaan omasta vapaasta tahdostaan. Selonteossa yksikään suurvalta ei saa puhtaita papereita, kun arvioidaan kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän tulevaisuutta, mutta selonteosta tulee selkeästi esiin se, että Suomen suuntaus on länteen ja yhteistyötä tehdään etenkin Ruotsin, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen kanssa. Suurin lähialueita epävakauttava tekijä on Venäjä ja vakauttaja on Nato. Yhteistyötä Naton ja muiden kumppanivaltioiden kanssa kuvaillaan Suomen omaa puolustuskykyä vahvistavaksi, ja tärkeä tavoite on poistaa mahdollisen liittoutumisen käytännön esteitä.

Venäjän hyökättyä Ukrainaan ja todellisen Nato-keskustelun käynnistyttyä julkaistiin vuoden 2020 ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa täydentämään *Ajankohtais selonteko turvallisuusympäristön muutoksesta* (2022), sillä Venäjän hyökkäyksen katsottiin muokanneen turvallisuusympäristöä niin perustavanlaatuisesti, että aikaisempi selonteko ei ole enää ajantasainen kuva lähialueiden turvallisuudesta. Selonteko julkaistiin 13.4.2022 eli

noin kuukausi ennen Suomen jäsenhakemusta Natoon. Ajankohtaisselonteon optiokirjaus on täsmälleen sama, kuin selonteossa 2020.

Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan perustaan kuuluu kansallisen liikkumatilan ja valintamahdollisuuksien ylläpitäminen. Tämä säilyttää mahdollisuuden liittoutua sotilaallisesti ja hakea Nato-jäsenyyttä. Ratkaisuja tarkastellaan aina reaaliajassa kansainvälisen turvallisuusympäristön muutokset huomioiden. Yhteistyön kautta saavutetulla yhteensopivuudella varmistetaan, ettei mahdolliselle liittymiselle muodostu käytännön esteitä.

(Valtioneuvosto 2022a, 14)

Ajankohtaisselonteossa myös todetaan, että turvallisuutta joudutaan vahvistamaan ja yhteistyötä kumppaneiden kanssa tiivistämään, vaikkakin käytännön esimerkkejä näistä toimista selonteossa ei eritellä. Myös ulkopoliittisen liikkumatilan tärkeyden katsottiin korostuvan ja Suomen itsenäistä toimintaa ulko- ja turvallisuuspoliittisissa ratkaisuisa korostettiin. Ajankohtaisselonteossa myös keskustellaan Euroopan unionin keskeisen avunannon lausekkeesta, mutta tätä ei pidetä sotilaallisena liittoutumisena, vaikkakin annetun avun luonne voi olla myös sotilaallinen. EU:n puolustusyhteistyötä pidetään ajankohtaisselonteossa kuitenkin kehitettävänä asiana, mutta samalla mainitaan, että ei ole järkevää luoda EU:n sisälle päällekkäisiä rakenteita Naton kanssa. Natosta mainitaan jälleen kerran se, miten tärkeää Suomelle on, että avointen ovien politiikka jatkuu ja uusia jäseniä otetaan sisälle puolustusliittoon.

Ajankohtaisselonteko esittää myös arvioita siitä, miten mahdollinen Nato jäsenyys vaikuttaisi Suomeen. Jäsenyyden katsotaan kasvattavan Suomen puolustuksen ennaltaehkäisevää vaikutusta ja täten kasvattaisi kynnystä käyttää sotilaallista voimaa Suomea vastaan. Suomen myös katsotaan ajankohtaisselonteossa täyttävän Naton jäsenkriteerit, jolloin avointen ovien logiikan mukaisesti Suomi hyväksyttäisiin jäseneksi, eli Nato-hakemus olisi hyödyllinen politiikan keino eikä pelkkä option hukkaan heitto. Jäsenyyden mahdollisista negatiivisista vaikutuksista mainitaan Venäjän mahdollinen vastareaktio ja mahdolliset sotilaallis-poliittiset vastatoimet. Näiden toimien mahdollisuuden vuoksi selonteossa korostetaan liittymisprosessin nopeuden tärkeydestä ja riskeistä ratifiointiprosessin aikana sekä mahdollisesta painostuksesta, joka kohdistuu niihin valtioihin, joiden täytyy ratifioida suomen Nato jäsenyys.

Ajankohtaiselonteossa on myös kaksi liitettä. Liitteet kuvailevat, miten Natoon käytännössä liitytään. Vaikka päätöstä Natoon liittymisestä ei virallisesti oltu tehty vielä ajankohtaiselonteon julkaisun aikana, voi sen tulkita hakemusta valmistelevana asiakirjana. Verrattuna vuoden 2009 selontekoon, joka oli edeltävä konkreettisia argumentteja Naton puolesta esittänyt selonteko, on ajankohtaiselonteon tapa esittää Natoa puoltavat argumentit erilainen ja eritoten liitteet siitä, miten liittyminen käytännössä tapahtuisi kuvaa siirtymää teoreettisista keskusteluista käytännön pohdintaan siitä, miten liittymisprosessi kannattaa hoitaa, jotta prosessin aikaiset turvallisuusriskit saadaan minimoitua.

Ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteoissa 1995–2020 ei mainita kertaakaan termiä ”optio”, vaikka yleisessä keskustelussa, ja esimerkiksi tässä tutkielmassa, mahdollisuuden hakea Naton jäsenyyttä on viitattu juuri tällä termillä. Termiä on käytetty aivan valtionjohdon korkeimmilla tasoilla, esimerkiksi ulkoministeri Pekka Haavisto Suomen liittyttyä Natoon sanoi: ”Nato-optio oli suurta viisautta”, sillä se antoi mahdollisuuden liittyä Natoon, jos turvallisuustilanne muuttuu (YLE 2022a). Lausunnosta ei kuitenkaan tule ilmi, antoiko optio mahdollisuuden liittyä sisäpoliittisesti, vai oliko Suomen Nato-prosessi option takia jotenkin erilainen kuin muilla hakijavaltioilla. Nato-option olemassaolo on myös kielletty, esim. 2014 silloisen ulkoministerin Carl Haglundin mukaan mitään Nato-optiota Suomella ei ollut, viitaten siihen, että jäsenyyttä hakiessaan Suomi ei olisi erikoisasemassa verrattuna muihin hakijavaltioihin (YLE 2014b). Myös ulko- ja turvallisuuspoliittisten selontekojen kirjauksia mahdollisuudesta hakea Naton jäseneksi on kuvailtu Nato-optioksi pääministeri- ja presidenttitasolta²⁰, joten ajatus jonkinlaisesta optiosta ei ole pelkästään hallinnon ulkopuolisten henkilöiden luomus.

Huomattavaa on kuitenkin se, että selonteoissa tai valtionjohdon lausunnoissa, jos option merkitystä on tarkennettu, ei ole koskaan väitetty, että liittyminen option kera olisi jotenkin normaalista poikkeava prosessi. Tämän sijaan keskustelu on aina pidetty jäsenhakemuksen mahdollisuudessa ja integraatiossa, jonka on oletettu helpottavan liittymisprosessia laajan yhteensopivuuden kautta.

Kuten näemme, Suomen Nato-optio on kehittynyt vuoden 1995 hyvin varovaisesta ja piilotetusta maininnasta siitä, miten ”vallitsevat olot” voivat muuttua ja vaatia Suomea uudelleenarvioimaan erästä pohjaratkaisuaan selkeäksi huomautukseksi siitä, että Suomi voi

²⁰ esim. pääministeri Vanhanen vuoden 2009 selonteon optiolausekkeesta ”Nato-optio pysyy auki, sitä ei suljeta, mutta sitä ei myöskään nyt aktivoida”, Presidentti Halonen vuoden 2009 selonteosta: ”Me olemme olleet sitä mieltä, että meillä pitää olla tällainen optio, mahdollisuus halutessamme hakea jäsenyyttä”. (YLE 2009)

halutessaan hakea Naton jäsenyyttä. Tämä huomio ei yksinään ole mitenkään erikoinen, sillä Naton perussopimuksen mukaan jokainen Euroopan valtio, joka täyttää Naton kriteerit voi hakea jäsenyyttä ja liittyä Natoon (Nato.int 2022). Mielenkiintoista Suomen optiossa, tai ajatuksessa siitä, milloin optio käytettäisiin, on alusta asti mukana ollut maininta vallitsevista oloista. Lähes jokaisessa selonteossa on optiolausekkeen ohessa ollut jonkinlainen maininta vallitsevista oloista tai lähialueiden turvallisuuden seuraamisesta. Tämä luo kuvan Nato-optiosta eräänlaisena ansalankana, joka katkeaa lähialueiden turvallisuuden järkkyyessä ja käynnistää, jos ei jäsenhakemusta, niin ainakin uudelleenarvioinnin siitä, miten Naton suhteen kannattaa Suomessa toimia.

Huomattavaa optiokirjauksissa on vuoden 2004 jälkeinen jatkuvuus, mutta samalla havaittavissa oleva lievä aaltoliike. Ennen vuotta 2004 Natoa ei suoraan mainittu liittoutumiskontekstissa, mutta vuoden 2004 jälkeen selonteissa sanottiin suoraan, että Suomen tuleva sotilasliitto todennäköisesti olisi Nato. Tämän jälkeen perusajatus siitä, että Suomi voi hakea Naton jäsenyyttä ja Suomi arvioisi uudelleen sotilaallista liittoutumattomuuttaan, jos Euroopan tai lähialueiden turvallisuus järkkyyisi pysyi samana. Suurimpia eroja selonteissa oli ennen vuotta 2004 esitetty huoli Naton laajenemisen vaikutuksista, vuoden 2009 hyvin vahva argumentointi Naton puolesta ja muutaman negatiivisen huomion esittäminen ja vuoden 2012 kirjaus siitä, että Suomi ei valmistelisi hakemusta selonteon hallituskaudella. Vuoden 2009 selontekoa voi pitää aallonharjana kylmän sodan jälkeisestä maailmasta nousseelle Nato-keskustelulle. Tämän aallonharjan jälkeen keskustelun määrä laski, ja vuoden 2016 selonteko keskusteli huomattavasti vähemmän Suomen mahdollisesta jäsenyydestä Natossa. Tässä ikään kuin palattiin menneisyyteen ja lähemmäksi kylmän sodan jälkeistä lähtötilannetta, vaikka Naton laajentumista ja tästä aiheutuvaa Venäjän vastareaktiota ei samalla tavalla huomioitu selontekojen keskustelussa Natosta ja Euroopan turvallisuusjärjestelmän tulevaisuudesta.

Tärkeää Suomelle oli myös Naton avointen ovien politiikan puolesta puhuminen. Avointen ovien politiikkaa voi pitää Nato-option vastinparina, sillä ilman avointen ovien politiikkaa myös ajatus option hyödyllisyydestä romahtaisi. Sotilasliittoon hakeva valtio haluaa päästä sotilasliiton jäseneksi, ja jos hakijavaltio ei pääse jäsenyyden ja sen tuomien etujen piiriin, ei optiokaan voi tuoda näitä etuja. Käytännössä optiolta avointen ovien sulkeutuessa putoaisi pohja pois alta, sillä lunastuskelvoton optio ei ole optio laisinkaan.

Jos oletamme option olleen eräänlainen pelote, sillä logiikalla että turvallisuuden järkkyessä lähialueilla Suomi hankkii turvatakuut ja ydinasepelotteen Natolta, on ovien pakko olla auki Suomelle, sillä toimimaton pelote ei tuota tarvittavaa pelotevaikutusta estääkseen muiden valtioiden turvallisuutta heikentävää toimintaa.

4.3 Nato-optio Suomen ulkopoliitiikan osana

Nato-optio oli tärkeä osa Suomen ulko-, ja turvallisuuspoliittista linjaa ennen Venäjän täysimittaista hyökkäystä Ukrainaan ja Suomen päätöstä hakea Naton jäseneksi. Miellän Nato-option ylläpidon suomalaisessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa ajattelussa työkaluna tai ansalankana. Optiolausekkeissa korostui ajatus siitä, miten *nykyhetkellä* Suomi on tyytyväinen omaan sotilaalliseen liittoutumattomuuteen pohjaavaan turvallisuusratkaisuunsa, mutta tämä voi muuttua. Muutos, joka aiheuttaisi tämän uudelleenarvioinnin, olisi jonkin suuri mullistus Suomen lähialueilla tai Euroopassa. Tällöin Suomen olisi arvioitava myös omaa, nykyisiin oloihin sopivaa, turvallisuusratkaisuun uudestaan, jolloin on hyvä, että vaihtoehtoja on olemassa.

Tähän tarkoitukseen Nato-optio on hyvä sisäpoliittinen työkalu²¹. Vaikka Nato-jäsenyyden kannatus ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan oli korkeimmillaan 30 % (samassa kyselyssä 50 % oli sitä mieltä, että Suomen tulisi hakea Naton jäsenyyttä, jos ylin valtiojohto olisi sen kannalla) (MTV Uutiset 2022a) piti optio ajatusta Nato-hakemuksesta todellisena vaihtoehtona pinnalla. Täten ajatus mahdollisesta hakemuksesta Natoon, jos valtionjohto sitä pitäisi tarpeellisena, ei olisi täysin uusi ajatus, vaan tuttu vaihtoehto, tai aktivoitava optio, jonka käyttö on perusteltavissa turvallisuustilanteen muutoksella. Tämän tutkimuksen tarkoitus ei kuitenkaan ole Nato-option sisäpoliittinen merkitys, joten jätän laajemmat pohdinnat Nato-option sisäpoliittisista merkityksistä tuleville tutkijoille.

Ansalangalla²² tarkoitan ajatusta Nato-optiosta pelotteena, tai mahdollisuutena hankkia lisäpelotetta tarvittaessa. Ajatuksessa, että Suomi tarkastelee uudelleen sotilaallista liittoutumattomuutta eli käytännössä pohtii vakavasti liittymistä Natoon, jos lähialueiden turvallisuus muuttuu, on siis sisäänrakennettuna mekanismi, joka ansalangan rikkoutuessa, eli Suomen turvallisuustilanteen heikentyessä, hakee Suomelle lisäturvaa. Tämä turvallisuuden

²¹ Vaikka kappaleen otsikko on ”Nato-optio Suomen ulkopoliitiikan osana” aloitan kappaleen arvioimalla Nato-option sisäpoliittisia vaikutuksia, sillä vaikka neorealismi pyrkii suuressa mittakaavassa häivyttämään politiikan tekijät kansainvälisen politiikan järjestelmätasolta, on sisäpolitiikalla vaikutusta valtioiden ulkopoliittisiin päätöksiin vähintäänkin yksittäisten päätösten tasolla (Fearon 1998; Kaarbo 2015)

²² Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa ansalangalla tai ansalankajoukolla on usein tarkoitettu pelotteena toimivaa pientä sotilasjoukkoa, joka toimii pelotteena potentiaaliselle hyökkääjälle. Ansalankajoukkojen logiikkana on se, että hyökätäkseen vastapuolen täytyy tuhota pieni ansalankajoukko, mikä johtaa ansalangan asettaneen osapuolen voimakkaampaan väliintuloon (Jakobsen ja Jakobsen 2019; Reiter ja Poast 2021; Schelling 1960). Linaan tätä termiä kuvaillakseni Nato-option pelotevaikutusta, sillä se toimii samankaltaisella logiikalla, kuin ajatus ansalankajoukoista.

järkkyminen käytännössä tarkoittaisi, ja tosielämässä tarkoitti, jotain Venäjän toimintaa, mikä aiheuttaisi Suomessa halukkuutta liittoutua sotilaallisesti.

Waltin (1987) teoriakehikossa nämä seikat voisivat olla seuraavat: Venäjän kokonaisvoiman kasvu tasolle, jolloin se koettaisiin suorana sotilaallisena uhkana²³. Tämä voi tarkoittaa myös läheisen voiman kasvua, eli joukkojen sijoittamista Suomen läheisyyteen, ja täten samalla kokonaisvoimalla suuremman uhan aiheuttamista. Tällainen joukkojen keskitys rajojen läheisyyteen nähtiin Ukrainan rajalla ennen Venäjän täysimittaista hyökkäystä (Bowen 2022), ja samankaltainen joukkojen siirto Suomen rajalle olisi todennäköisesti johtanut Nato-option hyödyntämiseen. Myös suuri Venäjän hyökkäysvoiman kasvu olisi aiheuttanut saman reaktion, etenkin jos hyökkäysvoima arvioitaisiin niin suureksi, että Suomi ei kykenisi pysäyttämään mahdollista hyökkäystä. Viimeisimpänä koettuun uhkaan vaikuttavana tekijänä ovat hyökkäykselliset tarkoitukset, eli valtion osoittava halukkuus ja kyvykkyys käyttäytyä aggressiivisesti ja aloittaa hyökkäyssota. Näin myös tapahtui Venäjän hyökättyä täysimittaisesti Ukrainaankin ja tämä aiheutti sen, että Suomessa arvioitiin lähialueiden turvallisuustilanteen muuttuneen perustavanlaatuisella tavalla (Valtioneuvosto 2022a), mikä johdatti Suomen Nato-hakemuksen äärelle. Hyökkäyksellisiä tarkoituksia ajatellessa voi tulla pohtineeksi, miksi Suomi ei hakenut Naton jäseneksi, kun Venäjä näytti valmiutta voimankäyttöön rajojensa ulkopuolella Georgiassa 2008 ja Ukrainassa vuodesta 2014 alkaen. Palaan tähän kysymykseen myöhemmin tässä tutkielmassa.

Ennen Nato-option tutkailemista pelotenäkökulmasta on syytä määritellä, mitä pelotteella tarkoitetaan. Pelote tarkoittaa toimijan A luomaa uhkaa, joka estää toista toimijaa B ryhtymään johonkin toimeen. Suomessa puhutaan pelotteen lisäksi myös usein pidäkkeestä, mikä on pelotteen suomalainen tulkinta. Erona näissä kahdessa käsitteessä on se, että pelote mielletään hyökkäykselliseksi toiminnaksi, kun taas pidäke on pelkästään puolustuksellista toimintaa (Vainio 2022)²⁴. Uhka toimii pelotteena siten, että jos B ryhtyy toimeen, voi A aiheuttaa B:lle tappioita, joiden kokonaisuus olisi B:n alkuperäisen suunnitelman hyötyjä suurempi (Huth 1999). Usein kansainvälisen politiikan tutkimuksessa pelotteella viitataan sotilaalliseen pelotteeseen, mutta myös esimerkiksi talouspakotteiden uhkaa voi käyttää pelotteena (Giumelli 2021).

²³ Valtioneuvoston julkaisuissa tai avainministerien kannanotoissa on painotettu sitä, että Suomeen ei kohdistu ”välitöntä sotilaallista uhkaa” ennen Ukrainan sodan alkua ja myös sen jälkeen

²⁴ Molemmat termit ovat englanniksi *deterrence*.

Avainasiana pelotteessa on ei-halutun toiminnan estäminen tai tästä toiminnasta rankaiseminen²⁵. Estämisellä tarkoitetaan kykyä ja halukkuutta puolustaa jotain, mihin A on sitoutunut ja mitä B haluaa. Yleensä tavanomaisten asevoimien hyödyntämisessä pelotteen luomiseen puhutaan estämisestä, jolloin tavanomaisilla asevoimilla kyetään estämään B:n hyökkäys ja täten estämään B:tä pääsemästä tavoitteeseensa. Pelote rankaisemalla rakentuu ennalta kommunikoidusta uhasta, esimerkiksi uhatuista talouspakotteista tai ydinaseiskusta, jos B toimii ei-toivotusti. Perusajatuksena on se, että B:n ei-toivotusta toiminnasta seuraa A:n vastareaktio, jota B ei halua tapahtuvan. (Mazarr 2021)

Miellän Suomen Nato-option rankaisemisen kaltaiseksi pelotteeksi. Venäjä on usein ja johdonmukaisesti kommunikoinut, että se ei halua Suomen liittyvän Naton jäseneksi (esim. Bergquist ym. 2016, 7; Dyomkin ja Forsell 2016; Gijs 2022; The Moscow Times 2016; Vantinen 2021), vaikkakin Suomen Nato-hakemuksen jälkeen Venäjän presidentti Putin on myös sanonut, että Suomen ja Ruotsin päätös hakea Natoon ei ole ongelma Venäjälle, mutta Naton sotilaallisen infrastruktuurin tuominen Suomeen ja Ruotsiin aiheuttaisi jonkinlaisen vastareaktion (Jack 2022a). Yksittäinen kommentti siitä, miten Naton jäsenyys on Suomen oma asia, ei kuitenkaan poista vuosien johdonmukaista Suomen Nato-jäsenyyden vastaista linjaa.

Suomi voi siis liittymällä Natoon tehdä jotain, mitä Venäjä ei halua tapahtuvan. Venäjälle on myös rationaalista vastustaa Suomen Nato jäsenyyttä. Yli tuhat kilometriä lisää maarajaa Venäjän ja Nato-maiden välillä sekä syventynyt sotilaallinen yhteistyö Nato-maiden, eritoten Yhdysvaltojen kanssa ei ole Venäjän laskelmissa hyvä lopputulos. Vaikka Nato on pääosin puolustukselliseksi tarkoitettu sotilasliitto, se ei tarkoita sitä, että turvallisuusdilemmaa Suomen kasvattaessa puolustuksellisia kyvykkyksiään, tai pelkoa, on se sitten oikeutettua tai ei, ei olisi Venäjällä olemassa.

Suomi on johdonmukaisesti kommunikoinut aikeistaan tarkastella turvallisuuspolitiikkansa perusratkaisuja, jos turvallisuustilanne Euroopassa tai Suomen lähialueilla muuttuu, joten Suomen päätös hakea Naton jäseneksi ei ole voinut tulla yllätyksenä Venäjälle. Oletettavasti Suomi olisi päätenyt samaan ratkaisuun, jos Suomi olisi kokenut suoraa sotilaallista uhkaa. Tällöin tämä ansalanka olisi katkennut ja lisäpelotteen etsiminen liittoutumisen kautta olisi tuonut Suomelle lisää turvallisuutta.

²⁵ Englanniksi nämä kaksi lähtökohtaa tunnetaan nimillä *denial* ja *punishment*

Suomen liittyminen Natoon kasvattaa Suomen pelotetta huomattavasti, sillä Naton täysjäsenenä Suomella on Naton 5. artiklan mukaiset turvatakuut, jotka kattavat tavanomaisten aseiden tuoman pelotteen lisäksi ydinasepelotteen. Ydinasepelote on tavanomaisilla aseilla toteutetusta pelotteesta eriävä pelotteen tyyppi, ja lisää peloteteoriaan estämisen ja rankaisun lisäksi kolmannen elementin: koston²⁶ (Wirtz 2018). Monet ydinasedoktriinit perustuvat koston, jossa ajatuksena on aiheuttaa B:lle kustannuksia, jos B tekee jotain, mitä A ei halua. Kosto eroaa rankaisemisesta niin, että se on rankaisemista lopullisempi strategia. Rankaisustrategiassa A voi aiheuttaa B:lle jatkuvaa haittaa, kunnes B lopettaa ei-toivotun toiminnan, jolloin on mahdollista palata konfliktia edeltävään tilanteeseen. Kostostrategiat taas ovat luonteeltaan lopullisia ja voivat kohdistua mihin tahansa B:n yhteiskunnassa. Koston ytimessä on ajatus massiivisen vahingon aiheuttamisesta B:lle tapauksessa, jossa paluu konfliktia edeltävään tilaan ei ole luultavasti enää mahdollista. Tällöin kostaminen esim. ydinaseiskulla asutuskeskukseen on rationaalinen strategia, sillä A:n luultavasti ei tarvitse olla huolissaan siitä, miten toimia B:n kanssa konfliktin jälkeen. Ydinaseet ovat kostostrategioihin erityisen sopivia niiden suuren tuhovoiman ja torjumisen vaikeuden vuoksi. (Wirtz 2018)

Ydinaseet ovat kuitenkin viimeinen keino ja johtavat ydinasevaltiot: Iso-Britannia, Kiina, Ranska, Venäjä ja Yhdysvallat ovat julistaneet yhdessä, että ydinsotaa ei saa koskaan päästää tapahtumaan, sillä ydinsodassa ei ole voittajia (Whitehouse.gov 2022). Pelkän rationaalisen laskelmoinnin ja kostoiskun pelkäämisen lisäksi ydinaseiden käyttöä, myös pelkästään tavanomaisia aseita käyttäviä valtioita vastaan, rajoittaa ydinasetabu, eli ajatus ydinaseiden käytön moraalisesta vääryydestä (Tannenwald 1999). Siitä ei kuitenkaan ole mitään takeita, että mahdollinen konflikti Naton ja Venäjän, tai jonkin toisen ydinasevaltion, välillä johtaisi ydinaseiden käyttöön, joten myös Naton pelote pohjautuu pääosin ajatukselle mahdollisen hyökkääjän rankaisemisesta (Rynning 2021). Suomen mahdollisuus hankkia Nato-option käyttämisen kautta itselleen myös ydinasepelote kuitenkin kasvattaa Suomen kokonaispelotetta ja takaa sen, että viime kädessä Suomenkin valtionjohdon sanat ovat ydinaseiden takaamat²⁷.

Suomen päätöstä liittyä Natoon voi pitää sekä tasapainottamisena että seuraamisena, riippuen siitä, millä tasolla kansainvälistä politiikkaa tarkastellaan. Jos kansainvälistä politiikkaa

²⁶ Englanniksi *retaliation*.

²⁷ Huomattavaa on se, että Natolla ei ole omia ydinaseita. Ydinaseista ja niiden käytöstä vastaavat siis Naton ydinasein varustetut jäsenvaltiot, eli Ranska, Yhdistynyt Kuningaskunta ja Yhdysvallat.

tarkastelee ainoastaan kaikista korkeimmalla, globaalilla, tasolla, voi Suomen päätös hakea Naton jäseneksi ja liittoutua sotilaallisesti ainoan supervallan, Yhdysvaltojen, kanssa näyttää seuraamiselta, eli harvinaisemmalta liittoutumisen tyypiltä. Waltzilaisen neorealismien mukaan Suomen liittoutumispäätös olisi tehtävä suurinta voimaa vastaan tasapainottamaan Yhdysvaltoja ja Yhdysvaltojen liittoutumista. Ajatus Suomen tasapainottamisesta ei kuitenkaan pidä paikkaansa, vaan Suomi toimi täysin uhkatasapainoteorian mukaisesti.

Waltin mukaan alueelliset toimijat, kuten Suomi, eivät juuri välitä globaalista voimatasapainosta, vaan välittävät pääosin alueellisesta voimatasapainosta liittoutumispäätöksiä tehdessään (Walt 1987, 148). Suomen päätös hakea Naton jäseneksi on malliesimerkki alueellisesta tasapainottamisesta. Kuten Walt kirjoitti, voi alueellinen tasapainottaminen vaikuttaa seuraamiselta, mutta motivaationa tässä toiminnassa on hankkia yksinapaisen maailman hegemonin suoja joltain alueelliselta uhalta (Walt 2009). Kuten Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisista selonteoista ilmenee, Suomelle prioriteetti on lähialueiden ja Euroopan turvallisuus, ei globaali voimatasapaino. Suomi siis toimi alueellisesti tasapainottaen liittyessään supervallan johtamaan sotilasliittoon. Yhdysvaltojen voima on Suomelle huomattavasti Venäjän voimaa vähemmän uhkaavaa, sillä Yhdysvallat ei ole osoittanut olevansa valmis hyökkäämään maantieteellisten kaukana sijaitsevien liberaalien demokratioiden kimppuun, kun taas Suomen suurin läheinen uhka, Venäjä, on osoittanut olevansa valmis käyttämään sotilaallista voimaa Euroopassa sijaitsevan osittain demokraattista²⁸ naapurivaltiota vastaan

4.3.1 Option käyttö: looginen jatkumo vai dramaattinen muutos?

Nato-option käyttöä voi pitää sekä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan loogisena jatkumona, että suurena linjanmuutoksena. Molemmille näkemyksille löytyy uskottavia perusteluja ja se, miten Nato-jäsenyyttä tulkitsee, riippuu vahvasti siitä, mitä elementtiä Suomen ulkopoliitikassa haluaa korostaa.

Selkeää on se, että Natoon liittyminen muutti Suomen ulkopoliitikkaa ja kansainvälistä asemaa. Ulkopoliittisen instituutin selvityksen mukaan Nato-jäsenyys on Suomen suurin ulkopoliittisen linjan muutos sitten vuoden 1995 EU-jäsenyyden (Iso-Markku ym. 2023), mutta tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että tämä muutos olisi Suomen suurista ulkopoliittisista

²⁸ Freedom housen *Democracy Index* vuonna 2021 pisteytti indeksissään Ukrainan demokratian tason pisteille 3.36/7 ja luokkaan *transitional or Hybrid regime*, eli siirtymävaiheen valtioksi tai hybridiregimiksi. (Freedom House 2021)

linjavedoista poikkeava yllättävä muutos. Ajatuksella loogisesta jatkumosta tarkoitan ajatusta, jonka mukaan Nato-jäsenyys on johdonmukainen askel Suomen ulkopolitiikassa. Tämän näkemyksen mukaan Suomi on johdonmukaisesti integroitunut länteen ja Natoon sekä valmistellut itseään sotilaalliseen liittoutumiseen. Nyt tilaisuuden tullessa, eli kansalaismielipiteen kääntyessä Nato-myönteiseksi nämä jo aikaisemmin Suomen Nato-jäsenyyttä kannattaneet atlantistit pystyivät viemään Suomen länsi-integraation loppuun saakka ja saamaan Suomen Naton jäseneksi.

Tämän näkökulman puolesta puhuu Suomen johdonmukainen yhteistyö suurten läntisten valtojen ja muiden Nato-maiden kanssa. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteoissa on useaan kertaan sanottu, että Suomi pyrkii poistamaan mahdollisen liittoutumisen käytännön esteet ja että Suomi tarkastelisi mahdollista Nato-jäsenyyttä, jos turvallisuustilanne Euroopassa tai lähialueilla muuttuisi. Nato on Suomelle ensimmäinen sotilasliitto, mutta tätä ennen Suomi on osallistunut moniin sotilaallisiin yhteistyöhankkeisiin ja Nato-johtoisin rauhanturvaoperaatioihin, esimerkiksi Suomi on osallistunut Nato-johtoisin rauhanturvaoperaatioihin Kosovossa ja Afganistanissa sekä Ison-Britannian johtamaan Join Expeditionary Force (JEF) sotilaalliseen, pääasiassa kriisinhallintaan keskittyneeseen, yhteistyöhankkeeseen, jonka yhdeksästä jäsenestä vain Suomi ja Ruotsi eivät olleet Naton jäseniä Suomen liittyessä Naton jäsenmaita (Saxi 2017).

Ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteoissa on usein mainittu, että Suomi ei voisi olla olematta lähialueilla syttyvän konfliktin osapuoli. Konfliktin sattuessa Suomi siis joka tapauksessa toimisi lähimpien kumppaneittensa, eli Ruotsin ja Nato-maiden kanssa. Tiedossa on myös se, että Naton jäsenyys helpottaa tätä yhteistyötä ja antaa Suomelle pääsyn Naton päätöksentekoeleimiin täysillä jäsenoikeuksilla varustettuna, sekä antaa Suomelle Naton turvatakuut. Ajatus siitä, että Suomi ei voisi olla ulkopuolinen eurooppalaisessa konfliktissa tarkoittaa, että Suomi on joko osallinen huonommista lähtökohdista Naton ulkopuolelta tai hakee Naton jäsenyyttä ja toimii osallisena paremmista lähtökohdista. Argumentit sille, että Naton jäsenyys, vaikka se oli suuri muutos, oli selvä looginen jatkumo Suomen ulkopolitiikassa ovat uskottavia, mutta niin ovat myös argumentit dramaattisen muutoksen puolesta.

Suomen päätös, tai ainakin julkisesti kerrottu osa päätöksentekoprosessista, hakea Natoon tapahtui nopeasti. Tammikuun 19. 2022, Venäjän keskittäessään asevoimia Ukrainan rajalle, pääministeri Marin sanoi Reutersin haastattelussa, että Suomen hakemus Natoon hänen

pääministerikaudellaan on hyvin epätodennäköistä²⁹ (Reuters 2022b). Samassa haastattelussa Marin myös arvioi Nato-keskustelun tiivistyvän tulevina vuosina. Nato-keskustelun määrä kyllä kasvoi Suomessa ja Suomi haki Naton jäseneksi alle puoli vuotta haastattelun jälkeen. Huomattavaa tässä lausunnossa on se, että Marin sanoi ”hyvin epätodennäköistä”, ja myös painotti, että Suomi voi hakea Natoon, jos se niin haluaa. Tätä haastattelua kuitenkin tulkittiin oppositiosta ja mediassa niin, että Marin olisi ”sulkenut Nato-oven” (Pilke ja Pantazar 2022; Ristamäki ja Nurmi 2022), mikä voi virheellisesti kasvattaa ajatusta siitä, että Nato-hakemus olisi Suomelta suuri linjanmuutos.

Myös kansalaismielipiteen muutos tapahtui hyvin nopeasti. Tammikuussa 2022 Helsingin Sanomien gallupin mukaan 28 % suomalaisista halusi liittyä Naton jäseneksi ja 42 % vastusti jäsenyyttä (Huhtanen 2022a). Venäjän hyökättyä Ukrainaan kannatus Naton jäsenyydelle kasvoi, nousten toukokuuhun 2022 mennessä, joitain päiviä ennen Suomen Nato-hakemuksen julkistamista 73 % asti (Huhtanen 2022b). Ilman tätä mielipiteenmuutosta Nato-hakemus olisi luultavasti ollut poliittisesti mahdotonta, joten jos hakemusta katsoo tammikuusta 2022, voi muutosta perustellusti pitää hyvin dramaattisena.

Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa on myös korostunut ennakoitavuus ja sotilaallinen liittoutumattomuus. Tietysti Nato-jäsenyyttä voi pitää ennakoitavissa olleena tekijänä, mutta sotilaallisen liittoutumattomuuden nopea vaihtuminen sotilasliiton jäsenyyteen on suuri muutos. Suomen liitettyä JEF-yhteistyöhön, painotti puolustusministeri Niinistö sitä, että JEF ei ole ”mini-Nato” ja ei tarjoa jäsenilleen turvatakuita (Åberg 2017). Myös Ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteoissa on erikseen mainittu, että Suomen yhteistyö Naton kanssa ei sisällä turvatakuita ja että Suomi ei kuulu sotilasliittoihin (Valtioneuvosto 2016, 26, 2020, 30).

Suomen valtionjohto ei myöskään puhunut aktiivisesti Naton puolesta ennen hakemuspäätöksen julkistamista, esimerkiksi Ukrainan sodan alettua pääministeri Marinin ja presidentti Niinistön tiedotustilaisuudessa Marinilta kysyttiin, pitäisikö hallituksen aloittaa keskustelu Nato-jäsenyydestä, ja Marin vastauksessaan mainitsi, että keskustelu Natosta tulee kasvamaan, mutta Ukrainan tilanne ei kuitenkaan ”kohdistu Suomeen”, ja jäsenyyden hakeminen vaatisi laajaa tukea parlamentilta ja kansalta (MTV Uutiset 2022b). Tämän lisäksi presidentti Niinistön ja ulkoministeri Haaviston mukaan Suomi ei harkitsisi Naton jäsenyyttä Venäjän hyökkäyksen vuoksi ja johtopäätökset tehtäisiin vasta kriisin jälkeen (Hakahuhta

²⁹ Haastattelu julkaistiin englanniksi, alkuperäisessä artikkelissa sanamuoto oli ”very unlikely”.

2022). Nämä lausunnot eivät luo kuvaa suuresta ulkopoliittikan jatkumosta, jossa suuri muutos automaattisesti laukaisisi ajatusprosessin ja uudelleenarvioinnin, mikä vääjäämättä johtaisi Nato-option käyttämiseen.

Itse pidän ajatusta loogisesta jatkumosta parempana tulkintana. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa oli pitkäjänteisesti valmistauduttu ja varauduttu tilanteeseen, jossa Nato-hakemus voisi olla ajankohtainen, ja Naton ajankohtaistuttua Suomi teki päätöksen hakea Natoon. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on sisältänyt määrätietoista länsi-integraatiota ja syventyvää yhteistyötä Nato-maiden (ja Ruotsin) kanssa ja oli valmis hakemaan Natoon liittymisen muututtua ajankohtaiseksi poliittiseksi aiheeksi. Nato-jäsenyys on suuri muutos Suomelle, mutta tämä muutos ei tarkoita suurta linjanvaihtumista tai takinkääntöä. Nato-jäsenyys voidaan nähdä loogisena askeleena, jonka ottaminen vaati suurta muutosta Euroopan turvallisuudessa. Suomen Nato-jäsenyyden pitäminen suurena linjanmuutoksena vaatisi, että ei ottaisi huomioon vuosikymmenten jatkumoa siinä tavassa, miten Suomi on viestinyt liittoutumisaikeistaan. Kaiken kaikkiaan optio on turha, jos sitä ei koskaan ole käyttämässä. Suomen ulkopoliittinen linja ja Nato-optio olivat kaikessa epämääräisyydessään ja vähäsanaisuudessaan lopulta selkeitä. Jos Euroopan turvallisuustilanteessa havaitaan muutoksia, voi myös Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus muuttua sotilasliiton jäsenyyteen, ja niin myös tapahtui.

5 Suomen Nato-hakemuksen syyt

Seuraavissa kappaleissa tutkin, miksi Suomi päätti hakea Natoon vuonna 2022. Tähän liittyy olennaisesti kysymys siitä, miksi Natoon ei haettu aikaisemmin, eli ennen laajaa eurooppalaista konfliktia. Etsin aineistostani Waltin neljää uhkaa luovaa tekijää (kokonaisvoima, läheinen voima, hyökkäysvoima ja hyökkäykselliset tarkoitusperät), ja pyrin luomaan kuvan siitä, miksi Suomi koki olevansa uhattuna.

Käsittelen myös Nato-jäsenyyttä estäneitä tekijöitä, jotta voimme ymmärtää, miksi Nato-jäsenyyttä ei pidetty turvallisuutta lisäävänä tekijänä ennen vuotta 2022. Tämän lisäksi pohdin Nato-keskustelun muutosta, mitä pidän tärkeänä tekijänä Nato-päätöksen muodostumisessa. Uskon, että kevät 2022 oli ensimmäinen kerta Nato-option historiassa, jolloin tosiasiaassa option käytöstä tai käyttämättömyydestä piti tehdä päätös. Päätöksenteon tarve taasen oli yksi option käyttöä puoltavista tekijöistä.

5.1 Perustelut Nato-hakemukselle

Eduskunta käsitteli ennen Suomen jäsenhakemusta Natoon Valtioneuvoston ajankohtaisselonteon turvallisuusympäristön muutoksesta (Valtioneuvosto 2022a) ja selonteon Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon (Valtioneuvosto 2022b). Selonteossa Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon viitataan ajankohtaisselontekoon (jonka julkaisupäivänä Suomi ei ollut vielä julkisesti ilmaissut aikeitaan liittyä Naton jäseneksi) asiakirjana, jossa arvioidaan turvallisuusympäristön muutosta.

Venäjän käynnistämä sota vaarantaa koko Euroopan turvallisuuden ja vakauden.

Venäjän julkilausuttuna tavoitteena on muuttaa Euroopan turvallisuusjärjestystä.

(Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta, Valtioneuvosto 2022)

Ajankohtaisselonteossa kuvaillaan Venäjän vaatimuksia Naton laajenemisen lopettamisesta, pyrkimystä muuttaa Euroopan turvallisuusjärjestelmää ja kansainvälistä oikeutta loukkaavaa hyökkäyssotaa. Hyökkäyssota saa ajankohtaisselonteossa suurimman huomion ja Suomen lähialuetta kuvaillaan rauhalliseksi. Suomeen ei ajankohtaisselonteon mukaan kohdistu uhkaa. Tästä huolimatta selonteossa Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon perustellaan liittymistä Natoon Suomen turvallisuuden vahvistamisella, sillä kuten ulkoministeri Haavisto totesi selonteon eduskuntakäsittelyssä ”-- nykyiset turvallisuusrakenteet Euroopassa eivät toimi, eivät ole kyenneet estämään sota” (Haavisto 2022a).

Euroopan turvallisuusympäristö siis heikentyi ja nykyiset turvallisuusrakenteet koettiin riittämättömiksi, sillä ne eivät estäneet Venäjän hyökkäyssotaa. Tämän hyökkäyssodan vuoksi myös Suomi koki oman turvallisuusratkaisunsa riittämättömäksi lisääntyneen uhan takia ja haki lisäturvaa pyrkimällä liittoutumaan sotilaallisesti. Uhka muodostui juuri hyökkäyksestä eli sen takia, että Venäjä demonstroi hyökkäyksellisiä tarkoituksia, valmiutta täyteen sotaan saavuttaakseen ulkopoliittiset päämääränsä. Tätä näkemystä tukee myös ulkoasiainvaliokunnan mietintö ajankohtaiselonteosta ja selonteosta Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon (Ulkoasiainvaliokunta 2022), jossa viitataan Venäjän sotilaalliseen voimaan nojautuvaan ulkopoliittikkaan, sotilaallisen voimankäyttökynnyksen madaltumiseen ja mahdollisuuteen käyttää sotilaallista voimaa. Nämä seikat ulkoasioinvaliokunnan mukaan heikentävät Suomen turvallisuutta. Asian ytimessä ei siis ole suoranaisesti Venäjän sotilaallinen voima, vaan Venäjän valmius käyttää sotilaallista voimaa, mikä viestii ulospäin Venäjän ulkopoliittikan hyökkäyksellisistä tarkoituksista.

Puolustusliitto Naton jäsenyyden myötä Suomi olisi osa Naton yhteistä puolustusta ja siten Pohjois-Atlantin sopimuksen viidennen artiklan mukaisten turvatakuiden piirissä. Suomen puolustuksen ennaltaehkäisevä vaikutus olisi nykyistä huomattavasti suurempi

(Hallituksen esitys HE 315/2022 vp)

Myöhemmässä hallituksen esityksessä Pohjois-Atlantin liittoon liittymisestä (HE 315/2022 vp 2022) asia perusteltiin samalla tavalla kuin aikaisemmin. Naton jäsenyyden kuvataan kasvattavan Suomen puolustuksen ennaltaehkäisevää vaikutusta ja täten Suomen turvallisuutta. Suomi taasen tarvitsee lisäturvallisuutta, sillä Venäjän hyökkäys Ukrainaan muutti turvallisuusympäristöä perustavanlaatuisesti. Hallituksen esityksen selostuksessa Suomen Nato-hakemuksen taustasta viitataan vahvasti ajankohtaiselontekoon turvallisuusympäristön muutoksesta, ja turvallisuusanalyysiin ei vaikuttanut Ukrainan sodan asemasotamaisemmaksi muuttunut tilanne eivätkä tätä edeltäneet Harkovan ja H'ersonin alueiden vastahyökkäykset.

Tämä vahvistaa kuvaa siitä, että Venäjän hyökkäykselliset tarkoituksiperät olivat tärkein tekijä Suomen Nato-hakemuksen taustalla. Hallituksen perusteluissa korostuu Venäjän hyökkäyksen vaikutukset, ei Venäjän sotilaallinen voima, tai voiman heikkeneminen sodan pitkittyttyä Ukrainassa. Esityksessä viitataan myös Venäjän haluun muokata Euroopan turvallisuusarkkitehtuuria ja valmiutta sotilaalliseen toimintaan päämääriensä

saavuttamiseksi. Venäjällä siis on tulkittu olevan valmiutta sotilaalliseen aggressioon naapureitaan kohtaan. Myös Suomen maantieteellinen asema nousee perusteluissa esiin, mutta ei niin vahvasti kuin hyökkäykselliset tarkoituksperät. Hallituksen ei tarvitse erikseen mainita, että Suomella ja Venäjällä on pitkä maaraja, joten esitys huomio Itämeren turvallisuustilaanteen heikentymisen. Selvää on se, että maantiede vaikuttaa Suomen ulkopolitiikkaan, ja jos Suomi olisi Irlannin rajanaapuri, vaikuttaisi Venäjän hyökkäyssota Suomeen vähemmän.

Avainpolitiikkojen perustelut Suomen Nato-hakemuksen taustoista ovat noudattaneet vahvasti samaa ”virallista” linjaa, kuin viralliset asiakirjat. Jo ennen Suomen Nato-hakemuksen tai ajankohtaiselonteon julkistamista pääministeri Marin arvioi, että Nato-jäsenyys toisi Suomelle lisää turvallisuutta, mitä tarvitaan Venäjän sotatoimien vuoksi (Nurmi 2022). Myös presidentti Niinistö puhui Naton turvallisuutta lisäävästä vaikutuksesta, jota tarvitaan Venäjän sotatoimien vuoksi. Ukrainan sodan lisäksi Niinistö painotti vaakakupissa enemmän painavan Venäjän vaatimukset siitä, että Nato pysäyttäisi laajenemisensa ja ei ottaisi enää uusia jäseniä (Ristamäki ja Nurmi 2022a). Jos näin tapahtuisi, se veisi Suomelta Nato-option pelotevaikutuksen ja heikentäisi Suomen turvallisuutta. Tämä myös viittaa Venäjän etupiirijatteluun ja haluun hallita naapurimaitensa ulkopolitiikkaa, sillä Suomen ja Ruotsin (jotka eivät haastatteluhetkellä olleet vielä julkistaneet hakevansa Natoon) lisäksi Natoon virallisesti haluavista maista (Bosnia ja Hertsegovina, Georgia ja Ukraina) kaksi ovat Venäjän rajanaapureita, joiden kanssa Venäjä on sotinut. Aggressiivinen etupiirijattelu taas näyttäytyy uhkaavana ja on omiaan luomaan uhkakuva Venäjän naapurivaltioiden laskelmissa.

Nato-hakemuksen julkistamisen yhteydessä järjestetyssä tiedotustilaisuudessa Marin totesi, että Venäjä näyttäytyi Suomelle sodan alkamisen jälkeen erilaisena, ja enää ei voi luottaa siihen, että Venäjän naapurina olisi rauhallista, jos Suomi olisi ”yksin”, eli sotilaallisesti liittoutumaton (YLE 2022b). Venäjän arvaamattomuuden lisäksi Nato-perusteluissa korostuu oman turvallisuuden maksimointi. Eritoten presidentin suusta on kuultu usein lausuntoja, jonka mukaan Suomi haluaa Natoon, koska Suomi pyrkii maksimoimaan turvallisuutensa, ja se ”ei ole keneltäkään pois”, turvallisuuden maksimoinnista Naton avulla kertoo se, että aikaisemmin Niinistö oli kuvaillut Naton olevan kaikista saatavilla olevista vaihtoehdoista riittävin turva (Niinistö 2022a, 2022b; YLE 2022b).

Valtaosa Nato-jäsenyyttä puoltavista lausunnoista tuli tasavallan presidentiltä ja pääministeriltä, kun taas ulkoministeri Haavisto ja puolustusministeri Kaikkonen jäivät pienempään rooliin. Molemmat ministerit kommentoivat lehdistössä enemmän Nato-hakemuksen tilannetta ja tulevia ratifiointeja (esim. R. Husu 2022; Karvala ja Ahonen 2022; Lakka 2022; Stenroos ja Hakahuhta 2022). Perustellessaan Suomen päätöstä hakea Naton jäseneksi molemmat ministerit painottivat ulkopoliittisen linjan mukaisesti Naton turvallisuutta lisäävästä vaikutusta ja sotilaallisesta pelotteesta, mikä on tarpeen Venäjän toiminnan vuoksi (Haavisto 2022a, 2023; Kaikkonen 2022d, 2022c).

Myöskään liittoutumispäätökseen vähemmän vaikuttavia seikkoja, jotka eivät ole täysin liitoksissa uhkaan (ideologinen samankaltaisuus, poliittinen manipulaatio ja rahallinen tuki), ei perusteluissa näkynyt. Rahallisen tuen merkityksen voi sulkea suoraan pois, sillä Suomi ei ole suurvaltojen rahallisen avustuksen vastaanottaja, vaikkakin pelko kaupan vähenemisestä Venäjä-suhteiden mahdollisesti heikentyessä on voinut vaikuttaa aikaisempiin pohdintoihin Nato-jäsenyyden hyvistä ja huonoista puolista. Ideologiasta ei valtionjohdossa keskusteltu, mutta Suomen ja Venäjän poliittisten järjestelmien erilaisuus muiden syiden lisäksi on todennäköisesti vähentänyt Suomen ja Venäjän välisen sotilasliiton mahdollisuutta, sillä toisena vaihtoehtona on ollut liittyä pääosin liberaaleista demokratioista koostuvan sotilasliiton jäseneksi³⁰. Uhka kuitenkin painaa vaakakupissa enemmän kuin ideologia, joten Suomi ei olisi liittoutunut myöskään liberaalidemokraattisen Venäjän kanssa, jos tämä hypoteettinen valtio olisi hyökännyt Ukrainaan.

Huomattavaa Suomen Nato-perusteluissa on niiden samankaltaisuus. Suurin ero johtavien poliitikkojen Nato-kannoissa on se, milloin heidän henkilökohtainen mielipiteensä on kääntynyt Nato-jäsenyyden kannalle. Niinistö on kertonut päätöksen tapahtuneen silloin, kun Venäjä vaati Naton laajenemisen keskeyttämisestä ”konkreettisia sopimuksia” ja pyrki näin rajoittamaan Suomen ulkopoliittista toimintatilaa (Waris 2022), kun taas Marin on kertonut kannanmuodostuksen kestäneen kauemmin, mutta olleen olennaisesti linkittynyt Venäjän ulkopoliitiikan kasvaneeseen aggressiivisuuteen (Muhonen 2022).

Toinen merkillepantava yksityiskohta on perustelujen vähäisyys. Niin tutkijoiden, kuin ulkoasiainvaliokunnan mukaan, Nato-jäsenyys on suurin ulkopoliittinen päätös Suomessa sitten EU-jäsenyyden (Iso-Markku ym. 2023; Ulkoasiainvaliokunta 2023), mutta jäsenyyttä

³⁰ Suomen liittyessä Natoon Naton jäsenmaista yksi, Turkki, luokiteltiin ei-demokraattiseksi ja ei-vapaaksi valtioksi. Muut jäsenmaat luokiteltiin vapaiksi ja demokraattisiksi valtioiksi (Freedom House 2023; The Economist intelligence unit 2022).

on tarvinnut perustella vain vähän. Tämä voi johtua hyvin laajasta yksimielisyydestä niin kansalaisten kuin poliitikkojen keskuudessa³¹ tai siitä että syytä Natoon liittymiseen pidettiin itsestäänselvyytenä, mitä ei tarvitse perustella sen syvällisemmin.

Pääasiallinen syy Suomen Nato-hakemukselle oli Venäjän esittämät aggressiiviset tarkoitusperät. Perusteluissa hyvin usein mainittiin turvallisuusympäristön muutos, mikä johtui Venäjän hyökkäyksestä Ukrainaan. Tämän lisäksi perusteluissa puhuttiin Venäjän arvaamattomuudesta ja kansainvälisen tilanteen kiristymisestä. Kokonaisvoima, hyökkäysvoima ja läheinen voima jäivät perusteluissa käytännössä olemattomiksi ja syystä. Tiedossa on, että Venäjä on menettänyt joukkoja ja kalustoa Ukrainan sodassa, joten Venäjän kokonaisvoima on heikentynyt. Tämän lisäksi Venäjä on myös siirtänyt joukkoja Suomen lähellä olevista varuskunnista (Huhtanen 2022c), joten suurin osa normaalisti Suomen lähialueilla olevista joukoista on maantieteellisesti kauempana Suomesta kuin ennen Nato-hakemusta. Suomi siis haki Naton jäseneksi, koska koki uhkaa, mikä johtui Venäjän osoittamista hyökkäyksellisistä tarkoitusperistä.

Mainittakoon vielä se, että sanaa ”uhka” ei käytetty Nato-perusteluissa, päinvastoin: usein mainittiin, että Suomeen ei kohdistu sotilaallista uhkaa (esim. Kaikkonen 2022a; Maaseudun Tulevaisuus 2022; Sisäministeriö 2023). Tämä on kuitenkin syytä erottaa Waltin määrittelemästä uhkatasapainosta koetusta uhasta, mikä muodostuu aikaisemmin mainituista tekijöistä.

5.2 Miksi ei aikaisemmin?

Suomen liittyttyä Natoon on syytä kysyä, miksi Suomi haki ja liittyi Natoon nyt, eikä esimerkiksi vuosituhannen vaihteen laajenemisissa samaan aikaan Baltian maiden kanssa vuonna 2004 tai tätä aikaisemmin vuoden 1999 laajenemisessa, jolloin ensimmäiset entiset kansandemokratiat liittyivät Natoon. Myöskään Georgian sota 2008 tai Krimin miehitys ja laitton Venäjään liittäminen sekä Itä-Ukrainan separatistien tukeminen vuonna 2014 eivät luoneet Venäjästä tarpeeksi suurta uhkaa, jolloin Suomi olisi pyrkinyt liittoutumaan Venäjän voimaa ja havaittua uhkaa vastaan.

³¹ Eduskunta hyväksyi selonteon Suomen liittymisestä Natoon äänin 188 puolesta, 8 vastaan (Eduskunta 2022) ja hyväksyi Pohjois-Atlantin sopimukseen liittymisen äänin 184 puolesta ja 7 vastaan (Eduskunta 2023). Mielipidemittauksissa jäsenhakemuksen jättämisen jälkeen Natoon liittymistä kannatti lähes 80 % (Huhtanen 2022b).

Selitän, miksi vasta Venäjän täysimittainen hyökkäys Ukrainaan sai Suomen hakemaan Natoon kolmen tekijän kautta. Nämä tekijät ovat: fyysinen turvallisuus, ontologinen turvallisuus ja Nato-keskustelun muutos. Kaksi turvallisuuteen liittyvää tekijää selittävät sitä, miksi Naton ei mahdollisesti ajateltu kasvattavan Suomen turvallisuutta ennen vuotta 2022 ja ajatus keskustelun muutoksesta kuvaa sitä, miten Nato-keskustelu muuttui keväällä 2022 verrattuna aikaisempaan Suomessa käytyyn Nato-keskusteluun.

5.2.1 Turvallisuus

Kuten tiedämme, valtiot liittoutuvat havaitsemaansa uhkaa vastaan ja pyrkivät maksimoimaan oman turvallisuutensa. Jos ajattelemme Suomen ja Naton suhteita turvallisuuden kautta, on kysyttävä miksi Naton ei ajateltu kasvattavan Suomen turvallisuutta. Fyysinen turvallisuus on kahdesta turvallisuuden lajista (toinen on ontologinen turvallisuus) ensimmäinen, jota käsittelen.

Uskon, että ajatus turvallisuusdilemmasta ja tästä johtuva varustelukierteen pelko Suomen rajoilla Naton ja Venäjän välillä on vaikuttanut Suomessa tehtyihin ulkopoliittisiin pohdintoihin ja osaltaan vaikuttanut ajatukseen siitä, että Natoon liittyminen ei parantaisi Suomen turvallisuutta, etenkin silloin, kun Venäjä ei näyttäytynyt Suomelle uhkana. Ulkoministeriön vuonna 2007 julkaistun raportin Suomen Nato-jäsenyyden mahdollisista vaikutuksista mukaan Venäjä pyrkii ylläpitämään sotilaallista tasapainoa yllä Euroopassa (Sierla 2007), jolloin voidaan olettaa, että Suomen Nato-jäsenyys aiheuttaisi sen, että Venäjä sijoittaisi asevoimiaan lähelle Suomen rajaa entistä enemmän. Vuoden 2016 selvityksessä Nato-jäsenyyden mahdollisista vaikutuksista taasen todettiin, että mahdollinen Suomen Nato-jäsenyys taasen voisi johtaa ”määrittelemättömäksi ajaksi vakavaan kriisiin Venäjän kanssa” (Bergquist ym. 2016, 51). Turvallisuusdilemman alaisessa maailmassa on mahdotonta tietää, mitä tavoitteita toisilla valtioilla on ja yhden valtion turvallisuutta vahvistavat toimet (kuten Suomen Nato-jäsenyys) voivat tuntua toisista valtioista uhkaavilta.

Etenkin silloin, kun Suomeen ei kohdistu sotilaallista uhkaa³² on ymmärrettävää, että näitä riskejä ei ole haluttu ottaa. Jos Suomen valtionjohdossa on ajateltu, että Suomeen kohdistuva uhka kasvaisi hakemisprosessin aikana, tai että Venäjän tuottama kokonaisuhka ei ole niin suuri, että hetkellinen kahdenvälinen kriisi ja mahdollinen tulevaisuuden jännitteiden kasvu

³² Julkisten lausuntojen mukaan Suomeen ei ole kohdistunut sotilaallista uhkaa kylmän sodan jälkeen. Sisäministeriön kansallisessa riskiarviossa (2023) kuvaillaan, että Suomeen ei kohdistu sotilaallista uhkaa, mutta tilanne on ”vakavampi ja vaikeammin ennakoitavissa kuin kertaakaan kylmän sodan jälkeen”.

on liian korkea hinta maksettavaksi Nato-jäsenyydestä, on rationaalista olla hakematta jäsenyyttä, mutta pitää ovi jäsenyydelle auki. Arvioissa on kuitenkin arvioitu, että Nato-jäsenyys kasvattaisi pitkällä aikavälillä Suomen fyysistä turvallisuutta (Bergquist ym. 2016; Sierla 2007), joten pelkän fyysisen turvallisuuden kautta Suomen pysymistä Naton ulkopuolella ei voi selittää. Tämän vuoksi tarkastelen seuraavaksi ontologista turvallisuutta.

Kuten tutkielmani teoriaosiossa kerroin, ontologisen turvallisuuden teorian mukaan valtiot havittelevat fyysisen turvallisuuden lisäksi myös ontologista turvallisuutta eli oman identiteettinsä varmistamista ja turvaamista. Valtion ontologinen turvallisuus muodostuu valtion suhteista muiden valtioiden kanssa ja valtiot kiintyvät näihin suhteisiin, mikä tuo varmuutta valtiolle siitä, millainen valtion identiteetti on. (Mitzen 2006; Steele 2007)

Suomen tapauksessa pohdin Suomen identiteettiä valtiona idän ja lännen välissä, jolla on hyvät suhteet länteen, mutta myös hyvät ja ”erityiset” naapurisuhteet Venäjään. Täten ajatus Suomen Venäjä-suhteiden heikentymisestä Nato-jäsenyyden myötä on uhannut Suomen valtiollista identiteettiä, jolloin vasta nyt, kun yhteistyö ja hyvät naapuruussuhteet Venäjän kanssa muuttuivat yhteensopimattomaksi ajatukseksi Suomen läntisen identiteetin kanssa, pystyi Suomi pakon edessä irtautumaan tästä identiteetistä. Suomi joutui Ukrainan sodan myötä valitsemaan viiteryhmänsä, sillä hyvät naapurisuhteet muuttuivat mahdottomiksi ylläpitää. Täten myöskään Nato-jäsenyys ei uhannut näitä hyviä naapurisuhteita, sillä tämä aika Suomen ulkopoliitikassa tulkittiin päättyneeksi.

Kylmän sodan jälkeen, kun Suomi kykeni tosiasiallisesti asemoimaan itseään uudestaan maailmassa ja hakeutui syventyvään yhteistyöhön Naton kanssa, alkoi myös identiteetin uudelleenaseointi. Suomen ulkopoliitikassa levisi ajatus siitä, että Suomi vihdoinkin pääsi sinne, minne se kuuluu eli ”länteen” ja irti suomettumisen ajasta ja Neuvostoliiton ikeestä. Tästä huolimatta näissä ajatuksissa läntisestä kotiinpaluusta Venäjä on tärkeässä roolissa ja tarjoaa vastinparin lännelle ja antaa kotiinpaluulle todellisen merkityksen (Browning 2002). Suomelle oli tärkeää läntisen yhteistyön, etenkin Nato-yhteistyön, alussa asemoitua läntiseksi valtioksi ja välttää vaikutelma entisestä itäblokin valtiosta, jolle Nato tuo turvaa Venäjän uhalta (Särkkä 2019). Samalla Suomelle oli tärkeää säilyttää Pohjois-Euroopan vakaus ja pelkän säilyttämisen lisäksi toimia aktiivisesti niin, että tämä vakaus säilyy (Valtioneuvosto 1995b, 1997). Tähän ajatukseen vakauden säilyttämisestä sisältyy hyvän naapuruuden tärkeys, ja hyvä naapuri ei keikuta venettä liittymällä sotilasliittoon, jota naapuri pitää pääasiallisena uhkana.

Ajatus hyvistä Venäjä-suhteista ja niiden tärkeydestä Suomelle säilyi mukana ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteissa, välillä jopa osittain ristiriitaisesti. Esimerkiksi vuoden 2009 selonteossa Venäjän kuvaillaan aiheuttavan konkreettisia turvallisuusuhkia tietoverkkohyökkäyksillä Georgiaan ja Viroon ja käyttäneen sotilaallista voimaa Georgiassa. Samassa selonteossa Suomen kerrotaan kehittävän poliittisia suhteitaan Venäjään ja pyrkii vaikuttamaan Baltian maiden ja Venäjän suhteiden kehittymiseen positiivisesti (Valtioneuvosto 2009). Samassa selonteossa huomioidaan myös Venäjän mahdollisuus vaikuttaa Pohjois-Euroopan valtioihin energiapolitiikan avulla, joten selvästi selonteossa ollaan tietoisia siitä, että Venäjällä on kyky ja halukkuus vaikuttaa Suomeen monilla eri keinoilla, jos se niin haluaa.

Tästä huolimatta Suomi pyrki kasvattamaan ja tiivistämään suhteitaan lähes kaikilla politiikan osa-alueilla³³ ja ylläpitämään Suomen tiivistä Venäjä-suhdetta, joka näyttäytyi esimerkiksi tiiviinä kahdenvälisinä valtionjohdon tapaamisina. Suomi pyrki toimimaan välittäjävaltiona idän ja lännen välissä, ja ikään kuin neutraalina kohtaamispaikkana, vaikka Suomi EU:n jäsenenä oli sitoutunut EU:n yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Venäjä-yhteistyön ylläpitämisestä ja hyvien kahdenvälisen suhteiden tarpeesta vallitsi laaja konsensus, ja Venäjä nähtiin Suomessa pääasiallisesti mahdollisuutena (Szymański 2018)

Suomen rooli valtiona, jolla on hyvät suhteet sekä länteen että Venäjään oli myös selkeästi sanoitettu ajatus, ei pelkkä taustalla vaikuttava hiljainen ajatus. Tasavallan presidentin kanslian tiedotteessa Yhdysvaltojen ja Venäjän presidenttien tapaamisesta Helsingissä (Tasavallan presidentin kanslia 2018) Suomen sanottiin johdonmukaisesti edistäneen dialogia ja kahden suurvallan presidentin tapaaminen Suomessa on luontevaa jatkoa tälle dialogin edistämiseksi. Suomelle siis on luontevaa tarjota ”neutraali” tapaamispaikka niin idän ja lännen johtajille. Trumpin ja Putinin tapaaminen Helsingissä ei ollut ensimmäinen kerta, kun suurvaltojen johtajat tapaavat Suomessa, sillä Helsinki on toiminut paikkana monelle huippukokoukselle, tunnetuimpana näistä vuoden 1975 ETYK-huippukokous, jonka päätöslauselmaa on myöhemmin pidetty yhtenä kylmän sodan loppua edistäneenä tekijänä (Thomas 2001).

³³ Esim. Kataisen hallituksen ohjelmassa sanottiin: ” Suomi vahvistaa tiiviitä, laaja-alaisia ja monentasoisia kahdenvälisiä suhteita Venäjän kanssa” sekä ” Lähialueyhteistyötä Venäjän kanssa jatketaan ja uudistetaan. Ydinturvallisuus, ympäristön tilan parantaminen ja tartuntatautien ehkäiseminen ovat lähialueyhteistyön keskeisiä tavoitteita. Rajat ylittävän yhteistyön vahvistaminen on jatkossakin Suomelle tärkeää.” (Valtioneuvosto 2011, 19–20)

Ajatus siitä, että Suomi voisi menettää tämän roolin, jos se liittyisi Natoon on myös ollut läsnä. Vuonna 2018 Niinistö sanoi Frankfurter Allgemeine Zeitungin haastattelussa Venäjän näkevän rajan takana suomalaisia, mutta jos Suomi liittyisi Natoon he näkisivät vihollisia (Wyssuva 2018), mikä kuvastaa hyvin pelkoa oman aseman ja samalla identiteetin menettämisestä. Kuten mainittu, myös ulkoministeriön arviot mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista puhuivat kahdenvälisen suhteiden heikkenemisestä, suhteiden, joita vielä vuonna 2020 kuvailtiin Suomelle keskeisiksi, vaikka samalla Venäjän kuvailtiin haluavan etupiirijakoon perustuvaa turvallisuusjärjestelmää Euroopassa (Valtioneuvosto 2020).

Pidän tätä näkemystä ristiriitaisena, sillä Venäjän tiedettiin olevan valmiina olevan käyttämään sotilaallista voimaa ja painostusta esim. energiaa käyttämällä ulkopoliittisten tavoitteidensa edistämiseksi. Samalla Suomen tiedettiin olevan maantieteellisellä alueella, Itämerellä ja arktisella alueella, joiden merkityksen kuvailtiin kasvavan ja Venäjän kuvailtiin aseistavan näitä alueita ennalta enemmän (Valtioneuvosto 2020).

Tästä huolimatta suhteita haluttiin tiivistää. Tämä selittyy Suomen ajatuksella omasta asemastaan ja rutiininomaisen suhteen ylläpitämisestä Venäjään, mikä taasen vahvisti Suomen omakuvaa ja ontologista turvallisuutta. Ontologisen turvallisuuden näkökulmasta valtiot voivat tietoisesti ylläpitää politiikkaa, mikä heikentää fyysistä turvallisuutta, mutta ylläpitää valtion identiteettiä (Mitzen 2006). Uskon tämän olleen pääasiallinen syy sille, miksi Suomi ei halunnut liittyä Natoon ennen kevättä 2022. Pelko oman identiteetin menettämisestä ja nykyisen identiteetin luoma turva oli suurempi, kuin saatavilla oleva fyysinen turvallisuus sotilasliitosta. Naton jäseneksi liittyminen tarkoittaa sotilaallisen liittoutumattomuuden päättymistä ja suurta muutosta Venäjä-suhteissa. Suomessa ei haluttu tätä muutosta, ennen kuin Venäjä-suhteet muuttuivat Venäjän hyökättyä täysimittaisesti Ukrainaun.

5.2.1.1 Venäjän hyökkäys ja identiteetin muutos

Venäjän hyökkäys Ukrainaun muutti Euroopan kylmän sodan jälkeistä turvallisuusrakennetta perustavanlaatuisesti (Meister 2022; Valtioneuvosto 2022a). EU:n (jonka yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan osa myös Suomi on) yhteiset talouspakotteet ovat tehneet hyvin selväksi, että aikaisemman kaltainen yhteistyö Venäjän kanssa ei ole enää mahdollista, kuten se oli vuoden 2014 jälkeen, vaikka jo silloin EU puhui suhteiden vakavasta heikkenemisestä. Vuoden 2014 jälkeen taloudellinen yhteistyö EU:n ja Venäjän välillä kuitenkin jatkui, ja EU toivoi rakentavaa yhteistyötä ja odotti Venäjän yhä noudattavan Euroopan turvallisuuden pohjarakenteina toimivia sopimuksia sekä oli valmis yhteistyöhön Venäjän kanssa, kun

toimijoilla on yhteneviä intressejä (Unionin ulkoasioiden ja turvallisuuspolitiikan korkea edustaja 2015, 2016). Jo vuoden 2014 jälkeen EU asetti talouspakotteita Venäjälle, mutta nämä pakotteet eivät koskeneet taloudellista yhteistyötä tai Venäjän energia-alaa, toisin kuin vuoden 2022 talouspakotteet.

Tämän takia myös Suomi kykeni ylläpitämään vanhaa rooliaan Venäjän kanssa toimiessaan. Suomen, tai kenenkään muunkaan, ei odotettu irtautuvan täysin Venäjästä, joten Suomelle ei muodostunut syytä harkita omaa kansainvälistä rooliaan uudestaan. Tätä mahdollisuutta helmikuun 2022 jälkeen ei enää ollut ja Suomen entinen rooli muuttui mahdottomaksi. Suomi ei halunnut valtiona leimautua ”Putinin ymmärtäjäksi” (saksaksi *Putinversther*), vaan pysyä yhtenäisessä EU:n ulkopoliittisessa rintamassa. Tämä myös puettiin sanoiksi. Pääministeri Marin haastattelussa sanoi Venäjän hyökkäyksen Ukrainaun muuttaneen Suomen suhdetta Venäjään perustavanlaatuisesti ja peruuttamattomasti (Nurmi 2022). Identiteetin muutokseen paine tuli siis myös sisältäpäin. Suomessa ei myöskään ollut halua olla enää hyvissä väleissä aggressiivisen Venäjän kanssa, ja esiin nousi ajatus siitä, että Suomi oli ollut aina väärässä Venäjän suhteen, ja Baltian maiden huomattavasti Venäjä-vastaisempi ulkopoliittikka oli lopulta oikea ratkaisu (Marin 2022).

Suomen siis piti muokata identiteettiään, sillä aikaisempi identiteetti kävi mahdottomaksi ja ontologinen ahdistus kasvoi sietämättömäksi. Selvää on, että Suomi ei olisi voinut ylläpitää identiteettiään läntisenä valtiona, jolla on hyvät suhteet Venäjään ja samalla vastustaa EU:n ennennäkemättömän suuria talouspakotteita (Eurooppa-Neuvosto 2023) tai pyrkiä huomioimaan Venäjän ”legitiimejä turvallisuusriskejä” ja olla tuomitsematta Venäjän hyökkäystä yhtä selväsanaisesti, kuin muutkin läntiseksi itsensä mieltävät valtiot. Suomen piti valita uusi identiteettinsä joko läntisenä valtiona tai Venäjän tukijana, ja en usko tämän päätöksen olleen vaikea. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan selkeä suunta kylmän sodan päättymisen jälkeen on ollut länteen, ja tämä on ollut se viiteryhmä, jossa Suomi on nähnyt itsensä. En kuitenkaan usko, että ontologinen turvallisuus ja identiteetti olivat ne asiat, jotka saivat Suomen hakemaan Naton jäsenyyttä, vaan nämä tekijät löytyvät aikaisemmin mainituista tekijöistä, jotka muodostavat koetun uhan.

En kuitenkaan usko, että Suomen Nato-jäsenyys olisi ollut mahdollinen, jos vastaavaa identiteetin uudelleenasetointia ei olisi tarvinnut tehdä. Hyvänä esimerkkinä tästä toimii vuosi 2014, jolloin Venäjä liitti Krimin niemimaan itseensä ja osallistui sotaan Ukrainassa. Tällöinkin Venäjä näytti aggressiivisia tarkoituksia, mutta vastaavanlaista identiteetin

uudelleenaseointia ei tarvinnut tehdä, sillä myös esimerkiksi Saksa teki suurta taloudellista yhteistyötä Venäjän kanssa, ja Putinin ja Trumpin huippukokouksen isännöinti Helsingissä ei tehnyt Suomesta Putinin ymmärtäjää, vaan välittäjävaltion muiden silmissä. 2022 tilanne muuttui ja Venäjän kanssa yhteistyön tekeminen on laajasti tuomittua, joten myöskään Suomi ei voi asemoitua valtioksi, jolla on hyvät suhteet Venäjään.

Suomen liittyttyä Natoon, niin presidentti kuin pääministerikin julistivat uuden aikakauden alkaneen (Marin 2023; Niinistö 2023). Jo ennen virallista jäsenyyttä Suomi oli erittäin laajasti integroitunut Natoon monilla sotilaallisen yhteistyön sektoreilla. Tämä yhteistyö ei kuitenkaan vähennä täysjäsenyyden tuomia hyötyjä, ja jäsenenä Suomi saa aikaisempaan statukseensa verrattuna uusia etuja, tärkeimpinä Naton turvatakuut ja täyden osallistumisoikeuden Naton tärkeimpiin päätöselimiin. Jäsenyyden suurempi merkitys saattaa silti olla ei-sotilaallisella puolella. Nato-jäsenyys on suuri poliittinen ja symbolinen ele, mikä viestii Suomelle ja muille Suomen paikasta ja roolista maailmalla.

Suomessa on edessä myös suuri kulttuurin muutos, sillä vaikka päivittäinen yhteistyö Nato-maiden kanssa ei muuttuisi valtavasti, pitää Suomen oppia ajattelemaan kuin sotilaallisesti liittoutunut valtio ja löytää uusi Suomelle sopiva liittoutunut identiteetti. Liittoutunut identiteetti voi kuitenkin yhä olla suomalainen identiteetti. Tätä kuvastaa hyvin se, miten presidentti Niinistö kertoi puhelustaan Putinille Suomen haettua Natoon. Putinille soitettiin, sillä ”Suomi ei ole mikään livahtelija” (Laukkanen 2022a), joten myös liittoutunut Suomi voi ylläpitää ajatusta rehellisestä ja suoraselkäisestä Suomesta, joka kertoo rehellisesti aikeistaan niin ystäville, kuin uhkaajille.

5.2.2 Nato-keskustelun muutos

Kolmanneksi keskustelun muutoksella tarkoitan sitä, miten Nato-keskustelu muuttui ja Suomessa ajateltiin, että Suomen on tehtävä jonkinlainen päätös Naton suhteen. Aikaisemmin Suomen Nato-keskustelussa todellista jäsenyyskeskustelua ei pidetty ajankohtaisena, ja todellista keskustelua Naton puolesta ei ollut. Pidän hyvänä esimerkkinä tästä pääministeri Kataisen Nato-komentointia vuodelta 2014, jolloin hän sanoi henkilökohtaisesti kannattavansa Naton jäsenyyttä, mutta samalla muistutti siitä, että hänen hallituksensa ei tule hakemaan Natoon (YLE 2014a). Kun tätä vertaa ulkoministeri Haaviston puheenvuoroon Pohjois-Atlantin sopimuksen hyväksymisestä, jossa hän sanoi ” Uskon, että olimme keväällä sellaisessa tilanteessa, että meidän piti tehdä päätös melko nopeasti- -” (Haavisto 2022b), on muutos selvä. Suomessa poliittisesti ajaututtiin tilanteeseen, jossa oli tehtävä jonkinlainen

päätös Natosta, ja aikaisemmista keskusteluista eroten, myös Naton ulkopuolella pysyminen ja ”option” ylläpitäminen olisi ollut päätös eri tavalla, kuin aikaisemmin.

Myös alkuvuodesta 2015 pääministeri Stubb ei pitänyt Nato-jäsenyyttä ajankohtaisena lähitulevaisuudessa, vaikka samassa lehdistötilaisuudessa Naton pääsihteeri Stoltenberg sanoi venäläisten sotilasjoukkojen olevan Itä-Ukrainassa (Tuohinen 2015). Seitsemän vuotta tämän jälkeen pääministeri Marin sanoi SDP:n puoluevaltuuston kokouksessa, että Suomen sotilaallista liittoutumattomuutta tulisi arvioida uudestaan. Tämän lisäksi tärkeää on, että Marin sanoi myös liittymättä jättämisen olevan päätös, jolla on seurauksia (de Fresnes 2022).

Pidän tätä muutosta ajattelussa yhtenä avainasiana Suomen Nato-päätöksen muodostumisessa. Venäjän täysimittainen hyökkäys Ukrainaun aiheutti niin suuren shokin Suomen turvallisuusrakenteissa, että perusratkaisuja oli pakko tarkastella uudestaan, ja Nato-keskustelua ei voinut enää pitää asiana, mikä ei ole ajankohtainen. Keskustelu siirtyi laajamittaisesti siihen, että on tehtävä ”Nato-päätös³⁴” ja keskustelussa korostui jälleen keskustelu Natoon liittymisestä, mikä oli teemana jäänyt taka-alalle Ukrainan sodan ja Krimin miehityksen jälkeen (Särkkä 2019). Päätöskeskustelussa oli käytännössä mahdollisuus joko päättää hakea Natoon tai olla hakematta Natoon, sillä käytännössä, kuten pääministeri sanoi, hakematta jättäminen on myös päätös. Tämä tarkoittaa sitä, että aikaisempi ”option ylläpitäminen” olisi tarkoittanut kielteistä päätöstä. Toisin kuin aikaisemmin, jolloin Suomi pystyi ylläpitämään Nato-optiotaan, olisi optio voinut käytännössä romuttua, jos Suomi olisi päättänyt Nato-jäsenyyttä vastaan.

Tämä johtuu siitä, miten Suomen Nato-optio oli rakennettu. Kuten tiedämme, Suomen Nato-option perusajatuksena oli se, että jos Euroopan tai lähialueiden turvallisuustilanne muuttuu, niin Suomi vähintäänkin tarkastelee sotilaallista liittoutumattomuuttaan uudestaan, eli jos Suomi kokee olevansa uhattuna, niin se pyrkii Naton jäseneksi. Venäjän hyökättyä Ukrainaun nämä kriteerit täytyivät ja tätä kuvailtiin virallisissa asiakirjoissa suurimmaksi muutokseksi Euroopan turvallisuusjärjestelmässä sitten kylmän sodan lopun (Valtioneuvosto 2022a). Jos Suomi tässä tilanteessa olisi päättänyt olla liittymättä Naton jäseneksi, niin milloin Suomi olisi käyttänyt Nato-optionsa?

³⁴ Pääministerin ja ulkoministerin lausuntojen lisäksi presidentti Niinistö puhui keväällä tulevasta Nato-päätöksestä (Koivisto 2022). Tämän lisäksi esim. oikeusministeri Henriksson puhui ”päätöksestä siitä, hakeeko Suomi Naton jäseneksi” (Luotonen 2022) ja ajankohtaisselesteon julkaisemisen jälkeen puolustusministeri Kaikkonen arvioi Suomen päätöksen syntyvän ennen juhannusta (Laukkanen 2022b).

Jos, ja kun, oletamme valtioiden haluavan maksimoida oman turvallisuutensa, oli Natoon pyrkiminen ainoa mahdollinen vaihtoehto. Kielteinen Nato-päätös olisi osoittanut, että Suomi ei ole halukas hakemaan Naton jäseneksi, ja vienyt Nato-optiolta pohjan. Tämä taas olisi heikentänyt Suomen kokonaisturvallisuutta, sillä Nato-option tuoma pelotevaikutus olisi poistunut. Pelote ei ole hyödyllinen, jos valtio ei halukas käyttämään pelotettaan missään tilanteessa. Suomella oli siis keväällä 2022 kaksi vaihtoehtoa. Tällä kertaa Natosta oli tehtävä päätös: oli päätettävä lunastetaanko Suomen Nato-optio vai annetaanko option raueta. Pitkällä aikavälillä Natoon liittymisen on arvioitu kasvattavan Suomen turvallisuutta, kun taas Naton ulkopuolelle jääminen pitkällä aikavälillä heikentäisi Suomen turvallisuutta. Näin ollen kevään 2022 tilanteessa ainoa rationaalinen päätös Suomelle oli pyrkiä Naton jäseneksi ja täten käyttää lähes 30 vuotta valmiudessa ollut Nato-optio.

Nämä kolme tekijää vaikuttivat siihen, että vasta Venäjän täysimittaisen sodan aloittaminen oli tarpeeksi suuri turvallisuushokki Suomen Nato-otiolle. Suomi olisi voinut hakea Naton jäseneksi esimerkiksi entisten kansademokratioiden kanssa tai Baltian maiden kanssa samaan aikaan, mutta tämä olisi tehnyt Suomesta ”Itä-Eurooppalaisen” valtion, mikä olisi ollut Suomen identiteettikehitystä vastaan (Särkkä 2019). Suomi olisi voinut ottaa ulkoministeri Stubbin sanat tulevaisuuden suurvaltakilpailusta (Stubb 2008) todesta ja tasapainottaa naapurissa olevaa suurvaltaa, joka myös käyttää sotilaallista voimaa ulkomailla saavuttaakseen omat päämääränsä, vastaan ennen kansainvälisten jännitteiden kasvamista, mutta Suomi ei kokenut olevansa uhattuna, ja ei halunnut muuttaa toimivaa järjestelmää. Suomi olisi voinut hakea Naton jäseneksi sen jälkeen, kun Venäjä liitti itseensä laittomasti toiseen suvereeniin valtioon kuuluvan osan, mutta halusi mieluummin jatkaa yhteistyötä samalla tavalla kuin moni muu EU-valtio, kunnes matkustajalentokoneen alas ampumisen aiheuttama tunnepohjainen reaktio sai EU:n määräämään talouspakotteita (Beauregard 2021), mutta tästä huolimatta yhteistyö jatkui ja Suomi oli yhä välittäjävaltio idän ja lännen välissä. Suomessa ei haluttu Naton jäseneksi, ei eduskuntapuolueiden tai kansalaisten osalta, sillä status quo toimi ja Suomi oli tuntenut olonsa turvalliseksi. Vasta 24.2.2022 mursi tämän turvallisuuden kuvan niin voimakkaasti, että Suomen oli pakko tehdä ainoa ratkaisu mikä pitkällä aikavälillä lisäisi Suomen turvallisuutta epävarmassa maailmassa.

6 Johtopäätökset

Tässä pro-gradu tutkielmassa olen tutkinut Suomen päätöstä hakea Naton jäseneksi ja Suomen Nato-optiota, eli ajatusta ja virallista kirjausta siitä, että Suomi voi halutessaan hakea Naton jäseneksi. Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, mitä Nato-optiolla on tarkoitettu, ja mikä on ollut Nato-option rooli Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Tutkimukseni toinen tavoite oli selvittää, miksi Suomi päätti hakea Naton jäseneksi keväällä 2022 ja vastatakseni tähän kysymykseen, pohdin myös, miksi Suomi ei hakenut Naton jäseneksi ennen Venäjän täysimittaisen hyökkäyssodan alkua.

Vastauksissa molempiin tutkimuskysymyksiin on näkynyt suomalaisen ulkopoliittisen keskustelun eräänlainen erityisluonne eli pitkäaikainen johdonmukaisuus. Nato-optio on kyllä vuosikymmenten aikana muuttunut, mutta nämä muutokset ovat olleet hyvin pienimuotoisia ja Suomen linja on kehittynyt pitkäjänteisesti ja johdonmukaisesti ilman suuria takinkäntöjä tai linjamuutoksia. Samaa voi sanoa siitä, miksi Suomi haki, ja liittyi, Natoon. Yksikään avainhenkilö ei puhunut Nato-hakemuksen yhteydessä virallisen linjan ulkopuolisista asioista, joten valtionjohdolta ei kuulu keskustelua esimerkiksi Nato-jäsenyyden moraalisesta komponentista ja velvollisuudesta hakea liiton jäseneksi osoittaaksemme Venäjälle, että Venäjän toiminta ei ole hyväksyttävää³⁵ (esim. Pihlström 2022a, 2022b).

En itsekään ryhtynyt pohtimaan Nato-jäsenyyden moraalista osaa, ja valitsemani teoreettiset lähtökohdat eivät ole niihin pohdintoihin sopivia. Pohdin Nato-optiota erilaisten turvallisuuskäsitysten kautta, jotka eivät jätä tilaa moraalille, vaikkakin täysin moraalinen ulkopoliittikka voi uhata monen valtion omakuvaa. Liittoutumista analysoin uusrealismin pohjautuvalla Waltin uhkatasapainoteorialla, minkä erittelemillä koetun uhan komponenteilla hahmotin syitä, miksi Suomi koki niin suurta uhkaa, että päätti liittoutua sotilaallisesti. Käytin tässä analyysissä metodina teorialähtöistä sisältöanalyysia, eli etsin aineistostani teorian ennalta määrittämiä tekijöitä, joita sitten analysoin. Valitsemani metodi mahdollisesti siis rajasi joitain liittoutumispäätökseen vaikuttaneita tekijöitä ulos analyysistä, joten tämän tutkielman johtopäätöksiä on syytä tarkastella Waltin uhkatasapainoteorian valossa.

Johtopäätökseni eivät siis tarkoita, että Venäjän hyökkäykselliset tarkoituksperät olivat ainoa

³⁵ Kaikki eivät ole sitä mieltä, että Suomella oli moraalinen pakko hakea Natoon. On myös ajateltu, että Suomelle moraalisesti paras paikka on sotilasliittojen ulkopuolella, jossa Suomi voisi parhaiten edistää rauhantyytiä. Esimerkiksi Helsingin yliopiston professori Heikki Patomäki on tällä kannalla (Patomäki 2022)

syy Suomen liittoutumispäätökselle, mutta uhkatasapainoteorian komponenteista hyökkäykselliset tarkoituksetperät oli selvästi vaikuttavin syy.

Tämän lisäksi pohdin sitä, miksi Natoon haettiin vasta nyt niin fyysisen, kuin myös ontologisen turvallisuuden kautta. Vaikka ontologista turvallisuutta pidetään konseptina joko konstruktivistisena ajatuksena, joka syntyy sosiaalisesta toiminnasta (Berenskoetter 2012; Flockhart 2016; Mitzen 2006) tai siltana konstruktivismiin ja realismiin välillä (Herrington 2013), sopii ontologinen turvallisuus myös fyysisen turvallisuuden kumppaniksi ajatuksessa, jonka mukaan turvallisuus rakentuu kahdesta osasta: fyysisestä turvallisuudesta (turvallisuus valtiollisena selviytymisenä) ja ontologisesta turvallisuudesta (turvallisuus identiteetin ylläpitämisenä) (Rumelili 2015). Itse olen tämän ajatuksen kannalla ja pidän valtion turvallisuutta näiden kahden turvallisuuden alatyypin yhteissummmana. Tämän lisäksi on tärkeää muistuttaa, että myös realisteille tärkeintä aina eivät ole pelkät numerot ja ”tosiasiat”. Waltin teoreettisessa viitekehyksessä valtiot eivät liittoudu suurinta voimaa vastaan, vaan kaikista uhkaavinta valtiota vastaan. Tärkeintä ei siis ole se, miten asiat ovat, vaan se miltä asiat näyttävät materiaalistien totuuksien valossa!

Seuraavaksi esittelen tutkimusaineiston ja teoreettisen pohdinnan kautta saamiani tutkimustuloksia, pohdin näiden tuloksien merkityksiä ja mahdollisuuksia tulevalle tutkimukselle Suomen Nato-prosessista.

Nato-optio ja Suomen ulkopoliittikka

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni käsitteli Nato-optiota ja sen roolia Suomen ulkopoliitikassa. Seuraavaksi pyrin vastaamaan kysymykseen, mikä oli ns. Nato-optio ja mikä oli sen rooli Suomen ulkopoliitikassa tutkimustuloksieni valossa.

Niin sanottu Nato-optio oli Suomen ulkopoliitikassa vallinnut idea, jonka mukaan Suomi voi halutessaan hakea Naton jäsenyyttä. Tähän oli liitetty mukaan ajatus, että Suomi tarkastelisi suhdettaan Natoon ja laajemmin sotilaalliseen liittoutumattomuuteen, jos Euroopan tai Suomen lähialueiden turvallisuusrakenteet muuttuisivat. Optio kehittyi mahdollisuudesta tarkastella liittoutumattomista mahdollisuudeksi hakea Naton jäseneksi samaan aikaan, kun Suomi kasvatti yhteistyötään Naton kanssa, ja on pysynyt lähes muuttumattomana vuodesta 2004 saakka.

Nato-option voi mieltää joko sisä- tai ulkopoliittisena keinona. Sisäpoliittisena työkaluna Nato-optiota voi pitää, jos ajattelee option olevan olemassa sitä varten, että ajatus Natoon

hakeutumisesta, jos turvallisuustilanne olennaisesti muuttuisi, olisi valmiiksi olemassa, jolloin liittoutumattomuuden hylkääminen olisi poliittisesti helpompaa. Toisaalta Nato-option voi nähdä myös molempia osapuolia välttävänä tyydyttävänä kompromissiratkaisuna Naton kannattajien ja vastustajien välillä, jolloin Natosta ei tarvitse keskustella päiväpolitiikassa ja turvallisuuspolitiikan vahva konsensus säilyy (Pesu 2015).

Ulkopoliittisesti päädyin pitämään Nato-optiota eräänlaisena pelotteena, ikään kuin ansalankana, joka katketessaan johtaa Suomen Natoon vievälle polulle. Nato-optio oli julkisesti lausuttu ajatus, jonka mukaan Suomi voi hakea Naton jäsenyyttä, jos turvallisuustilanne muuttuu ja Suomi kokee uhkaa. Toisin sanoen, jos Suomi (tai mikä tahansa toinen valtio) kokee alueellisen uhkatasapainon olevan epätasapainossa, eli valtio kokee enemmän uhkaa, kun voi itse tuottaa, haluaa valtio liittoutua uhkaavinta valtiota tai liittoumaa vastaan (Walt 1987, 265). Naton jäsenenä Suomella on Naton turvatakuut ja tätä kautta suurempi sotilaallinen pelote, suuremman kokonaisvoiman ja hyökkäysvoiman kautta, takanaan. Käytännössä Suomi siis ylläpiti mahdollisuutta kasvattaa sotilaallista pelotettaan, jos sotilaallinen liittoutumattomuus nähtäisiin riittämättömänä ulko- ja turvallisuuspoliittisena ratkaisuna.

Sotilaallinen liittoutuminen, Suomen tapauksessa Nato-option käyttö, vaatii tilanteen, jossa liittoutumisesta saatu turvallisuushyöty on nettona positiivinen. Tämä johtuu siitä, että rationaalinen omaa turvallisuuttaan ajava valtio ei halua tietoisesti heikentää omaa turvallisuuttaan. Pohdin tutkielmassani fyysisen ja ontologisen turvallisuuden kautta syitä sille, miksi Suomi ei halunnut hakea Naton jäseneksi ennen toukokuuta 2022, sillä ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan oli mahdollista, että Naton koettiin olevan turvallisuuden kannalta nettotappio Suomelle.

Turvallisuuden lisäksi Suomessa on Nato-hakemuksen jättämisen jälkeen puhuttu kasvavissa määrin suometumisesta ja ”uussuometumisesta” ja etenkin taloudellisia kytköksiä Venäjään on käyty läpi uudestaan. Suurta kritiikkiä on saanut muun muassa entinen pääministeri ja myöhemmin venäläisessä enemmistöomistuksessa olevan Nord Stream -kaasuputkiyhtiön lobbarina toiminut Paavo Lipponen, jonka toimiminen käytännössä Venäjän valtion johtaman hankkeen palkkalistoilla on myöhemmin liitetty suoraan tai epäsuoraan Suomen Sosiaalidemokraattisen puolueen Nato-vastaiseen kantaan, tätä mieltä on ollut esimerkiksi Viron entinen presidentti Toomas Ilves, Lipposen puhuttua roolistaan kaasuputkihankkeessa (Ilves 2023; Kokko 2022; Nieminen 2022).

En kuitenkaan pidä ajatusta siitä, että Suomen politiikassa Venäjän kanssa kauppasuhteiden ylläpito tarkoittaisi Nato-jäsenyyden vastustamista uskottavana. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii Nato-jäsenyyttä kannattanut Kokoomus, joka hallituksessa ollessaan puolusti venäläisen valtionyhtiö Rosatomin ajamaa Hanhikivi 1 -ydinvoimalahanketta Fennovoima OY:n kautta Suomessa senkin jälkeen, kun Venäjä oli miehittänyt Krimin niemimaan. Kokoomuslainen pääministeri Stubb jopa perusteli ydinvoimalahankkeen olevan turvallinen Suomelle keskinäisriippuvuuden takia ja kritisoi hankkeen turvallisuuspoliittisia merkityksiä arvioineita russofobiasta, samalla kannattaen Suomen Nato-jäsenyyttä (Hanhivaara 2014; H.-M. Husu ja Kojo 2022; Uusivaara 2014). Samaan aikaan eduskuntaan valituista puolueista eniten Nato-vastainen³⁶ vasemmistoliitto vastusti Fennovoiman ydinvoimalahanketta³⁷. En siis pidä todennäköisenä, että halukkuus toimia yhteistyössä Venäjän kanssa olisi korreloinut vahvasti Nato-kannan kanssa ennen helmikuuta 2022, sillä Suomen politiikassa oli mahdollista kannattaa niin Natoa kuin suurempaa keskinäisriippuvuutta Venäjän kanssa ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan.

Tämän lisäksi eräs seikka, jota en käsitellyt on ajatus siitä, että Venäjää mahdollisesti ei pidetty uhkaavana ennen helmikuun 2022 tapahtumia tai tätä edeltävää joukkojen keskitystä Ukrainan rajoille. Jos Suomi ei kokenut uhkaa idästä (sillä kuten tiedämme, valtiot liittoutuvat uhkaa, ei voimaa, vastaan) ei Suomella ollut syytä hakea Naton jäsenyyttä. Tämä ajatus kuitenkin on ristiriitainen sen kanssa, mitä Venäjistä sanottiin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ohjaavissa selonteoissa. On vaikea uskoa, että Suomi ei olisi kokenut jonkinlaista uhkaa naapurivaltion, joka on käyttänyt sotilaallista voimaa kahta liittoutumatonta naapuriaan vastaa, suunnasta, mutta tämä on mahdollista, jos Suomessa ei uskottu Venäjällä olevan aggressiivisia tarkoitusperiä Suomea kohtaan. Jätän tarkemmat tutkimusmatkat Suomen Venäjä-kuvaan kylmän sodan lopun ja Nato-hakemuksen väliseltä ajalta muiden tutkijoiden tehtäväksi, mutta selvää on, että Suomen kylmän sodan jälkeisessä ulkopoliitikassa on yksi luku takana, johon tulevaisuuden tutkijat voivat paneutua ja selvittää syytä päätösten ja päättämättömyyksien takana. Oliko asia todella niin, että 24.2.2022 naamiot riisuttiin, vai olivatko naamiot vain kollektiivisen mielikuvituksen tuotoksia?

³⁶ Vasemmistoliiton eduskuntaryhmästä Nato-hakemusta vastaan äänesti 6 edustajaa ja puolesta 9 edustajaa. Muista eduskuntaryhmistä hakemusta vastaan äänesti yksi Perussuomalaisten edustaja, kun taas 37 äänesti puolesta ja Valta kuuluu kansalle puolueen yksi kansanedustaja äänesti Nato-hakemusta vastaan, mutta puolue muodostettiin vasta eduskuntavaalien jälkeen ja puolueen ainoa kansanedustaja Anu Turtiainen valittiin Eduskuntaan Perussuomalaisten ehdokkaana.

³⁷ Eduskunnan äänestäessä periaatepäätöksestä Fennovoiman ydinvoimalasta Vasemmistoliiton eduskuntaryhmästä yksi edustaja äänesti luvan puolesta ja 10 vastaan (Eduskunta 2014).

Miksi Suomi haki Naton jäseneksi vuonna 2022

Toinen tutkimuskysymykseni kysyi, miksi Suomi haki Naton jäseneksi keväällä 2022. Tähän liittyy olennaisesti alakysymys, miksi Suomi haki Naton jäseneksi vasta 2022, eikä aikaisemmin. Tämän kysymyksen vastausta käsittelin jo keskustellessani Nato-optiosta, sillä nämä kaksi seikkaa ovat hyvin vahvasti yhteen liittyneitä. Suomi käytti Nato-optionsa pääministerin ja presidentin ilmoittaessa Suomen hakevan Nato-jäsenyyttä 15.5.2022 tai jättäessään Nato-hakemuksen 18.5.2022. Naton jäseneksi Suomi liittyi 4.4.2023, jolloin Nato-option tarun voi sanoa lopullisesti päättyneeksi.

Tutkin Suomen päätöstä hakea Naton jäseneksi Stephen Waltin uhkatasapainoteorian (Walt 1985, 1987) kautta. Teorian mukaan valtiot voimatasapainon sijaan tavoittelevat tilannetta ja päätyvät tilanteisiin, jossa koettu uhka on voiman sijaan tasapainossa. Tämä tapahtuu pääasiallisesti tasapainottamisen kautta, ja yksi tärkeimmistä tasapainottamisen keinosta on sotilaallinen liittoutuminen. Koettu uhka koostuu valtion uhkaavan valtion kokonaisvoimasta, läheisestä voimasta, hyökkäysvoimasta ja hyökkäyksellisistä tarkoituksiperistä. Näistä neljästä tekijästä hyökkäykselliset tarkoituksiperät vaikuttavat kaikista voimakkaimmin valtioiden kokemaan uhkaan ja oli myös pääasiallinen syy siihen, että Suomi haki Natoon.

Suomen Nato-hakemuksen perusteluissa korostui Venäjän aggressiivinen toiminta ja tästä johtunut turvallisuusympäristön muutos. Suomen turvallisuusympäristö muuttui huomattavasti epävakammaksi Venäjän hyökättyä Ukrainaan ja osoitettuaan halunsa hallita lähiympäristöään myös voiman keinoin. Se, miltä toiminta näyttää, on tärkein tekijä, ja jos voimakas valtio vaikuttaa halukkaalta hyökätä naapureitaan vastaan, on tämän valtion tasapainottaminen paras tapa välttää seuraavaksi uhriksi joutuminen. Näin teki myös Suomi tasapainottaessaan Venäjän uhkaa vastaan.

Muita uhkaa luovia tekijöitä tai liittoutumispäätökseen vaikuttavia pienempiä tekijöitä ei näy perusteluissa käytännössä ollenkaan, joten syy Suomen Nato-hakemukselle on tästä näkökulmasta katsottuna hyvin selkeä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että Suomen Nato-päätöksen ja hakemusprosessin tutkimisen voi lopettaa. Yksi seikka, johon en paneutunut on kansalaismielipiteen merkitys Nato-päätökselle.

Mielipidekyselyissä Naton kannatus nousi alle 30 % tienoilta rakettimaisesti ylös Venäjän hyökättyä Ukrainaan ja ennen hakemuksen julkaisemista kannatus oli yli 70 % (Huhtanen 2022b). Vasta kansalaismielipiteen muututtua alkoivat entiset Nato-vastaiset puolueet

tarkastelemaan kantojaan uudestaan, mutta tämä voi johtua myös siitä, että puolueorganisaatio päivittää kantojaan hitaammin kuin kansalaisten mielipide muuttuu. Tulevaisuudessa olisi kuitenkin syytä tutkia sitä, mitkä seikat vaikuttivat puolueiden mielipiteenmuodostukseen. On vaikea uskoa, että yksikään laajaa kannatusta tavoitteleva puolue olisi halunnut olla kategorisesti Nato-vastainen, etenkin kun pitkään Nato-myönteisen, oppositiossa olleen, Kokoomuksen kannatus nousi 3,5 prosenttiyksikköä kuukauden aikana ennen Nato-hakemuksen julkaisemista (Toivonen 2022).

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö puolueiden sisällä olisi haluttu Naton jäseneksi, olisi kansalaismielipiteessä tapahtunut mitä tahansa. Laaja Naton kannatus kuitenkin teki mahdolliseksi sen, että Suomi pystyi hakemaan nopeasti Naton jäseneksi ilman mekanismeja kuten kansanäänestys, jonka puolesta aikaisemmin esimerkiksi presidentti Niinistö oli puhunut (Palojärvi 2016). Kansalaisten nopeasti muuttuneista Nato-kannoista, mitä poliitikot ja puolueet seurasivat, herää kysymys, muuttuivatko politiikan tekijöiden mielipiteet ulkopoliittisen tilanteen, kansalaismielipiteen muutoksen vai molempien yhteisvaikutuksen takia?

Suomen läpikäymä prosessi on syytä tutkia monesta eri näkökulmasta. Suomalainen Nato-keskustelu koki valtavan muutoksen, ja tämän tutkielman ulkopuolelle jäi Eduskunnassa sanottu, mikä ei tullut avainministerien suusta ja julkinen keskustelu Natosta. Nato-keskustelua Suomessa ei ole tutkittu Iro Särkän väitöskirjaa (2019) lukuun ottamatta paljoa, joten tutkimuskentällä on tilaa tutkimukselle siitä, miten Suomessa on puhuttu Natosta niin viime vuoden kuin viime vuosikymmenenkin aikana. Särkän (2019) tutkimuksessa valtaosa Nato-puheenvuoroista oli ollut tyyliltään hallituksen kantaa myötäileviä pragmaattisia kantoja, ja en usko tämän muuttuneen, joten on mahdollista, että vaikka Nato-kanta muuttui niin tapa keskustella Natosta ei, mutta jätän spekulointini tähän.

Kansalaismielipiteen lisäksi olen jättänyt tässä tutkielmassa laajalti huomiotta samaan aikaan Suomeen kanssa Natoon hakeneen Ruotsin. Lehtitietojen ja myöhemmän ulkoministerin haastattelun mukaan Suomi joko suostutteli, tai käytännössä pakotti, Ruotsin hakemaan Natoon (Strömberg ja Nilson 2022; Valkama ja Rönkä 2022). Ajatuksena tässä on se, että Ruotsi ei halunnut jättäytyä yksin Naton ulkopuolelle, joten Suomen päätettyä Nato-jäsenyyden hakemisesta Ruotsille ei jäänyt muita vaihtoehtoja kuin hakea Natoon.

Yleisellä tasolla Suomen ulkopoliitiikkaa voi kutsua historiallisesti pragmaattiseksi, kun taas Ruotsin ulkopoliitiikkaa voi kutsua idealistiseksi (esim. Pesu 2019; Sinkkonen ja Vogt 2014;

Winnerstig 2022). Täten vahvemmin omaan puolueettomuuteensa tarttuneelle Ruotsille Natoon hakeutuminen on ollut oletettavasti vaikeampi pala, ja päätös tästä syntyi lehtitietojen mukaan (Strömberg ja Nilson 2022) vasta silloin, kun Ruotsissa ymmärrettiin, että Suomi on hakemassa Natoon kahdenvälisen puolustusyhteistyön syventämisen sijaan.

Ruotsissa kansalaismielipiteen muutos ei ollut yhtä suuri kuin Suomessa.

Mielipidemittauksissa ruotsalaisten kannatus Nato-jäsenyydelle on ollut korkeimmillaan 60 %, mutta samaan aikaan vain 10 % hyväksyy oikeudellisista periaatteista joustamisen nopeamman Nato jäsenyyden takia (Dagens Nyheter 2023). Suomessa liittoutumattomuus, ja kylmän sodan aikainen suomettuminen, oli pakon edessä muodostunut strategia, josta muodostui heikko ulkopoliittinen identiteetti (Forsberg ja Pesu 2016). Liittoutumattomuudelle oli kannatusta, mutta tämä kannatus oli enemmänkin pragmaattista ajattelua siitä, että vakaata venettä ei ole tarvetta keikuttaa. Samaan aikaan Suomen ”neutraalia” asemaa maailmassa pyrittiin muokkaamaan sellaiseksi, että Suomi on liittoutumattoman vain sotilaallisessa mielessä, kun taas muilla politiikan osa-alueilla Suomi oli valinnut puolensa (Aunesluoma ja Rainio-Niemi 2016). Suomessa ei haluttu liittoutua sotilaallisesti, mutta samaan aikaan kuitenkin muisteltiin, miten kenraali Ehrnrooth oli opettanut, että Suomen ei kannata uudestaan lähteä sotimaan yksin, ja tästä opetuksesta muistuteltiin vielä Nato-hakemuksen eduskuntakäsittelyssä, kun kokoomuksen puheenjohtaja Orpo vastasi haudan taakse, että ”emme ole enää koskaan yksin” (Orpo 2022).

Ruotsissa asia ei ollut näin. Virallisesti sotien ulkopuolella ja liittoutumattomana vuodesta 1814 pysyneessä Ruotsissa ei ollut muistutuksia yksin jäämisen vaaroista, joten liittoutuminen oli ruotsalaiselle identiteetille suurempi haaste, kuin pragmaattiselle suomalaiselle ulkopoliitikalle. Aikaisemmin Nato-jäsenyyden katsottiin maksavan Ruotsille omakuvan, identiteetin ja ajatuksen valtiosta, joka pysyy puolueettomana ja liittojen ulkopuolella (Westberg 2016) ja ruotsalaisena olemisen on kuvailtu olevan neutraalina tai liittoutumattomina olemista (Winnerstig 2022).

Venäjän toiminnan aiheuttama ulkoinen shokki yhdistettynä Suomen Nato-päätökseen oli kuitenkin riittävän voimakas kokonaisuus saadakseen Ruotsin hakemaan Natoon. Ruotsin pääministeri Andersson kuvaili Venäjän aggression olleen Ruotsille käännekohta, joka sai Ruotsin hylkäämään 200 vuotta kestäneen liittoutumattomuuden (Andersson 2022). En tässä tutkielmassa paneudu Ruotsin Nato-päätöksen syihin sen enempää, mutta oletan syiden olleen hyvin samankaltaiset kuin Suomessa. Ruotsin päätöstä rikkoa satojen vuosien

liittoutumattomuus on syytä tutkia tulevaisuudessa, ja vertailu Suomeen maiden erilaisten ulkopoliittisten kulttuurien vuoksi on erittäin mielenkiintoinen näkökulma, jonka kautta voi löytää yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia kahden naapurivaltion välillä.

Keskustelua

Sivusin aikaisemmin Nato-hakemuksen jälkeistä keskustelua Suomen ja Venäjän suhteista kylmän sodan jälkeen ja syytöksiä suomettumisesta sekä ”uussuomettumisesta” tai jälkisuomettumisesta, joita on kuulunut julkisessa keskustelussa. Suomettumisen aikaa on pyritty arvioimaan uudelleen ja muistuttelemaan suomettumisen olleen kansallinen epäonnistuminen (Enqvist 2023; Kaleva 2023, 64–66). Samaan aikaan Suomessa pohdittiin hallituksen ihmisoikeuspolitiikasta poikkeamista, jotta Unkari ratifioisi Suomen Nato-jäsenyyden (Gustafsson 2023) ja monet pohtivat tapoja miellyttää Turkkiä ja kritisoivat mielenosoituksia Turkin presidentti Erdoğania vastaan saadakseen Suomen Nato-jäsenyyden ratifioitua (Gustafsson 2023; Haapanen 2023; MTV Uutiset 2023; STT 2023). Minulle Turkin ja Unkarin myötäily näyttäytyy jonkinlaisena suomettumisen muotona, mutta nämä inhorealistiset pohdinnat omien periaatteiden myymisestä Nato-jäsenyyden vuoksi ovat jääneet pienemmälle huomiolle, kun kylmän sodan aikaisen toiminnan tuomitseminen. Tämä keskustelu varmasti tulee jatkumaan ja erilaisia historiantulkintoja tullaan esittämään, joten tutkijoilla on syytä käydä läpi suomettumista sen kaikissa muodoissaan uudestaan, tällä kertaa Nato-lasien läpi katsottuna.

Myös keskustelukulttuuri, jossa kaikki muu paitsi Ukrainan ja Naton rajaton tuki tulkitaan herkästi Venäjän puolustamiseksi, ansaitsee jälkipyykkinsä. Suomessa käytiin keskustelua sodan karnevalisoinnista, sotapsykoosin merkeistä ja venäläisten sotilaiden epäinhimillistämisen tarpeellisuudesta (Kaskela, Elias 2023; Paananen 2023; Suomenmaa 2023) jo ennen tämän keskustelun varsinaista puhkeamista neljän puolueen nuorisojärjestöt vaativat ulkoasiainvaliokunnan varapuheenjohtaja Erkki Tuomiojaa eroamaan puhuttuaan yhdysvaltalaisessa NPR-radiossa Suomen median olevan sotapsykoosissa (Hanska 2022). Tätä keskustelua on vaikea arvioida analyttisesti ilman ajallista etäisyyttä keskusteluun, mutta Ukrainan sodan aikainen keskustelukulttuuri varmasti tulee tuottamaan tuleville tutkijoille monia tutkimusaiheita.

Nato-option käytön alkusiemenet kylvettiin, kun Venäjä vaati Natolta konkreettisia sopimuksia siitä, että Nato ei laajene itään. Jos Nato olisi suostunut tähän, olisi Naton avointen ovien politiikan lisäksi loppunut myös Suomen Nato-option aika, sillä optio millä ei

pääse jäseneksi ei ole optio laisinkaan. Jos Suomi olisi Nato-option kanssa päätynt ”use it or lose it” tilanteeseen, ainoa rationaalinen vaihtoehto olisi Nato-option käyttäminen, sillä Nato-option menetys olisi poistanut yhden Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan pilareista.

Todellinen taitekohta oli Venäjän hyökkäyksen aiheuttama turvallisuushokki, joka muutti lähes kaiken. Suomessa nähtiin Venäjä aggressiivisena naapurina, joka uhkaa Suomen lisäksi koko Euroopan turvallisuutta. Tämän takia Suomen piti pääministeri Marinin mukaan ”yhdessä varmistaa, että Suomessa ei ikinä tapahdu niin kuin Ukrainassa nyt tapahtuu tai kuten Suomessa on aiemmin tapahtunut” (Vesala 2022), ja paras tapa varmistaa, että Venäjä ei hyökkää Suomeen on kasvattaa Suomen turvallisuutta ja sotilaallista pelotetta liittoutumalla sotilaallisesti. Nato-optiosta oli tehtävä poliittinen päätös, sillä aikaisemman kaltainen option ylläpito muuttui käytännön tasolla kielteiseksi päätökseksi. Jos Suomi olisi päättänyt odottaa, minkä tason muutos turvallisuustilanteessa olisi riittänyt Nato-option käyttöön? Nato-option ajatus oli laueta, jos turvallisuustilanne muuttuu, ja jos suursota Euroopassa ei ole tarpeeksi suuri muutos, niin mikä olisi?

Venäjän hyökkäys myös poisti Naton jäsenyyteen liittyviä epävarmuuksia ja seikkoja, jotka olivat aikaisemmin pitäneet Suomen sotilasliittojen ulkopuolella. Venäjä muuttui yhdessä yössä naapurista, jota ei haluttu provosoida ja jonka kanssa haluttiin tehdä yhteistyötä, kansainväliseksi hylkiöksi. Samaan aikaan Nato muuttui erittäin houkuttelevaksi vaihtoehdoksi, jonka jäsenyys vain vahvistaa Suomen aitoa paikkaa läntisessä maailmanyhteisössä. On vaikea kuvitella Suomea maana, jossa varastot tyhjenevät Nato-teemaisesta oluesta, sillä aikajanalla, jossa Venäjä ei hyökkää Ukrainaan. Suomen kansallinen identiteetti koki suuren muutoksen, ja nyt Suomessa pitää opetella toimimaan liittoutuneena valtiona.

Tämä tutkielma osoittaa, että teoreettisessa liittoutumiskirjallisuudessa on tilaa näkökulmille, joissa tarkastellaan liittoumien toimintaa pelkän materiaalsen suorituskykyjen yhteen laskemisen lisäksi. Liittoutuminen on myös poliittinen viesti ja vaikuttaa valtion identiteettiin. Liittymällä sotilasliittoon valtio voi viestiä muille ja itselleen siitä, kenen joukoissa seisoo ja mihin viiteryhmään kuuluu. Tämä on näkökulma, johon uhkatasapaino ei tartu, ja mitä on vaikea käsittää uhkatasapainon viitekehyksen ja käsitteiden kautta. Tämän lisäksi ajatus siitä, että valtiot tarvitsevat syyn rikkoa status quon. Usko, että liittoutuakseen Suomi tarvitsi shokin. Jos Venäjä olisi täysimittaisen hyökkäyksen sijaan päättänyt kasvattaa tukeaan Itä-Ukrainan separatistiryhmille ja näin pyrkinyt kääntämään Itä-Ukrainan sodan kulun

jäätyneestä konfliktista aktiiviseksi toiminnaksi, olisi Suomen ulkopolitiikka voinut jatkaa samalla radalla, vaikka Venäjän aggressiivisuus olisi kasvanut. Toinen esimerkki on vuoden 2014 tapahtumat, jotka eivät tuottaneet tarpeeksi suurta turvallisuushokkia, vaikka Venäjä liitti laittomasti Ukrainan osia itseensä. Liittoutumispäätöksiä on siis syytä tarkastella myös päätöksenteon näkökulmasta, mikä eroaa teoreettisesta liittoutumiseen vaadittavien kriteerien pohdinnasta.

Kaiken kaikkiaan, tämä on yksi esitys siitä, miksi Suomi liittyi Natoon. Nato-option historialla on selkeä alku ja loppu, joten sen voi kirjoittaa yksiin kansiin ja siitä voi luoda koherentin esityksen. Nato-hakemusta voi taasen tarkastella vielä monesta näkökulmasta, ja tässä tutkielmassa esitetty tapa tarkastella sitä on vain yksi monista. Voi olla, että Suomen vei Natoon Kantarin tai Taloustutkimuksen satunaisotanta tai Venäjän aggressiiviset tarkoitusperät. Niin kauan, kun emme pääse päätöksentekijöiden aivoihin sisälle, emme voi sanoa tätä varmaksi, mutta vähintäänkin voimme eri teorioiden avulla arvioida, miksi jokin asia tapahtui.

Kansainvälisen politiikan teoretikot tiesivät, että aggressiivisesti toimivat naapurivaltiot aiheuttavat naapureissaan usein tasapainottamisreaktion, ja niin myös tapahtui. Venäjä hyökkäsi Ukrainaan ja Suomi teki juuri sen, mitä oli Nato-optiollaan kertonut tekevänsä. Ehkä parhaiten Suomen Nato-jäsenyyden syyn tiivistä presidentti Niinistö (2022c) tiedotustilaisuudessa, kun häneltä kysyttiin Venäjän suhtautumisesta Suomen Nato-jäsenyyteen. Vastauksensa hän lopetti ytimekkääseen sanomaan: ”Te aiheutitte tämän. Katsokaa peiliin.”

Lähteet

- Aholainen, Saara, Anni Keski-Heikkilä, ja Robert Sundman. 2023. ””Ei tarvitse pohtia, miten ohjelmaan kirjataan Nato-optio” – Näin nelikko kommentoi ensimmäistä päivää”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009554904.html> (1. kesäkuuta 2023).
- Andersson, Magdalena. 2022. ”Remarks By President Biden, President Niinistö of Finland, and Prime Minister Andersson of Sweden after Trilateral Meeting”. *Whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/05/19/remarks-by-president-biden-president-niinisto-of-finland-and-prime-minister-andersson-of-sweden-after-trilateral-meeting/> (25. toukokuuta 2023).
- Arnold, John-Michael. 2016. ”NATO’s Readiness Action Plan Strategic Benefits and Outstanding Challenges”. *Strategic Studies Quarterly* 10(1): 74–105. <https://www.jstor.org/stable/26271088> (17. toukokuuta 2023).
- Aunesluoma, Juhana, ja Johanna Rainio-Niemi. 2016. ”Neutrality as Identity? Finland’s Quest for Security in the Cold War”. *Journal of Cold War Studies* 18(4): 51–78. <https://direct.mit.edu/jcws/article/18/4/51/13896/Neutrality-as-Identity-Finland-s-Quest-for> (25. toukokuuta 2023).
- Banka, Andris. 2019. ”The Breakaways: A Retrospective on the Baltic Road to NATO - War on the Rocks”. *War On The Rocks*. <https://warontherocks.com/2019/10/the-breakaways-a-retrospective-on-the-baltic-road-to-nato/> (27. joulukuuta 2022).
- Barbieri, Katherine. 1996. ”Economic Interdependence: A Path to Peace or a Source of Interstate Conflict?” *Journal of Peace Research* 33(1): 29–49. <https://www.jstor.org/stable/425132> (29. tammikuuta 2023).
- Beauregard, Philippe. 2021. ”International emotional resonance: Explaining transatlantic economic sanctions against Russia”. *Cooperation and Conflict* 57(1): 25–42. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00108367211027609> (18. elokuuta 2022).
- Berenskoetter, Felix. 2012. ”Parameters of a national biography”. *European Journal of International Relations* 20(1): 262–88.
- Bergquist, Mats, François Heisbourg, René Nyberg, ja Teija Tiilikainen. 2016. *Arvio Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista*.
- Bessner, Daniel, ja Nicolas Guilhot. 2015. ”How Realism Waltzed Off: Liberalism and Decisionmaking in Kenneth Waltz’s Neorealism”. *International Security* 40(2): 87–118.
- Bishku, Michael B. 1991. ”Turkey, Greece and the Cyprus conflict”. *Journal of Third World Studies* 8(1): 165–79.
- Blombergs, Fred. 2016. ”Johdatus Suomen turvallisuuspolitiikkaan kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa”. Teoksessa *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*, toim. Fred Blombergs. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 3–55.

- Borrell, Josep. 2023. "A year of war and energy and climate crises". *European Union External Action service*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/year-war-and-energy-and-climate-crises_en (29. toukokuuta 2023).
- Bowen, Andrew S. 2022. *Russian Military Buildup Along the Ukrainian Border*. Washington D.C.
- Brommesson, Douglas. 2022. *Finland's Foreign and Security Policy: From Bridge-Building to the Core of the West*.
- Browning, Christopher S. 2002. "Coming Home or Moving Home?" *Cooperation and Conflict* 37(1): 47–72. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0010836702037001691> (5. toukokuuta 2023).
- Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. 2021. *Versorgungssicherheitsprüfung gem. § 4b Abs. 2 und Abs. 3 EnWG im Rahmen des Zertifizierungsverfahrens der Nord Stream 2 AG (Antragstellerin) als Transportnetzbetreiberin nach §§ 4a, 4b, 10 ff. EnWG*. Berliini/Bonn.
- Buzan, Barry, ja Ole Wæver. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Camp, Glen D. 1980. "Greek-Turkish Conflict over Cyprus". *Political Science Quarterly* 95(1): 43.
- Cash, John. 2020. "Psychoanalysis, cultures of anarchy, and ontological insecurity". *International Theory* 12(2): 306–21.
- Ceadel, Martin. 2011. "The founding text of International Relations? Norman Angell's seminal yet flawed *The Great Illusion* (1909–1938)". *Review of International Studies* 37(4): 1671–93.
- Dagens Nyheter. 2023. "DN/Ipsos: Väljarna vill se skarp svensk linje mot Turkiet". <https://www.dn.se/sverige/dn-ipsos-valjarna-vill-se-skarp-svensk-linje-mot-turkiet/> (25. toukokuuta 2023).
- Dickinson, G L. 1916. *The European Anarchy*. Macmillan.
- Donnelly, Jack. 2015. "The discourse of anarchy in IR." *International Theory*: 393–425.
- Dyomkin, Denis, ja Tuomas Forsell. 2016. "Putin hints Russia will react if Finland joins NATO". *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-russia-finland-nato-putin-idUSKCN0ZH5IV> (26. huhtikuuta 2023).
- Eduskunta. 2014. "Äänestystulos". <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/aanestys.aspx?aanestysnro=17&istuntonro=125&vuosi=2014> (27. toukokuuta 2023).
- . 2022. "Eduskunta kannattaa Suomen Nato-hakemuksen jättämistä". <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/Eduskunta-kannattaa-Suomen-Nato-j%C3%A4senyyshakemuksen-jattamista.aspx> (12. toukokuuta 2023).
- . 2023. "Eduskunta hyväksyi Suomen liittymisen Natoon". <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/eduskunta-hyvaksyi-suomen-liittymisen-natoon.aspx> (12. toukokuuta 2023).
- Enqvist, Kari. 2023. "Kari Enqvistin kolumni: On mahdotonta sanoa oliko Suomen puolueettomuus oikeasti menestystarina". *YLE*. <https://yle.fi/a/74-20031499> (27. toukokuuta 2023).

- Eurooppa-Neuvosto. 2023. "EU sanctions against Russia explained". *Consilium.europa.eu*.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/> (8. toukokuuta 2023).
- Eurooppa-neuvosto. 2023. "President Michel in Kyiv: 'There can be no free Europe without a free Ukraine'". https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/president/news/2023/01/19/20230119_pec_in_ukraine/ (25. tammikuuta 2023).
- European University Institute. 2023. "Alex Stubb on why Mearsheimer is wrong about the war in Ukraine". <https://www.eui.eu/news-hub?id=alex-stubb-on-why-mearsheimer-is-wrong-about-the-war-in-ukraine> (5. tammikuuta 2023).
- Fazal, Tanisha M. 2004. "State Death in the International System". *International Organization* 58(2): 311–44.
- Fearon, James D. 1998. "Domestic politics, foreign policy, and theories of international relations". *Annual Review of Political Science* 1: 289–313.
<https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.polisci.1.1.289> (21. toukokuuta 2023).
- Flockhart, Trine. 2016. "The problem of change in constructivist theory: Ontological security seeking and agent motivation". *Review of International Studies* 42(5): 799–820.
- Fordham, Benjamin O. 2010. "Trade and asymmetric alliances". 47(6): 685–96.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0022343310381689> (14. maaliskuuta 2023).
- Forsberg, Tuomas, ja Matti Pesu. 2016. "The "Finlandisation" of Finland: The Ideal Type, the Historical Model, and the Lessons Learnt". *Diplomacy & Statecraft* 27(3): 473–95.
- Freedom House. 2021. "Ukraine Country Report 2021". *Freedom House*.
<https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2021> (1. toukokuuta 2023).
- . 2023. *Freedom in the world 2023*.
- de Fresnes, Tulikukka. 2022. "Pääministeripuolue SDP ratkoo Nato-kantaansa – Marin: Suomen suhdetta sotilaalliseen liittoutumiseen pohdittava jo kevään aikana uudelleen". *YLE*.
<https://yle.fi/a/3-12388003> (15. toukokuuta 2023).
- Gijs, Camille. 2022. "Russia will not 'put up with' Finland, Sweden's NATO bid, minister says – POLITICO". *Politico*. <https://www.politico.eu/article/russia-threaten-finland-sweden-nato-ambition-consequence/> (26. huhtikuuta 2023).
- Giumelli, Francesco. 2021. "Targeted Sanctions and Deterrence in the Twenty-first Century".
 Teoksessa *NL ARMS Netherlands Annual Review of Military Studies 2020*, toim. Frans Osinga ja Tim Sweijts. Haag: T.M.C. Asser Press, 349–63.
- Goemans, H. E. 2000. "Fighting for Survival". *Journal of Conflict Resolution* 44(5): 555–79.
- van de Graaf, Thijs, ja Jeff D. Colgan. 2017. "Russian gas games or well-oiled conflict? Energy security and the 2014 Ukraine crisis". *Energy Research & Social Science* 24: 59–64.

- Gustafsson, Mikko. 2023. ”Suomessa harkittiin, ettei kannetta Unkaria vastaan puollettaisi Nato-prosessin takia”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009506583.html> (27. toukokuuta 2023).
- Haapanen, Mikko. 2023. ”Puolustusministeri Savola Erdoğan-nukesta: Ikävä ja tarpeeton tapaus, joka turhaan provosoi Turkia”. *YLE*. <https://yle.fi/a/74-20013185> (27. toukokuuta 2023).
- Haavisto, Pekka. 2022a. ”Täysistunnon puheenvuoro PTK 58/2022/2 vp”. *Eduskunta*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_58+2022+2.aspx (9. toukokuuta 2023).
- . 2022b. ”Täysistunnon puheenvuoro PTK 139/2022/5 vp”. *Eduskunta*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_139+2022+5.aspx#13.43Haa visto (12. toukokuuta 2023).
- . 2023. ”Täysistunnon puheenvuoro PTK 172/2022/2 vp”. *Eduskunta*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_172+2022+2.aspx#14.51Haa visto (12. toukokuuta 2023).
- Hakahuhta, Ari. 2022. ”Presidentti Sauli Niinistö: ”Nyt naamiot on riisuttu, vain sodan kylmät kasvot näkyvät” – näin Suomen johto tuomitsi Venäjän hyökkäyksen”. *YLE*. https://yle.fi/a/3-12331829/64-3-55994?utm_medium=social&utm_source=copy-link-share (8. toukokuuta 2023).
- Hanhivaara, Jussi. 2014. ”Pääministeri arvostelee kansanedustajia russofobian lietsomisesta Fennovoima-keskustelussa”. *YLE*. <https://yle.fi/a/3-7527971> (27. toukokuuta 2023).
- Hanska, Jari. 2022. ”Neljä nuorisjärjestöä vaatii Tuomiojaa tilille: ”Ei ole vanhentunut höperö””. *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/7902041d-b52b-4641-a104-dc22d1d17e94> (27. toukokuuta 2023).
- Harle, Vilho. 2023. ”Suomen ulkopoliittinen muutos moniulotteisen ulkopoliittikan viitekehyksen valossa”. *Kosmopolis* 53(2): 63–71. <https://journal.fi/kosmopolis/article/view/129162/80107> (27. elokuuta 2023).
- Haukkala, Hiski. 2012. *Suomen muuttuvat koordinaatit*. Helsinki: Gummerus.
- Haukkala, Hiski, ja Tapani Vaahtoranta. 2016. ”Suomen turvallisuuspolitiikan linjat ja koulukunnat”. Teoksessa *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*, toim. Fred Blomberg. Tampere: Maanpuolustuskorkeakoulu, 55–77.
- HE 315/2022 vp. 2022. ”Hallituksen esitys HE 315/2022 vp”. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_315+2022.aspx (10. toukokuuta 2023).
- Herrington, Luke M. 2013. ”Review - Ontological Security in International Relations”. *E-International relations*.
- Herz, John H. 1950. ”Idealist Internationalism and the Security Dilemma”. *World Politics* 2(2): 157–80.

- Hofmann, Stephanie C, ja Ueli Staeger. 2018. "Frame contestation and collective securitisation: the case of EU energy policy". *West European Politics* 42(2): 1–23.
- Homolar, Alexandra, ja Ronny Scholz. 2019. "The power of Trump-speak: populist crisis narratives and ontological security". *Cambridge Review of International Affairs* 32(3): 344–64.
- Honkanen, Karoliina. 2002. *The Influence of Small States on Nato Decision-Making - The Membership experiences of Denmark, Norway, Hungary and the Czech Republic*. Tukholma: Totalförsvarets Forskningsinstitut. www.signon.se/FOI.
- Huhtanen, Jarmo. 2007. "Halonen: Häkämies saattoi antaa aiheita ihmettelyyn ulkopolitiikan linjasta". *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004511853.html> (21. huhtikuuta 2023).
- . 2022a. "Nato-jäsenyyden vastustus putosi ennätyskellisen alas". *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008515424.html> (1. toukokuuta 2023).
- . 2022b. "Nato-kannatus nousi ennätyskelliseen 73 prosenttiin". *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008804287.html> (1. toukokuuta 2023).
- . 2022c. "Venäläisten tappiot Ukrainan sodassa ovat niin suuria, että niiden korvaaminen vie vuosia – HS selvitti, mitä normaalisti Suomen lähellä olevien joukkojen kohtalosta tiedetään". *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008684291.html> (12. toukokuuta 2023).
- Husu, Hanna-Mari, ja Matti Kojo. 2022. "Ja Rosatom on varmasti erittäin hyvä toimija myös Fennovoimalle" – kuinka kansanedustajat perustelivat venäläistä ydinvoimakäytöstä". *Politiikasta*. <https://politiikasta.fi/ja-rosatom-on-varmasti-erittain-hyva-toimija-myos-fennovoimalle-kuinka-kansanedustajat-perustelivat-venalaista-ydinvoimakaytkosta/> (27. toukokuuta 2023).
- Husu, Rikhard. 2022. "Ulkoministeri Haavisto kommentoi Suomen, Ruotsin ja Turkin Nato-keskusteluja: "Suomen osalta ehdot ovat monella tavalla täyttyneet"". *YLE*. <https://yle.fi/a/74-20006633> (12. toukokuuta 2023).
- Huth, Paul K. 1999. "Deterrence and international conflict: Empirical Findings and Theoretical Debates". *Annual Review of Political Science* 2: 25–48. www.annualreviews.org.
- Häkämies, Jyri. 2007. "Puolustusministeri Häkämiehen puhe CSIS:n tilaisuudessa Washingtonissa - Puolustusministeriö". *Center for Strategic International Studies*. https://www.defmin.fi/ajankohtaista/puheet/puolustusministeri_hakamiehen_puhe_csis_n_tilaisuudessa_washingtonissa.3333.news#8e66e707 (21. huhtikuuta 2023).
- Hämäläinen, Unto. 2022. "Optio, jonka arvo vain nousee". *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000008551871.html> (20. lokakuuta 2022).
- Ifw-Kiel. 2023. "Ukraine Support Tracker". *Ifw-Kiel*. <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/> (26. tammikuuta 2023).
- Ikenberry, G. John. 2011. *Liberal Leviathan. The origins, crisis and transformation of the American World Order*. Princeton: Princeton University press.

- Ilves, Toomas. 2023. "I was always working to get Finland into NATO, that's why I went to work for Nordstream. I was secretly subverting Russia because I knew Nordstream was bad for Europe. I am more clever than you simpletons. I AM A EUROPEAN. I LOVE NATO!!!". *Twitter*. <https://twitter.com/IlvesToomas/status/1662319097223213056> (27. toukokuuta 2023).
- Islannin Ulkoministeriö. 2023. "War in Ukraine - Iceland's response". *Islannin Ulkoministeriö*. <https://www.government.is/topics/foreign-affairs/war-in-ukraine/> (26. tammikuuta 2023).
- Iso-Markku, Tuomas ym. 2023. "Finland's Nato Accession - What will change?" *FIIA Comment*. www.fia.fi (29. huhtikuuta 2023).
- Jack, Victor. 2022a. "Putin says Russia has 'no problems' with Finland, Sweden in NATO". *Politico*. <https://www.politico.eu/article/putin-russia-no-problem-finland-sweden-join-nato/> (26. huhtikuuta 2023).
- . 2022b. "You'll 'freeze freeze,' Putin warns West over energy sanctions". *Politico*. <https://www.politico.eu/article/commission-president-ursula-von-der-leyen-announced-five-immediate-moves-to-tame-eu-energy-prices/> (29. tammikuuta 2023).
- Jackson, Patrick Thaddeus. 2011. *The Conduct of Inquiry in International Relations*. Lontoo & New York: Routledge.
- Jakobsen, Jo, ja Tor G. Jakobsen. 2019. "Tripwires and free-riders: Do forward-deployed U.S. troops reduce the willingness of host-country citizens to fight for their country?" *Contemporary Security Policy* 40(2): 135–64.
- Jervis, Robert. 1978. "Cooperation under the Security Dilemma". *World Politics* 30(2): 167–214. <https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/abs/cooperation-under-the-security-dilemma/C8907431CCEFEFE762BFCA32F091C526> (22. joulukuuta 2022).
- Juntunen, Tapio. 2018. "Harmaantuvaa pienvaltioliberalismia: Suomi, ydinaseiden kieltosopimus ja ulkopolitiikan koulukuntavaikutteet". *Kosmopolis* 48(4): 38–63.
- Kaarbo, Juliet. 2015. "A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory". *International Studies Review* 17(2): 189–216.
- Kaikkonen, Antti. 2022a. "Antti Kaikkonen | Pysytään arjessa kiinni – Suomeen ei kohdistu nyt sotilaallista uhkaa". *Helsingin Uutiset*. <https://www.helsinginuutiset.fi/paakirjoitus-mielipide/4514226> (21. toukokuuta 2023).
- . 2022b. "Puolustusministeri Antti Kaikkosen puhe 240. Maanpuolustuskurssin avajaisissa". *Puolustusministeriö*. https://www.defmin.fi/ajankohtaista/puheet/puolustusministeri_antti_kaikkosen_puhe_240._maanpuolustuskurssin_avajaisissa.13009.news (10. huhtikuuta 2023).
- . 2022c. "Täysistunnon puheenvuoro PTK 56/2022 vp". *Eduskunta*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohhta/Sivut/PTK_56+2022+3.aspx#11.01Kaikkonen (12. toukokuuta 2023).

- . 2022d. ”Täysistunnon puheenvuoro PTK 139/2022 vp”. *Eduskunta*.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_139+2022+5.aspx#12.37Kai
 kkonen (12. toukokuuta 2023).
- Kaleva, Atte. 2023. *Hullu Vuosi*. Viestintätoimisto CRE8.
- Karp, Regina. 2018. ”Identity and anxiety: Germany’s struggle to lead”. *European Security* 27(1): 58–81.
- Karvala, Kreetta, ja Hannamari Ahonen. 2022. ”Haavisto: ”Turkilla ei ollut ilmoittaa aikaa Nato-ratifiointista””. *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/9a95cf8e-b742-439f-aacb-fdeedd1b85dd> (12. toukokuuta 2023).
- Kaskela, Elias. 2023. ”Tutkija väittää: Suomessa on merkkejä sotapsykoosista”. *Iltasanomat*.
<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000009317873.html> (27. toukokuuta 2023).
- Keohane, Robert O. 1986. ”Realism, Neorealism and the Study of World Politics”. Teoksessa *Neorealism and its critics*, toim. Robert O Keohane. New York: Columbia University press, 1–27.
- . 1988. ”Review: Alliances, Threats, and the Uses of Neorealism”. *International security* 13(1): 169–76.
- Kinnunen, Pekka. 2022. ”EU-johtajat vahvistavat tukeaan Ukrainalle – Sanna Marin: Ukraina taistelee kaikkien eurooppalaisten puolesta”. *YLE*. <https://yle.fi/a/3-12372797> (23. tammikuuta 2023).
- Koivisto, Matti. 2022. ”Niinistö: Jäsenyyspäättös voidaan tehdä heti, kun puolueiden kanta selvillä”. *YLE*. https://yle.fi/a/3-12403078/64-3-69819?utm_medium=social&utm_source=copy-link-share (15. toukokuuta 2023).
- Kokko, Outi. 2022. ”Kansanedustajat arvostelevat Paavo Lipposta Nord Stream -kytkyistä”. *Iltasanomat*. <https://www.is.fi/taloussanommat/art-2000009123353.html> (27. toukokuuta 2023).
- Koutsokosta, Efi. 2022. ”We need to give Ukraine hope...they are literally fighting for Europe’ urges Estonia’s PM Kallas Access to the comments”. *Euronews*.
<https://www.euronews.com/2022/03/11/we-need-to-give-ukraine-hope-they-are-literally-fighting-for-europe-urges-estonia-s-pm-kal> (23. tammikuuta 2023).
- Krickel-Choi, Nina C. 2022. ”The embodied state: why and how physical security matters for ontological security”. *Journal of International Relations and Development* 25: 159–81.
<https://doi.org/10.1057/s41268-021-00219-x> (26. elokuuta 2023).
- Kuzemko, Caroline, Mathieu Blondeel, Claire Dupont, ja Marie Claire Brisbois. 2022. ”Russia’s war on Ukraine, European energy policy responses & implications for sustainable transformations”. *Energy Research & Social Science* 93: 102842.
- Lake, David A. 1996. ”Anarchy, hierarchy, and the variety of international relations”. *International Organization* 50(1): 1–33.
- . 2009. *Hierarchy in international relations*. 1. p. Ithaca: Cornell University Press.

- Lakka, Päivi. 2022. ”Puolustusministeri Antti Kaikkonen Turkin Nato-ratifiointista: ”Kärsivällisyyttä vielä vaaditaan””. *Ilta-Sanomat*. <https://www.is.fi/politiikka/art-2000009254085.html> (26. elokuuta 2023).
- Lašas, Ainius. 2012. ”When History Matters: Baltic and Polish Reactions to the Russo-Georgian War”. *Europe-Asia Studies* 64(6): 1061–75.
- Laukkanen, Joonas. 2022a. ”Niinistö avasi puheluaan Putinin kanssa: ”En vastaanottanut mitään uhkailua””. *Ilta-Sanomat*. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008818247.html> (11. toukokuuta 2023).
- . 2022b. ”Näin ministerit vastailivat kansainvälisen median kysymyksiin Nato-asioista”. *Ilta-Sanomat*. <https://www.is.fi/politiikka/art-2000008751118.html> (15. toukokuuta 2023).
- Laverick, Evelyn. 2023. ”Finland joins NATO in the alliance’s fastest-ever accession process”. *Euronews*. <https://www.euronews.com/2023/04/04/finland-joins-nato-in-the-alliances-fastest-ever-accession-process> (20. huhtikuuta 2023).
- Lebow, Richard Ned. 2007. ”Thucydides and Deterrence”. *Security Studies* 16(2): 163–88.
- . 2013. ”Classical Realism”. Teoksessa *International relations theories, Discipline and diversity*, toim. Tim Dunne, Milja Kurki, ja Steve Smith. Oxford: Oxford University Press, 59–76.
- Levy, Jack S. 2011. ”Preventive War: Concept and Propositions, International Interactions”. *International Interactions* 37(1): 87–96. <https://doi.org/10.1080/03050629.2011.546716>.
- Limnell, Jarno. 2008. ”Toimiiko turvallisuus ja puolustuspoliittinen selontekomenettely?” *Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos Julkaisusarja 4: työpapereita* (26). <http://www.mppk.fi/fi/tutkimus-opetus/julkaisut/stratl/> (8. kesäkuuta 2023).
- Linnainmäki, Joel. 2023. ”Suomen ulkopolitiikan koulukunnat murroksessa”. *Kosmopolis* 53(1): 45–63. <https://journal.fi/kosmopolis/article/view/127041/77684> (27. elokuuta 2023).
- Liska, George. 1962. *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Luecke, Tim. 2014. ”Why John J. Mearsheimer is Wrong on Ukraine”. *The Duck of Minerva*. <https://www.duckofminerva.com/2014/09/why-john-j-mearsheimer-is-wrong-on-ukraine.html> (5. tammikuuta 2023).
- Luotonen, Anniina. 2022. ”Suomen päätös Natosta, puolesta tai vastaan, voi syntyä kuukausissa – Orpo: ”Tilanne arvioitava kylmän rauhallisesti””. *YLE*. <https://yle.fi/a/3-12343055> (15. toukokuuta 2023).
- Maaseudun Tulevaisuus. 2022. ”Niinistö: Suomeen ei kohdistu sotilaallista, eikä ’muunkaanlaista uhkaa’”. *Maaseudun Tulevaisuus*. <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/uutiset/5d22ecc0-3354-5237-83bb-32851bfcffa3> (21. toukokuuta 2023).

- Marin, Sanna. 2022. ”Pääministeri Sanna Marinin puheenvuoro Suurlähettiläspäivillä 23.8.2022”. *Suurlähettiläspäivät*. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/paaministeri-sanna-marinin-puheenvuoro-suurlahettilaspaivilla> (10. toukokuuta 2023).
- . 2023. ”Uusi aikakausi Naton jäsenenä alkaa Suomelle. Olen ylpeä Suomesta ja suomalaisista. Olemme kansakuntana toimineet yhtenäisesti koko tämän historiallisen prosessin ajan. Liittolaisillemme kiitos luottamuksesta. Yhdessä olemme entistäkin vahvempia”. *Twitter*. <https://twitter.com/MarinSanna/status/1643233918198374401> (11. toukokuuta 2023).
- Matlé, Aylin, ja Alessandro Scheffler. 2014. ”After the Wales Summit: An Assessment of NATO’s Strategic Agenda”. *Konrad Adenauer Stiftung*.
- Mazarr, Michael J. 2021. ”Understanding Deterrence”. Teoksessa *NL ARMS Netherlands Annual Review of Military Studies 2020*, toim. Frans Osinga ja Tim Sweijs. Haag: T.M.C. Asser Press, 13–28.
- McCalla, Robert B. 2000. ”NATO’s persistence after the cold war”. *International Organization* 50(3): 445–75.
- McFaul, Michael. 2014. ”Faulty Powers”. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/eastern-europe-caucasus/2014-10-17/faulty-powers> (5. tammikuuta 2023).
- Mearsheimer, John J. 1990. ”Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War”. *International Security* 15(1): 5–56.
- . 1994. ”The False Promise of International Institutions”. *International Security* 19(3): 5.
- Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton Company.
- . 2013. ”Structural Realism”. Teoksessa *International relations theories, Discipline and diversity*, toim. Tim Dunne, Milja Kurki, ja Steve Smith. Oxford: Oxford University Press, 77–93.
- Mearsheimer, John J. 2014. ”Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault”. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault> (5. tammikuuta 2023).
- Meister, Stefan. 2022. ”A Paradigm Shift: EU-Russia Relations After the War in Ukraine - Carnegie Europe”. *Carnegie Europe*. <https://carnegieeurope.eu/2022/11/29/paradigm-shift-eu-russia-relations-after-war-in-ukraine-pub-88476> (8. toukokuuta 2023).
- Mil.in.ua. 2022. ”Montenegro allocated aid to Ukraine - 11% of the country’s military budget”. *Mil.in.ua*. <https://mil.in.ua/en/news/montenegro-allocated-aid-to-ukraine-11-of-the-country-s-military-budget/> (26. tammikuuta 2023).
- Mitzen, Jennifer. 2006. ”Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma”. *European Journal of International Relations* 12(3): 341–70.

- Morgenthau, Hans. 1985. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 6. p. toim. Kenneth Thompson. New York: Alfred A. Knopf.
- Morrow, James D. 1991. "Alliances and Asymmetry: An Alternative to the Capability Aggregation Model of Alliances". *American Journal of Political Science* 35(4): 904.
- MTV Uutiset. 2017. "Sipilä: Fortumin Uniper-kaupassa ei ole ulko- ja turvallisuuspoliittisia ulottuvuuksia". *MTV*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/sipila-fortumin-uniper-kaupassa-ei-ole-ulko-ja-turvallisuuspoliittisia-ulottuvuuksia/6617974#gs.TwUOwnk> (27. tammikuuta 2023).
- . 2022a. "MTV Uutisten kysely: Nato-jäsenyyden kannatus on noussut 30 prosenttiin, vastustus laskenut selvästi". *MTV*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/mtv-uutisten-kysely-nato-jäsenyyden-kannatus-on-noussut-30-prosenttiin-vastustus-laskenut-selvasti-turvallisempaa-olisi-lannen-kanssa/8340650#gs.vzsqr6> (21. huhtikuuta 2023).
- . 2022b. "Suora lähetys: Niinistön ja Marinin tiedotustilaisuus Ukrainan tilanteesta". *MTV*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/suora-lahetys-kello-9-40-alkaen-presidentti-niiniston-ja-paaministeri-marinin-tiedotustilaisuus-ukrainan-tilanteesta/8363394#gs.w9tox8> (1. toukokuuta 2023).
- . 2023. "Tutkija rauhoittelee Nato-prosessin spekulointia ja kritisoi pilapiirtäjä Ville Rannan toimintaa". *MTV*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/tutkija-rauhottelee-koville-kierroksille-kiihtynyttä-nato-prosessia-ja-sivaltaa-erdogania-pilkannutta-pilapiirtajaa-ei-edista-asiaa-jos-heitamme-lisaa-tulta-pesään/8619184#gs.zaxc48> (27. toukokuuta 2023).
- Muhonen, Teemu. 2022. "Pääministeri Marin kertoo hetkestä, jolloin hän tiesi, että Suomi tulee hakemaan Natoon: "Olin aivan varma"". *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008815980.html> (11. toukokuuta 2023).
- N1 Sarajevo. 2022. "Bosnia sends 20 tonnes of humanitarian aid to Ukraine". *NI*. <https://n1info.hr/english/news/bosnia-sends-20-tonnes-of-humanitarian-aid-to-ukraine/> (26. tammikuuta 2023).
- NATO. 1949. "The North Atlantic Treaty". https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm (16. toukokuuta 2023).
- . 2010. *Active Engagement, Modern Defence - Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*. Lissabon.
- Nato. 2022. "Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2022), 27-Jun.-2022". *Nato.int*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197050.htm (14. maaliskuuta 2023).
- NATO. 2022. *NATO 2022 Strategic Concept*. Madrid.
- Nato.int. 2022. "Enlargement and Article 10". *NATO*. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm (14. helmikuuta 2023).
- . 2023. "Collective defence and Article 5". *Nato.int*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm (16. toukokuuta 2023).

- Nieminen, Tommi. 2022. ”HS selvitti, kuinka Paavo Lipponen lobbasi vuosien ajan kaasuputkia Venäjältä Saksaan”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000009043726.html> (27. toukokuuta 2023).
- Niinistö, Sauli. 2011. ”YLE Vaalitentti”.
- . 2015. ”Tasavallan presidentti Sauli Niinistön uudenvuodenpuhe 1.1.2015”. *Presidentti.fi*. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-uudenvuodenpuhe-1-1-2015/> (27. elokuuta 2023).
- . 2016. ”Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläskokouksessa 23.8.2016”. *Suurlähettiläskokous*. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-suurlahettilaskokouksessa-23-8-2016/>.
- . 2022a. ”Presidentin kynästä: Nato-jäsenyys vahvistaa Suomen turvallisuutta”. *Presidentti.fi*. <https://www.presidentti.fi/presidentin-kynasta/presidentin-kynasta-nato-jasenyys-vahvistaa-suomen-turvallisuutta/> (11. toukokuuta 2023).
- . 2022b. ”Presidentti Niinistö: Nato-jäsenyys riittävin turva Suomelle - YLE Ykkösaamu”. <https://areena.yle.fi/1-62100937> (11. toukokuuta 2023).
- . 2022c. ”Presidentti Niinistö tapasi Ison-Britannian pääministeri Boris Johnsonin”. *Presidentti.fi*. <https://www.presidentti.fi/uutinen/ison-britannian-paaministeri-boris-johnson-vieraili-suomessa/> (29. toukokuuta 2023).
- . 2023. ”Tasavallan presidentti Sauli Niinistön lausunto Suomen Nato-jäsenyydestä - Presidentti”. *Tasavallan presidentin kanslia*. <https://www.presidentti.fi/tiedote/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-lausunto-suomen-nato-jasenyydesta/> (11. toukokuuta 2023).
- Noetzel, Timo, ja Benjamin Schreer. 2012. ”More flexible, less coherent: NATO after Lisbon”. *Australian Journal of International Affairs* 66(1): 20–33.
- Nokkala, Arto. 2016. ”Suomen puolustuspolitiikan käännekohtia”. Teoksessa *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*, toim. Fred Blombergs. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 77–108.
- Nurmi, Lauri. 2022. ”Marin Nato-päätöksestä: ”Puhuisin viikoista””. *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/b4ff9c86-fce4-4eef-9a04-5c233de59ccc> (10. toukokuuta 2023).
- Orpo, Petteri. 2022. ”Täysistunnon puheenvuoro PTK56/2022 vp”. *Eduskunta*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_56+2022+3.aspx#11.01Kaikonen (25. toukokuuta 2023).
- Ozturk, Talha. 2023. ”Serbia to send humanitarian aid to Ukraine to support electricity system”. *AA.tr*. <https://www.aa.com.tr/en/europe/serbia-to-send-humanitarian-aid-to-ukraine-to-support-electricity-system/2792165#> (26. tammikuuta 2023).

- Paananen, Veera. 2023. ”Halla-ahon mukaan venäläisten sotilaiden demonisointi on välttämätöntä – muut ulkoasiainvaliokunnan jäsenet kommentoivat”. *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009314641.html> (27. toukokuuta 2023).
- Palojärvi, Eeva. 2016. ”Niinistö haluaa Natosta kansanäänestyksen”. *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002903554.html> (22. toukokuuta 2023).
- Palosaari, Teemu. 2013. ”Neither neutral nor non-aligned : the Europeanization of Finland’s foreign and security policy”. *Finnish foreign policy papers*.
- Patomäki, Heikke. 2022. ”Vastaus Pihlströmin synkkään Nato-yksinpuheluun”. *Kosmopolis* 52(3): 90–98.
- Pesu, Matti. 2015. ”Voihan optio!” *The Ulkopolist*. <https://ulkopolitist.fi/2015/02/05/voihan-optio/> (21. toukokuuta 2023).
- . 2017a. ”Kun pienvaltiorealismen hegemonia murtui: suomalaiset ulkopoliittiset koulukunnat kylmän sodan jälkeisen ajan alussa”. *Politiikka* 59(4): 280–97.
- . 2017b. *What non-alignment? Finland’s security and defence policy stems from partnerships*. Helsinki.
- . 2019. ”Introducing Ideational Foreign Policy Analysis - Explorations of the Underlying Ideas of Finnish Foreign Policy”. Tampere University.
- Pesu, Matti, Tuomas Iso-Markku, ja Juha Jokela. 2020. ”Finnish foreign policy during EU membership: Unlocking the EU’s security potential”. *Finnish foreign policy paper, Ulkopoliittinen instituutti*.
- Pesu, Matti, Harri Mikkola, ja Tuomas Iso-Markku. 2022. ”Johtopäätökset”. Teoksessa *Suomi ja Venäjän Hyökkäys Ukraina - Turvallisuusympäristön muutoksen vaikutukset Suomen Ulko- ja turvallisuuspolitiikalle*, toim. Matti Pesu, Harri Mikkola, ja Tuomas Iso-Markku. Helsinki: Ulkopoliittinen Instituutti, 29–31.
- Petrushevskaja, Dragana. 2022. ”Kosovo allocates 100,000 euro in humanitarian aid for Ukraine”. *SeeNews*. https://seenews.com/news/kosovo_allocates-100000-euro-in-humanitarian-aid-for-ukraine-778340 (26. tammikuuta 2023).
- Pihlström, Sami. 2022a. ”Nato-jäsenyys ja turvallisuuspolitiikan etiikka”. *Kosmopolis* 52(2): 119–30.
- . 2022b. ”Voisiko Nato-jäsenyys olla velvollisuus?” *Etiikka.fi*. <https://etiikka.fi/voisiko-nato-jasenyys-olla-velvollisuus/> (19. toukokuuta 2023).
- Pilke, Antti, ja Minna Pantazar. 2022. ”Oppositio moittii Marinin Nato-komenttia virheeksi, Marin: Lausuntoni oli realistinen, kyse ylitulkinnasta”. *YLE*. <https://yle.fi/a/3-12279470> (1. toukokuuta 2023).
- Pirani, Simon, Jonathan Stern, ja Katja Yafimava. 2009. *The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment*. Oxford.

- Poast, Paul. 2022. "A World of Power and Fear: What Realism Critics Get Wrong". *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-06-15/world-power-and-fear> (5. tammikuuta 2023).
- Pohjoismaiden ministerineuvosto. 2001. *Uusi pohjoismainen päiväjärjestys - viisaiden raportin seuranta*. Kööpenhamina. www.norden.org (26. huhtikuuta 2023).
- Powers, Kathy L. 2006. "Dispute Initiation and Alliance Obligations in Regional Economic Institutions". *Journal of Peace Research* 43(4): 453–71.
- Pratt, Simon Frankel. 2017. "A Relational View of Ontological Security in International Relations". *International Studies Quarterly* 61(1): 78–85.
- Pynnöniemi, Katri. 2017. "Aktiivisen vakauspolitiikan sisältöä linjaamassa". *Kosmopolis* 47(1): 45–52.
- Radio Free Europe. 2022. "Ukrainians Thank North Macedonia For Supply Of Soviet-Era Tanks". <https://www.rferl.org/a/ukraine-tanks-macedonia-thanks/31976738.html> (26. tammikuuta 2023).
- Reiter, Dan, ja Paul Poast. 2021. "The Truth About Tripwires: Why Small Force Deployments Do Not Deter Aggression". *Texas National Security review* 4(3).
- Resnick, Evan N. 2019. *Allies of convenience : a theory of bargaining in U.S. foreign relations*. New York: Columbia University Press.
- Reuters. 2022a. "EU tightens Russian sanctions and buys weapons for Ukraine". *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/eu-close-airspace-russia-curb-media-target-belarus-2022-02-27/> (26. tammikuuta 2023).
- . 2022b. "Finland's PM says NATO membership is 'very unlikely' in her current term". *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/finlands-pm-says-nato-membership-is-very-unlikely-her-watch-2022-01-19/> (20. lokakuuta 2022).
- Ristamäki, Juha, ja Lauri Nurmi. 2022a. "Niinistö IL-haastattelussa: Nato-jäsenyys ei muuttaisi arkipäivää, toisi turvallisuutta". *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/cb40efcb-1728-4638-80d4-b386898d3112> (10. toukokuuta 2023).
- . 2022b. "Näkökulma: Marin teki ison virheen - ensin Nato-option rajaamisessa, sitten nostaessaan Yhdysvallat Venäjän rinnalle". *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/6d0a78f9-8414-4fee-86c3-08681e2cc760> (1. toukokuuta 2023).
- Ritvanen, Juha-Matti. 2022. "Kylmän sodan päätös haastoi Suomen ulkopolitiikan". *Politiikasta*. <https://politiikasta.fi/kylman-sodan-paatos-haastoi-suomen-ulkopolitiikan/> (28. maaliskuuta 2023).
- Rumelili, Bahar. 2015. "Identity and desecuritisation: The pitfalls of conflating ontological and physical security". *Journal of International Relations and Development* 18(1): 52–74.

- Rynning, Sten. 2021. "Deterrence rediscovered: NATO and Russia". Teoksessa *NL ARMS Netherlands Annual review of Military Studies 2020*, toim. Frans Osinga ja Tim Sweijts. Haag: T.M.C. Asser Press, 29–45.
- Saari, Sinikukka, ja Jyri Lavikainen. 2022. "Suomen ja Venäjän suhde". Teoksessa *Suomi ja Venäjän hyökkäys Ukraina - Turvallisuusympäristön muutoksen vaikutukset Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan*, toim. Matti Pesu, Harri Mikkola, ja Tuomas Iso-Markku. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti, 9–11.
- Saxi, Håkon Lunde. 2017. "British and German initiatives for defence cooperation: the Joint Expeditionary Force and the Framework Nations Concept". *Defence Studies* 17(2): 171–97.
- Sayle, Timothy A. 2019. *Enduring alliance: a history of NATO and the postwar global order*. Ithaca: Cornell University Press.
- Schelling, Thomas C. 1960. *The Strategy of Conflict*. Cambridge: Harvard University Press.
<https://sci-hub.se/10.1086/711716> (21. toukokuuta 2023).
- Schuette, Leonard August. 2021. "Why NATO survived Trump: the neglected role of Secretary-General Stoltenberg". *International Affairs* 97(6): 1863–81.
<https://academic.oup.com/ia/article/97/6/1863/6384364> (17. toukokuuta 2023).
- Sierla, Antti. 2007. *Suomen Mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutukset*. Helsinki.
- Sinkkonen, Ville, ja Henri Vogt. 2014. "Ulkopolitiikka kaipaa visiointia". Teoksessa *Utopia ulkopoliitikassa: sarja visioita Suomen asemasta maailmassa*, Ulkoasiainministeriö, 7–11. Sisäministeriö. 2023. *Kansallinen riskiarvio 2023*. Helsinki.
- Snyder, Glenn H. 1997. *Alliance Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Steele, Brent J. 2007. *Ontological Security in International Relations*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Stenroos, Maria, ja Ari Hakahuhta. 2022. "Pekka Haavisto Ylälle: Turkista johtuva viive Naton liittymiskeskusteluissa voi olla jopa viikkoja – lentoliput Brysseliin oli jo varattu". *YLE*.
<https://yle.fi/a/3-12453430> (12. toukokuuta 2023).
- Stern, Jonathan. 2006. *The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006*. Oxford: Oxford University Press.
- Stoltenberg, Jens. 2023. "Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg during panel discussion at the annual meeting of the World Economic Forum". *Nato*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_210744.htm (25. tammikuuta 2023).
- Strömberg, Maggie, ja Torbjörn Nilson. 2022. "Så gick det till när S vände om Nato". *Svenska Dagbladet*. <https://www.svd.se/a/Qy1gXx/sa-gick-det-till-nar-magdalena-andersson-kovande-om-nato> (23. toukokuuta 2023).
- STT. 2023. "STT:n tiedot: Erdoğan-nuken takavarikon taustalla on Poliisihallituksen muistio Koraanin polttamisesta ja muista provokaatioista". *Aamulehti*. <https://www.aamulehti.fi/ulkomaat/art-2000009482182.html> (27. toukokuuta 2023).

- Stubb, Alexander. 2008. ”Ulkoministeri Alexander Stubbin avauspuhe suurlähettiläspäivillä”. *Eilen.fi*. <https://www.eilen.fi/fi/296/> (25. tammikuuta 2023).
- Suomenmaa. 2023. ”Mika Aaltola tyrmäää väitteet Suomessa vallitsevasta sotapsykoosista – ’En näkisi asiaa lainkaan näin’”. *Suomenmaa*. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/mika-aaltola-tyrmaa-vaitteet-suomessa-vallitsevasta-sotapsykoosista-en-nakisi-asiaa-lainkaan-nain/> (27. toukokuuta 2023).
- Szymański, Piotr. 2018. *With Russia right across the border*. Varsova: OSW Centre for Eastern Studies.
- Särkkä, Iro. 2019. ”Nato-retoriikka Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa”. Helsingin yliopisto.
- Taliaferro, Jeffrey W. 2001. ”Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited”. *International Security* 25(3): 128–61.
- Tannenwald, Nina. 1999. ”The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of Nuclear Non-Use”. *International Organization* 53(3): 433–68.
- Tasavallan presidentin kanslia. 2018. ”Presidentti Niinistön lausunto Yhdysvaltain ja Venäjän presidenttien tapaamisesta Helsingissä”. <https://www.presidentti.fi/tiedote/presidentti-niiniston-lausunto-yhdysvaltain-ja-venajan-presidenttien-tapaamisesta-helsingissa/> (6. toukokuuta 2023).
- The Economist. 2022. ”John Mearsheimer on why the West is principally responsible for the Ukrainian crisis”. *The Economist*. <https://www.economist.com/by-invitation/2022/03/11/john-mearsheimer-on-why-the-west-is-principally-responsible-for-the-ukrainian-crisis> (5. tammikuuta 2023).
- The Economist intelligence unit. 2022. *Democracy Index 2022 - Frontline democracy and the battle for Ukraine*.
- The Moscow Times. 2016. ”Lavrov Warns Finland Against Joining ’Anti-Russia’ NATO”. *The Moscow Times*. <https://www.themoscowtimes.com/2016/07/04/lavrov-warns-finland-against-joining-anti-russia-nato-a54438> (26. huhtikuuta 2023).
- Thomas, Daniel C. 2001. *The Helsinki Effect: International Norms, Human Rights and the Demise of Communism*. Princeton: Princeton University Press.
- Toivonen, Terhi. 2022. ”Ylen kannatusmittaus: Kokoomuksella kova loikka, PS vajosi eniten – demarit syö hallituskumppaneiden ääniä”. *YLE*. <https://yle.fi/a/3-12392576> (22. toukokuuta 2023).
- Tuohinen, Petteri. 2015. ”Pääministeri Stubb: Nato-jäsenyys ei ole nyt ajankohtainen - Poliitiikka | HS.fi”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000002806095.html?ref=hs-art-new-6> (15. toukokuuta 2023).
- Tuomi, Jouni, ja Anneli Sarajärvi. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi. book.

- Ulkoasiainvaliokunta. 2022. ”Valiokunnan mietintö UaVM 5/2022 vp”.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/UaVM_5+2022.aspx (9. toukokuuta 2023).
- . 2023. ”Valiokunnan mietintö UaVM 16/2022 vp”.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/UaVM_16+2022.aspx (12. toukokuuta 2023).
- Unionin ulkoasioiden ja turvallisuuspolitiikan korkea edustaja. 2015. *Join communication to the European parliament, The Council, The European Economic and social committee and the committee of the regions - Review of the European Neighbourhood Policy*. Bryssel.
- . 2016. *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe - A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*. Bryssel.
- Uusivaara, TERhi. 2014. ”Kokoomus: Nato-jäsenyys vahvistaisi Suomen turvallisuutta”. *YLE*.
<https://yle.fi/a/3-7133091> (27. toukokuuta 2023).
- Valkama, Heikki, ja Reetta Rönkä. 2022. ”Haavisto: ”Sanna Marin ja Erkki Tuomioja taivuttelivat Ruotsin demarit Natoon””. *YLE*. <https://yle.fi/a/74-20028294> (23. toukokuuta 2023).
- Valtioneuvosto. 1995a. ”Pääministeri Paavo Lipposen hallituksen ohjelma 13.4.1995”.
- . 1995b. *Turvallisuus muuttuvassa maailmassa - Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjat*. Helsinki.
- . 1997. *Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus*. Helsinki.
- . 2001. *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka*. Helsinki.
- . 2004. *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004 - Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004*. Helsinki.
- . 2009. *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009 - Valtioneuvoston selonteko*. Helsinki.
- . 2011. ”Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma”.
- . 2012. *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012 - Valtioneuvoston selonteko*. Helsinki.
- . 2016. *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko*. Helsinki.
- . 2017. *Valtioneuvoston puolustusselonteko*. Helsinki.
- . 2020. *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko*. Helsinki: Valtioneuvosto.
- . 2022a. *Ajankohtais selonteko turvallisuusympäristön muutoksesta*. Helsinki.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-772-0> (14. huhtikuuta 2023).
- . 2022b. *Selonteko Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon*. Helsinki.
- Vanttinen, Pekka. 2021. ”Russia increases pressure on Finland over possible NATO membership”. *EURACTIV*. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/russia-increases-pressure-on-finland-over-possible-nato-membership/ (26. huhtikuuta 2023).
- Vesala, Hanna. 2022. ”Sanna Marinin puhe pysähtyi kyyneliin IS-haastattelussa: ”Putin toimii täysin järjettömällä tavalla””. *Ilta-Sanomat*. <https://www.is.fi/politiikka/art-2000008764892.html> (29. toukokuuta 2023).
- Walt, Stephen M. 1985. ”Alliance Formation and the Balance of World Power”. *International Security* 9(4): 3.

- Walt, Stephen M. 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University press.
- . 1997. "The Progressive Power of Realism". *The American Political Science Review* 91(4): 931–35.
- . 2009. "Alliances in a Unipolar World". *World Politics* 61(1).
- . 2022. "A Realist Guide to World Peace". *Foreign Policy*.
<https://foreignpolicy.com/2022/12/23/a-realist-guide-to-world-peace/> (27. joulukuuta 2022).
- Waltz, Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
<https://books.google.fi/books?id=2tOuQwAACAAJ>.
- . 1986. "A Response to my critics". Teoksessa *Neorealism and its critics*, toim. Robert O Keohane. New York: Columbia University press, 321–45.
- . 1993. "The Emerging Structure of International Politics". *International Security* 18(2): 44–79.
- Waris, Olli. 2022. "Niinistö: Venäjä näki Suomen etupiiriinsä kuuluvana alueena". *Ilta-Sanomat*.
<https://www.is.fi/politiikka/art-2000008782511.html> (11. toukokuuta 2023).
- Weitsman, Patricia A. 2004. *Dangerous Alliances: Proponents of Peace, Weapons of War*. Stanford: Stanford University Press.
- Wendt, Alexander. 1992. "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics". *International Organization* 46(2): 391–425.
- Westberg, Jacob. 2016. "Visar Säkerhet utan alliansfrihet - Svenska alliansstrategiers teori och praktik". *Statsvetenskaplig tidskrift* 4.
- Whitehouse.gov. 2022. "Joint Statement of the Leaders of the Five Nuclear-Weapon States on Preventing Nuclear War and Avoiding Arms Races". *Whitehouse.gov*.
<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/01/03/p5-statement-on-preventing-nuclear-war-and-avoiding-arms-races/> (28. huhtikuuta 2023).
- Winnerstig, Mike. 2022. "From Isolationist Neutrality to Allied Solidarity: The Swedish Road to NATO Membership". *Diplomaatia*. <https://icds.ee/en/from-isolationist-neutrality-to-allied-solidarity-the-swedish-road-to-nato-membership/> (24. toukokuuta 2023).
- Wirtz, James J. 2018. "How Does Nuclear Deterrence Differ from Conventional Deterrence?" *Strategic Studies Quarterly* 12(4): 58–75. <https://www.jstor.org/stable/26533615> (26. huhtikuuta 2023).
- Wolff, Andrew T. 2009. "The structural and political crisis of NATO transformation". *Journal of Transatlantic Studies* 7(4): 476–92. <http://www.informaworld.com> (16. toukokuuta 2023).
- Wyssuva, Matthias. 2018. "Man sollte sehr vorsichtig sein, wenn man Putin trifft". *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/finnlands-praesident-niinistoe-ueber-trump-und-putin-15788487.html> (6. toukokuuta 2023).
- YLE. 2009. "Hallitus muutti Nato-option sanamuotoa". *YLE*. <https://yle.fi/a/3-5716819> (16. huhtikuuta 2023).

- . 2014a. ”Katainen: Suomen kannattaisi kuulua Natoon”. *YLE*. <https://yle.fi/uutiset/3-7187922> (21. lokakuuta 2022).
- . 2014b. ”Puolustusministeri Haglund: ’Nato-keskustelussa harhakuva – Suomella ei ole kultaista VIP-korttia’”. *YLE*. <https://yle.fi/uutiset/3-7286492> (20. lokakuuta 2022).
- . 2022a. ”Ruotsille tukea Suomelta Naton ulkoministerikokouksessa - Ulkoministeri Haavisto sanoi, että sodan olosuhteissa Nato-prosessi tuntui pitkältä”. *YLE*. https://yle.fi/a/74-20025698/64-3-146989?utm_medium=social&utm_source=copy-link-share (16. huhtikuuta 2023).
- . 2022b. ”Suomi hakee Nato-jäsenyyttä – näin valtiojohto perusteli hakemista”. *YLE*. <https://yle.fi/a/3-12446433> (11. toukokuuta 2023).
- Åberg, Matias. 2017. ”’Ei mikään mini-Nato’ – mutta silti Natoa ketterämpi joukko?” *Turun Sanomat*. <https://www.ts.fi/uutiset/3567911> (1. toukokuuta 2023).